ORTAOKUL VE İMAM HATİP ORTAOKULU

KÜLTÜR VE MEDENİYETİMİZE YÖN VERENLER 1

5, 6, 7 VE 8. SINIFLAR

DERS KİTABI

YAZARLAR

Arzu ÇEVNİ
Erkan İSANMAZ
Hasret TİMURTAŞ
Yaşar DENGİZ

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI .....: 9557
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ .....: 1999

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

EDİTÖR: Prof. Dr. Tahir KODAL

DİL UZMANI: Adem KANKURAL

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI: Dr. Öğr. Üyesi Emel SARITAŞ

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME UZMANI: Doç. Dr. Özen YILDIRIM

REHBERLİK UZMANI: Mehmet DALKIRAN

GÖRSEL TASARIMCI: Cihan DAMGACI
Mesut AYDOĞAN

ISBN 978-975-11-7762-9

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 1.07.2024 tarih ve 105392459 sayılı yazısı ile 2024-2025 öğretim yılından itibaren Eğitim Aracı olarak kabul edilmiştir.
Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

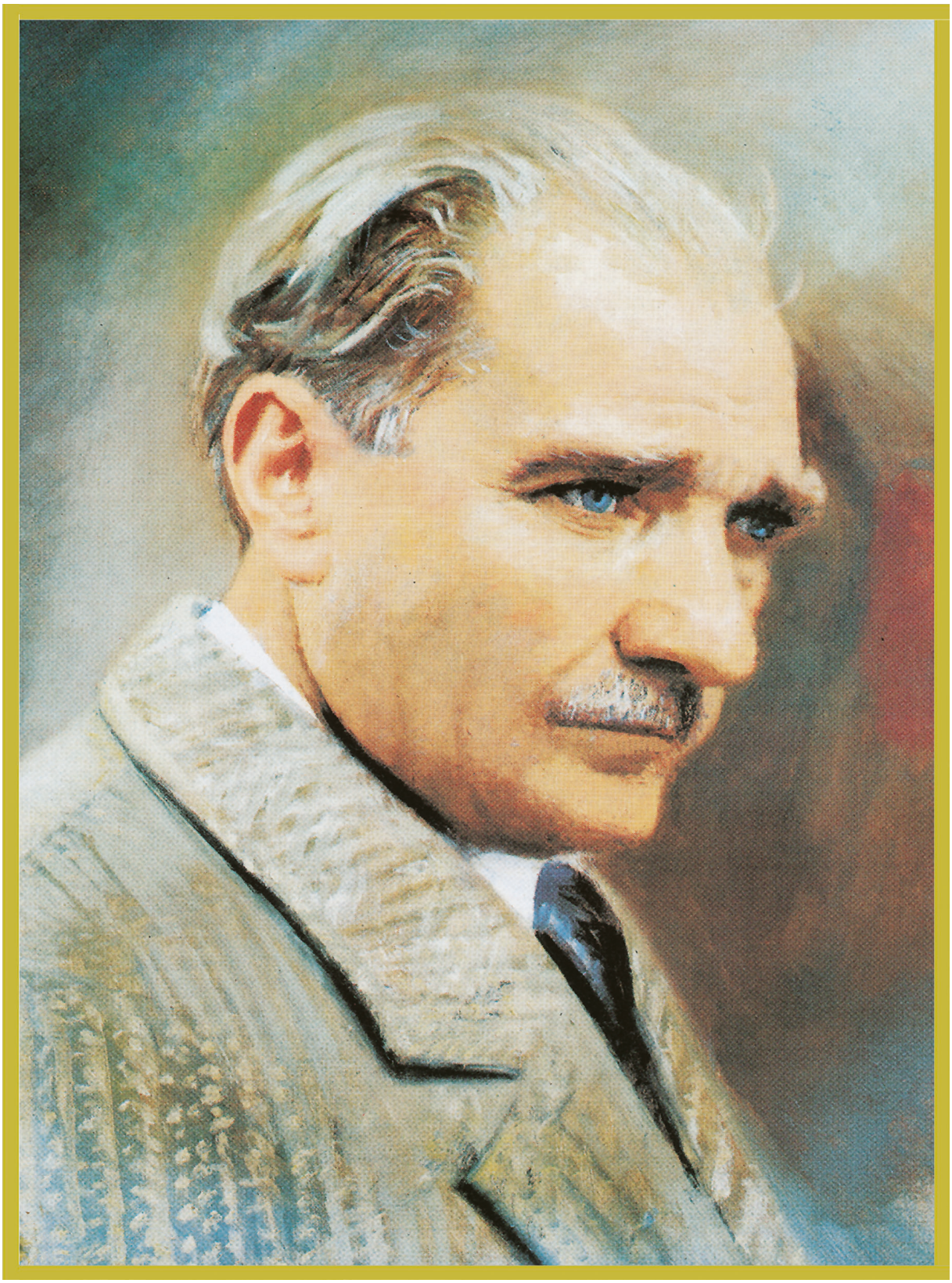

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE: KÜLTÜR VE MEDENİYET

Kültürümüzü Tanıyalım 12
Kültürel Unsurlar Arasındaki İlişkiler 17
Kültürel Mirasın Korunması ve Aktarılması 20
Medeniyeti Oluşturan Unsurlar 25
Kültürlerin Buluşması Medeniyet 29
Ünite Değerlendirme 31

2. ÜNİTE: GÖNÜL ERLERİ: ERDEM YOLCULARI

Pîr-i Türkistan Ahmet Yesevi 34
Ahiliğin Kurucusu Ahi Evran 38
Gönül İnsanı Mevlana Celaleddin Rumi 43
Pirlerin Sultanı Hacı Bektaş Veli 49
Osmanlının Manevi Kurucusu Şeyh Edebali 54
Ünite Değerlendirme 59

3. ÜNİTE: AYDINLANMA YOLCULARI: BÜYÜK ZEKÂLARIN İZİNDEN

Cebirin Kurucusu Harizmi 62
Muallimi Sani Farabi 67
Evrensel Dâhi Biruni 73
Modern Tıbbın Babası İbni Sina 77
Zaman Harikası Cezeri 83
Gök Bilimci Hükümdar Uluğ Bey 87
Bilginin Güneşi Ali Kuşçu 93
Mimari Deha Mimar Sinan 97
Ahlak Bilimci Kınalızâde Ali Efendi 103
Ünite Değerlendirme 107

4. ÜNİTE: HAYATIN RUHU: KÜLTÜR VE SANAT ÖNDERLERİ

Hikâye Anlatıcısı Dede Korkut 110
Türk Dilinin Koruyucusu Kaşgarlı Mahmud 116
Mizahın Ustası Nasreddin Hoca 122
Hattatların Reisi Şeyh Hamdullah 128
Şairler Sultanı Bâkî 132
Dünya Gezgini Evliya Çelebi 136
Klasik Türk Müziğinin Kurucusu Itri 140
Bestekâr İsmail Dede Efendi 144
Ünlü Ressam Şeker Ahmed Paşa 148

Vatan Şairi Namık Kemal 152
Ünite Değerlendirme 157

Sözlük 159
Cevap Anahtarı 163
Kaynakça ve Görsel Kaynakça 163
Türkiye Haritası 165
Türk Dünyası Haritası 166

ORGANİZASYON ŞEMASI

Bu bölümde ünite adları yer almaktadır.

Kitap içerisinde yer alan karekodlar dijital içeriklere erişmemizi sağlamaktadır.

Bu bölümde üniteden öğreneceklerimiz yer almaktadır.

Bu bölümde ünitede işlenecek konular yer almaktadır.

Bu bölümde ünite adları yer almaktadır.

Bu bölümde kazanım adları yer almaktadır.

Bu bölümde kazanımla ilgili hazırlık soruları yer almaktadır.

Bu bölümde kazanımlarla ilgili konu anlatımları yer almaktadır.

16. yüzyıl edebiyat tarihi açısından oldukça zengin bir dönemdir. Bu dönemde birçok şair yetişmiştir. Bu dönemin önemli şairlerinin başında Bâkî gelmektedir. Bugün de bir atasözü gibi tekrarlanan

"Âvâzeyi bu âleme Davud gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş"
(Yüksek sesini bu âleme Davut gibi sal
Çünkü bu gök kubbede baki kalan ancak hoş bir seda imiş)

mısralarının şairi Bâkî, Türk edebiyatının en büyük şairleri arasında kabul edilmektedir.

Neşeli, hoş sohbet, hırslı, nüktedan bir kişiliğe sahip olan Bâkî; dönemin ileri gelenlerine karşı takındığı tutum ve davranışlar nedeniyle zaman zaman zor durumlara düşmüştür. Özel hayatında serbest ve anlayışlı bir kişiliği olan Bâkî, kadılık yaptığı makamda asla adaletten ödün vermemiştir. Şahsi mührüne "Dünya geçicidir, vefa yoktur. Her şey gibi Bâkî de geçicidir." anlamındaki beytini yazdıran şair, hükümlerinde adaletten ayrılmamasıyla dikkati çekmiştir.

Divan edebiyatında şiire şekil ve muhteva açısından birçok yenilik getirdiği için hayattayken şairler sultanı anlamına gelen "Sultanü'ş Şuarâ" ünvanını almıştır. Türk edebiyatında birçok önemli şairin yetiştiği bu dönemde Bâkî şiirleriyle bu şairlerin hepsini gölgede bırakmıştır. Bâkî'nin ve şiirlerinin özelliklerini birlikte inceleyelim. .

1. Daha çok kaside ve gazel türünde şiirler yazmıştır.
2. Şiirlerindeki dil dönemine göre oldukça sadedir.
3. Edebî sanatları ustalıkla kullanmıştır.
4. Şiirlerinde tasavvufa değil, dünyevi aşka önem vermiştir.
5. Mersiye, methiye ve fahriyelerinde içten ve abartısız bir anlatım kullanmıştır.
6. Eserlerinde geleneğe bağlı kalan şair, şiirlerine akıcılık getirmiştir.
7. Şiirlerinde yer yer İstanbul'daki toplum hayatının izlerini bulmak mümkündür.
8. Şiirlerini en ince ayrıntısıyla işlediği için Bâkî'ye "sözün kuyumcusu" da denilmiştir.
9. Şiirlerinde İslam inancı ve değerleri önemli bir yer tutar.
10. Şiirlerinde etkileyici ve akılda kalıcı ifadeler kullanmıştır.

Bâkî birçok alanda eser yazmıştır. Asıl ününü gazelleriyle kazanan şair, yer yer padişaha kasideler de sunmuştur. Şiirlerinin yer aldığı divanını Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde hazırlamıştır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümü üzerine bir mersiye yazmıştır. Mersiye; Arap, Fars ve Türk edebiyatında özellikle ölen bir kişinin yiğitliğini, cömertliğini, iyiliğini, yaptıklarını övmek ve ölümünden duyulan acıyı dile getirmek için yazılan şiirlerdir. Bâkî de Kanuni Sultan Süleyman'a duyduğu saygı ve özlemi mersiyesi ile dile getirmiştir. Eserde Kanuni Sultan Süleyman'ın başarılarını, adaletini ve hükümet anlayışını anlatmış ve padişahın büyüklüğünü övmüştür. Ayrıca eserde Arapça ve Farsça kelimeler çok olduğundan eserin dili ağırdır. Kanuni Mersiyesi Bâkî Divanı'nın en önemli parçalarından biridir.

Bu bölümde kazanımlarla ilgili etkinlikler yer almaktadır.

Sıra Sizde

Aşağıda değer ifadelerinin ve Hacı Bektaş Veli'ye ait cümlelerin yer aldığı kutular yer almaktadır. Hangi cümlenin hangi değerle eşleştiğini belirleyerek değerleri örnekteki gibi ilgili alanlara yazınız.

Birlik ve beraberliğin önemi	Helal kazanç sağlama	Adaletli olma
Kötülük yapmaktan kaçınma	Tevazu sahibi olma	Sabırlı olma
Farklılıklara saygılı olma	Dürüst olma	Cömert olma
Şefkatli ve merhametli olma	İnsan sevgisi	İlmin önemi

1	İncinsen de incitme.	Kötülük yapmaktan kaçınma
2	Oturduğun yeri pak et, kazandığın lokmayı hak et.	.....
3	Düşmanınızın dahi insan olduğunu unutmayınız.	.....
4	Allah'a dost olmayı halka eziyet etmemekte bil.	.....
5	Cehalet karanlığı ilim ışığı ile aydınlanır.	.....
6	Ne arar isen kendinde ara.	.....
7	Elin açık, gönlün açık, sofran açık olsun.	.....
8	Murada ermek sabır iledir.	.....
9	Hiçbir milleti ve insanı ayıplamayınız.	.....
10	Nefsine ağır geleni kimseye tatbik etme.	.....
11	Doğruluk dost kapısıdır.	.....
12	Bir olalım, iri olalım, diri olalım.	.....

Bu bölümde ünite kazanımlarını ölçen sorular yer almaktadır.

GÖNÜL ERLERİ: ERDEM YOLCULARI — **2. ÜNİTE**

Ünite Değerlendirme

Doğru Yanlış

Aşağıdaki ifadeleri inceleyiniz. İfadeler doğru ise "Doğru" bölümündeki kutuyu, yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

		Doğru	Yanlış
1	Ahmet Yesevi, Türkistan coğrafyasında İslam'ın tanıtımında büyük bir rol oynamıştır.	✓	
2	Ahilik teşkilatının oluşturduğu sosyal düzen Anadolu'da huzur ve güven ortamının oluşmasını sağlamıştır.		
3	Ahilik teşkilatı mesleki ahlaka büyük bir önem vermiştir.		
4	Mevlana'ya bilginlerin sultanı anlamına gelen "Sultânü'l-Ulemâ" ünvanı verilmiştir.		
5	Hacı Bektaş Veli; öğretileriyle Türk insanını birlik ve beraberlik ülküsü etrafında toplamaya, bütünleştirmeye ve eğitmeye çalışmıştır.		
6	Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da doğmuş ve yetişmiş bir düşünürdür.		
7	Şeyh Edebali, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'e Ahi geleneğince kılıç kuşatmıştır.		
8	Ahilik, tarih boyunca mücadeleci bir ruha sahip olan milletimiz tarafından kabul görmemiştir.		

Boşluk Doldurma

Aşağıdaki cümleleri kutularda verilen ifadelerden uygun olanlarıyla tamamlayınız.

Şeyh Edebali	Ahi Evran	kâmil	Osmanlı	Ahmet Yesevi
Şeb-i Arus	ekonomik	irfan	Osman Bey	faziletli

1. Ahmet Yesevi'ye göre adil ve cömert olmak, insanlara yardım etmek ..... olmanın gereğidir.
2. Ahilik teşkilatının kurucularından biri olan ..... Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında büyük bir paya sahiptir.
3. Ahilik teşkilatı ..... Devleti'nin kuruluşunda etkili olmuştur.
4. Mevlana her yıl düzenlenen ..... etkinlikleri ile anılmaktadır.
5. İnsanın ulaşabileceği en üst noktaya ..... insan denilmektedir.
6. Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da ilim ve ..... hayatının gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır.

KÜLTÜR VE MEDENİYET

1. ÜNİTE

Ünite içeriği için karekodu okutunuz

Ünite özeti için karekodu okutunuz.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Kültür kavramını,
- Kültürü oluşturan unsurların birbirleriyle olan ilişkilerini,
- Kültürel mirasın korunma ve aktarılmasının önemini,
- Medeniyet kavramını,
- Kültür ve medeniyet kavramları arasındaki farkları öğreneceğiz.

KONULAR

- Kültürümüzü Tanıyalım
- Kültürel Unsurlar Arasındaki İlişkiler
- Kültürel Mirasın Korunması ve Aktarılması
- Medeniyeti Oluşturan Unsurlar
- Kültürlerin Buluşması: Medeniyet

Hazır mıyız?

Bir toplumun birlik ve beraberlik içinde yaşayabilmesi için kültürel unsurların sağladığı katkılar neler olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Bir milleti veya toplumu diğer millet veya toplumlardan farklı kılan özellikleri ifade eden kavramlar vardır. Bu kavramların başında "kültür" kavramı gelmektedir. Kültür, ait olduğu milleti veya toplumu her bakımdan niteleyen çok geniş bir anlam taşımaktadır.

Kültür kelimesi Latince "ekmek, ekilebilir hâle getirmek" anlamına gelen "colere" sözcüğünden "cultura" ve "cultus" (ziraat, yetiştirmek, imar etmek, toprağın işlenmesi) şeklinde türemiştir. Kültür kelimesi insanlar tarafından yapılmış veya oluşturulmuş olan bütün unsurları ifade etmek için kullanılmıştır. 18. yüzyıldan itibaren de Avrupalı düşünürler tarafından günümüzdeki anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır. Fransızca kullanım şekli olan "culture" kelimesi 20. yüzyılın başlarında dilimize girmiştir. Kültür kelimesinin yerine "hars ve ekin" kelimeleri de zaman zaman kullanılmıştır.

Kültür kavramı ile ilgili farklı tanımlar yapılmıştır. En geniş anlamıyla **kültür**; bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü, sanatı, inançları, örf ve âdetleri, anlayış ve davranışlarıyla onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünce tarzıdır. Başka bir tanıma göre kültür; topluma bir kimlik kazandıran, dayanışma ve birlik duygusu veren, toplumda düzeni sağlayan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür.

Kültürü oluşturan unsurlar maddi ve manevi unsurlar olarak iki ana başlık altında toplanabilir.

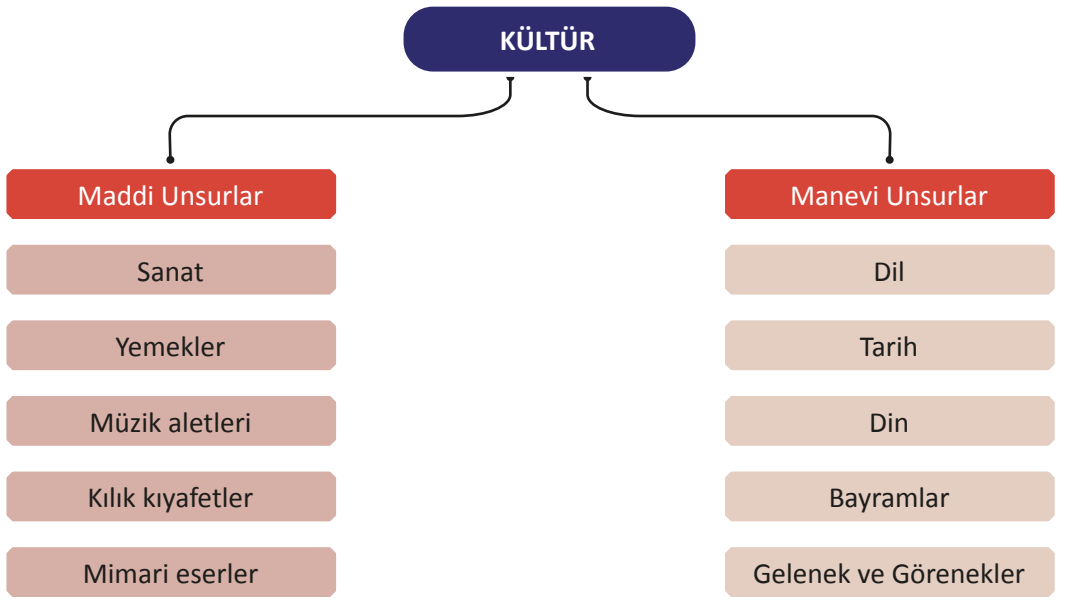

Dünyada farklı milletler ve bu milletlere ait farklı kültürler söz konusu olduğundan Türk milletinin de kendine özgü bir kültürü vardır. Türk kültürü, Türk milletinin hayat tarzını ve değerlerini ifade etmektedir. Tarihî süreçte Türkistan'dan (Orta Asya) Anadolu'ya kadar farklı medeniyetlerle buluşan Türk kültürü, insanlık tarihinin en zengin kültürlerinden biri hâline gelmiştir. Kültürümüzü oluşturan unsurları bilmek ve bu bilinçle yaşamak, kültürel değerlerimizin korunması ve sürdürülmesi için çok önemlidir.

Kültürümüzü oluşturan manevi unsurlardan bazılarını birlikte inceleyelim.

DİL

Dil, kültürü oluşturan ve bir insan topluluğunun millet olabilmesini sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Toplumu oluşturan bireylerin birbirleriyle iletişim kurması ancak dil ile mümkündür. Aynı zamanda geçmiş ile gelecek arasındaki bağlar yine dil sayesinde sürdürülmektedir. Dil; kültürün oluşmasında, gelişmesinde ve gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktarılmasında en etkili araçtır. Kültürün devamlılığı için dilin de devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Türkçe dünyanın en eski ve en çok konuşulan dillerinden biridir. Zaman zaman diğer dillerin etkisi altında kalmış olsa da asırlardır varlığını korumuştur.

Dilimizin günümüze kadar ulaşmasına katkı sağlayan isimlerden biri Karamanoğlu Mehmet Bey'dir. Mehmet Bey 1277 yılında Türkçeyi resmî dil olarak ilan etmiş, günlük hayatta ve devlet işlerinde Türkçe konuşulmasını ve yazılmasını emretmiştir (Görsel 1.1).

Görsel 1.1 Karamanoğlu Mehmet Bey (Temsilî) (1240-1277) Türkçeyi resmî dil ilan etmiştir.

TARİH

Bir milletin ortak hafızasını oluşturan kültürel unsurlardan biri tarihtir. Millet olma sürecinde yaşanan sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik olaylar tarih sayesinde öğrenilmektedir. Tarih, bir milletin geçmişiyle ilgili ne varsa bunu gelecek nesillere aktarır. Böylelikle bireyler geçmişi öğrenir, bugünü anlar, dersler çıkarır, geleceğe yönelik öngörülerde bulunur. Bu özelliğinden dolayı tarih, gelecek kuşaklar için bir kılavuz rolünü üstlenmiştir. Türk tarihi; Türkistan'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Avrupa ve Afrika'ya uzanan çok geniş bir coğrafyadan oluşmuştur. Türk milleti bu süreçte sayısız gurur tabloları yaşarken birçok acı ve zorluklar da yaşamıştır. Örneğin Türk milleti Millî Mücadele Dönemi'nde sömürgeci devletlere karşı tarihte eşi görülmemiş bir zafer kazanmış ve binlerce Anadolu insanı vatanı uğruna şehit olmuştur (Görsel 1.2).

Görsel 1.2 Millî Mücadele (Temsilî)

DİN VE İNANÇLAR

Din ve inançlar kültürün oluşmasında etkili unsurlardan biridir. Toplumun sahip olduğu kültürel değerlerle dinî değerler arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Bazen dinî değerler kültürel unsurları şekillendirmekte bazen de kültürel değerler dinin yaşayış ve uygulama kısmına etki etmektedir. Türklerin İslamiyet'i benimsemeleri Türk kültürünün zenginleşmesini sağlamıştır. Örneğin İslam dininde camilerin büyük bir değeri ve önemi vardır. Türkler camileri kendi kültürlerine ve mimari tarzlarına göre inşa etmişlerdir. Selçuklu ve Osmanlı devleti dönemlerinde Türklere özgü cami mimari tarzı oluşmuştur. Bunun dışında din ve inançlar; sanat, edebiyat, giyecek ve yiyecekler, hukuk kuralları gibi pek çok alanda etkisini göstermiştir. Dinin ve inançların etkisi topluma ait kültürel değerlerin tamamen ortadan kalkmasına değil değişerek varlığını sürdürmesine ve günümüze kadar ulaşmasına katkı sağlamıştır (Görsel 1.3).

Görsel 1.3 Sultan Ahmet Camisi/İstanbul

GELENEK VE GÖRENEKLER

Gelenek ve görenekler, nesilden nesile sürdürülen ve sonraki nesillere aktarılacak olan topluma ait anlayış ve uygulamalardır. Gelenek ve görenek Türk kültüründe töre, örf ve âdet, anane gibi kelimelerle de ifade edilmektedir. Gelenek ve görenekler toplum tarafından tarihî süreçte oluşturulmuş yazılı olmayan kurallardır. Hayatın her alanında (sosyal, siyasi, ekonomik ve askerî gibi) oluşmuş gelenek ve göreneklerimiz vardır. Toplumumuzda gelenek ve göreneklere herkesin uyması beklenir, uymayanlar toplum tarafından ayıplanır. Diğer kültürel unsurlarda olduğu gibi gelenek ve görenekler zaman içinde değişime uğramakta fakat varlığını kuşaktan kuşağa aktararak devam ettirmektedir.

Köklü bir tarih ve kültür zenginliğine sahip olmamız nedeniyle geçmişte yaşatılmış günümüzde de yaşatılan sayısız gelenek ve göreneğimiz bulunmaktadır. Düğün, kına gecesi, sünnet, asker uğurlama, hasta ziyaretleri, cenaze törenleri, taziye ve mezarlık ziyaretleri, bayramlaşma, toplu iftar yemekleri, büyüklerin ellerinin öpülmesi, çocuklara bayram harçlığı verilmesi, misafir ağırlama, spor veya sosyal şenlikler, Nevruz ve Hıdırellez etkinlikleri gibi kültürümüzü güçlendiren birçok geleneğimiz vardır (Görsel 1.4).

Görsel 1.4 Kına gecesi töreni

Kültürümüzü oluşturan maddi unsurlardan bazılarını birlikte inceleyelim.

SANAT

Duygu ve düşüncelerin göze ve gönüle hitap edecek şekilde söz, yazı, resim, heykel gibi yollarla ifade edilmesine **sanat** denir. Kültürü oluşturan unsurlardan biri olan sanat; toplumun sahip olduğu duygu, düşünce, inanç ve becerilerin estetik olarak ortaya konulmasını sağlayan en önemli araçtır. Türk milletinin binlerce yıllık kültür birikiminde çok çeşitli sanat dalları ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu sanatların bir kısmı zamanın getirdiği şartlar nedeniyle unutulmaya yüz tutmuşken birçok sanat dalı ise günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Ayrıca bu süreçte günlük ihtiyaçların karşılanması amacıyla çok sayıda el sanatı geliştirilmiştir.

Görsel 1.5 Minyatür sanatı

Kültürümüzde halıcılık, kilimcilik, ebru, kumaş dokumacılığı, çinicilik, seramik-çömlek yapımcılığı, işlemecilik, dericilik, müzik aletleri yapımcılığı, taş işçiliği, oyacılık, bakırcılık, sepetçilik, semercilik, maden işçiliği, keçe yapımcılığı, minyatür, hat, Karagöz ve Hacivat, orta oyunu, meddahlık gibi çok sayıda sanat dalı bulunmaktadır (Görsel 1.5). Bu sanat dallarının yaşatılması, korunması ve geliştirilmesi aynı zamanda kültürümüzün de korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması anlamına gelir.

YEMEKLER

Bir toplumun yiyecek kültürünün oluşmasında iklim, toprak, su kaynakları gibi doğal faktörler belirleyici bir rol oynamaktadır. Türk yemek kültüründe de bu faktörlerin etkileri doğrudan görülmektedir. Türkler, Türkistan'da geniş bozkırlarda hayvancılık yaparak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle de yiyeceklerinin temel kaynağını hayvansal ürünler oluşturmuştur. Zamanla farklı coğrafyalara göç eden Türkler yerleştikleri yeni yerlerdeki besin kaynaklarını da kullanmaya başlamışlardır. Anadolu'nun coğrafi konumu, verimli toprakları ve iklim koşulları gibi özellikleri bu coğrafyadaki yiyecek kültürünü de etkilemiştir.

Görsel 1.6 Döner

Türkler Türkistan'dan getirdikleri yemek kültürlerini Anadolu'daki kaynaklarla birleştirerek dünyanın en zengin yemek kültürlerinden birini oluşturmuşlardır. Yöreden yöreye farklılık gösteren yemeklerimiz kültürümüzün büyük bir zenginliğidir. Örneğin zeytinyağlı sarma, dolma, keşkek, köfte, kebap, döner, mantı, pastırma, tarhana çorbası, baklava, künefe gibi yiyecekler yemek kültürümüzün çeşitliliğinin en güzel örnekleridir (Görsel 1.6).

KILIK KIYAFET

Giyim tarzı ve anlayışı simgesel anlatım gücünü ifade eder. İnsanların yaşadığı coğrafyayı, mensup olduğu topluluğu, hangi dinden olduğu çoğu kez bu simgesel anlatım gücüyle anlaşılabilir. İnsan vücudunu korumak amacıyla üretilen giysiler; doğal çevre, coğrafi konum, iklim, ekonomik ve toplumsal yapı, din ve inanışların etkisi gibi çeşitli etkenlerle biçimlenmiş ve çeşitlenmiştir. Türkler de yaşadıkları coğrafyanın özelliklerine göre çok çeşitli kıyafetler üretmiş ve kullanmışlardır. Farklı kültürlerle etkileşimin artması, yaşam koşullarının değişmesi gibi nedenlerle de Türklerin giyim tarzında önemli değişimler meydana gelmiştir. Bütün bu değişimlere rağmen Türk halkı kendi kültürünü ve kimliğini yansıtan geleneksel giysilerini tamamen terk etmemiş; günlük yaşamında, düğün, sünnet, bayramlar gibi özel günlerde geleneksel giysilerini kullanmaya devam etmiştir. Geleneksel Türk kıyafetlerine örnek olarak börk (başlık), fes, pantolon, çakşır, şalvar, kuşak, mintan, hırka, cepken, yelek, bindallı, üç etek, kaftan, ferace, pabuç, yemeni, çarık ve çizme sayılabilir (Görsel 1.7).

Görsel 1.7 Geleneksel Türk kıyafetleri

Sıra Sizde

Aşağıdaki görseli inceleyiniz. Görselde yer alan kültürel unsurlarımızdan seçtiğiniz iki unsurla ilgili bir araştırma yapınız. Araştırmanızda elde ettiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Türkiye UNESCO'ya En Çok Kültürel Unsur Kaydettiren 5 Ülke Arasında Yer Alıyor

Listeye Alındığı Yıl	Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru
2008	Meddahlık
2008	Mevlevi Sema geleneği
2009	Aşçılık geleneği
2009	Nevruz
2009	Karagöz
2010	Geleneksel sohbet toplantıları
2010	Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali
2010	Alevi-Bektaşi töreni
2011	Tören keşkeği geleneği
2012	Mesir Macunu Festivali
2013	Türk kahvesi kültürü ve geleneği
2014	Ebru: Türk kâğıt süsleme sanatı
2015	Geleneksel çini ustalığı
2015	İnce ekmek yapma ve paylaşma kültürü
2017	Bahar kutlaması: Hıdırellez
2017	Islık dili
2018	Dede Korkut mirası: Destan, masal ve müzik
2019	Geleneksel Türk okçuluğu
2020	Minyatür sanatı
2023	Sedef Kakma İşçiliği

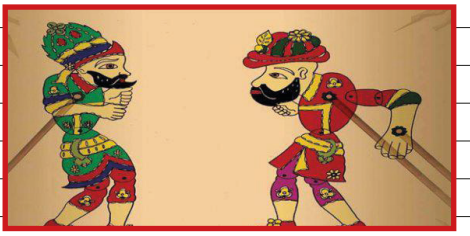

Hazır mıyız?

Dinin diğer kültürel unsurlara ne gibi etkileri vardır? Düşüncelerinizi yazınız.

Dil; insanlar arasında anlaşmayı sağlayan, uzlaşmaya dayalı olarak oluşturulmuş sesli veya görsel işaretler sistemidir. Aynı zamanda dil duyguların, düşüncelerin ve isteklerin paylaşıldığı bir iletişim aracıdır. Geçmişten günümüze elde edilen bütün bilgi, bulgu ve deneyler dil aracılığıyla aktarılarak günümüze gelmiştir. Kısacası dil; bilimsel, dinsel ya da felsefeye ilişkin her türlü düşüncenin taşıyıcısıdır.

Kültür; bir toplumda geçerli olan, gelenek hâlinde devam eden her türlü dil, duygu, düşünce, inanç, sanat ve yaşayış ögelerinin tümüdür. Kültürü oluşturan dil, tarih, din, sanat, gelenek ve görenek gibi unsurlar birbiriyle ilişkili ve etkileşim içindedir. Her kültürün kendine özgü unsurları vardır. Bu unsurlar birbiriyle tutarlı ve bir bütünlük teşkil etmektedir. Bir toplumun kültürel yapısını oluşturan aile, hukuk, sanat, ekonomik hayat, örf ve âdetler, ahlaki değer yargıları bir bütünün parçaları gibidir. Bu bakımdan kültürü oluşturan unsurlardan herhangi birinde yaşanan değişim diğer bütün kültür unsurlarını da etkilemektedir. Örneğin Türkler Türkistan'da uzun yıllar boyunca göçebe bir yaşam sürdürmüşlerdir. Zaman içinde yerleşik hayata geçilmesi, İslamiyet'in kabul edilmesi gibi değişimlerle başta yaşam tarzında olmak üzere birçok kültürel unsurda değişim ve gelişim yaşanmıştır (Görsel 1.8).

Görsel 1.8 Türkistan'da konargöçer yaşam tarzı (Temsilî)

Sıra Sizde

Türklerin konargöçer yaşamdan yerleşik hayata geçmesi ile kültürel hayatında meydana gelen değişimler nelerdir? Örnekler veriniz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tarihî süreçte yoğrulan ve gelişen kültür, bu niteliğinden dolayı tarihsel bir kalıttır. Birey gözlerini dünyaya hangi toplumda açmış olursa olsun ailesinin yaşadığı kültürel değerlerle büyür. Dolayısıyla bireyler, kültürel değerleri içinde bulundukları aile ve toplumda yaşayarak öğrenirler. Kültürün nesilden nesile aktarılması toplumun geleceği için çok önemlidir. Kültürün devamlılığını sağlayan en önemli ve etkili kurum ailedir (Görsel 1.9). Aile büyükleri, çocuklara dil, gelenekler, değerler ve inançlar gibi kültürel unsurları aktararak kültürel kimliğin korunmasını ve devam etmesini sağlar.

Görsel 1.9 Aile

Sıra Sizde

Toplum, geçmişinden getirdiği değerleri yeni nesillere nasıl aktarabilir? Düşünceleriniz yazınız.

.....

.....

.....

.....

Dil, tarih, din, sanat, gelenek ve görenekler geçmişten gelen izlerdir. Kendi kültürünün farkında olan, onu hakkıyla yaşayan ve yaşatmaya gayret eden toplumlar varlıklarını daima korumuşlardır. Kültürün korunması ve yaşatılması da geçmişin mirasını tanımak, bilmek, yaşamak ve geliştirmekle mümkündür.

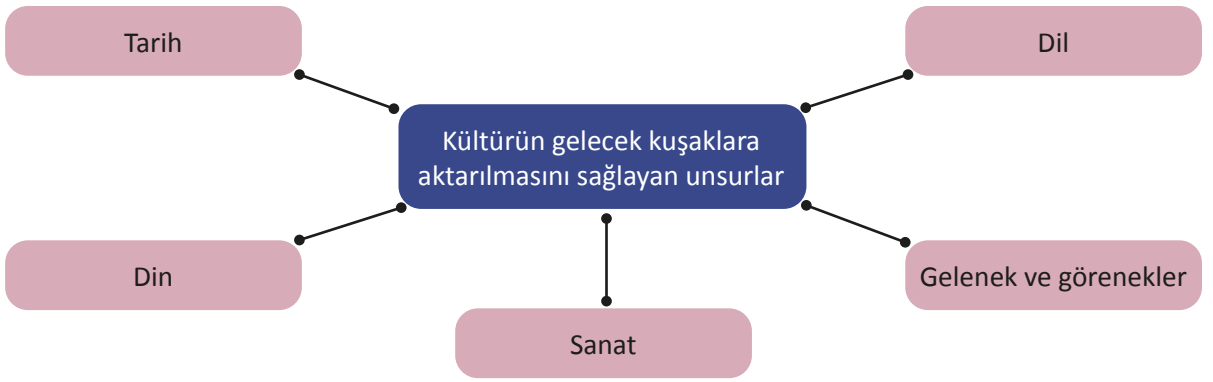

Toplumsal hayatı oluşturan maddi ve manevi kültürel unsurlar iç içedir. Bu yönüyle bu unsurlar aile, ekonomik yapı, siyasal düşünce gibi birçok alanda etkili olmaktadır. Her toplumun kendine özgü birtakım değer ve normları vardır. Kültürel unsurlar arasındaki dinamik ilişkiler, toplumun değişen ihtiyaçlara ve koşullara uyum sağlamasına katkıda bulunur. Örneğin Türkler tarih boyunca başka kültürlerle etkileşim içinde bulunurken aynı zamanda kendilerine özgü bir kültür ve medeniyet de oluşturmuşlardır.

Sıra Sizde

Bir toplumda yeni değer ve geleneklerin oluşmasında kültürel unsurların nasıl bir rolü vardır? Düşüncelerinizi kompozisyon şeklinde yazınız.

Hazır mıyız?

Kültürel miras nelerden oluşmaktadır? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Kültür kavramı; dil, edebiyat, müzik, dans, halk oyunları, törenler, gelenek ve görenekler, el sanatları, mimari ve diğer sanat dallarını içermektedir (Görsel 1.10). Kültür; insanların kendilerini tanımasına, kendilerine ait bir kimlik oluşturmasına ve toplumsal değerleri anlamasına yardımcı olan, sosyal ve toplumsal yaşamın en önemli unsurudur. Kültür maddi ve manevi ögeleriyle toplumu bir arada tutan değerler bütünüdür.

Görsel 1.10 El sanatlarımızdan çömlekçilik

Kültür; hayatımıza anlam katar, hayatımızı yaşanmaya değer kılar, âdeta bir pusula gibi yaşamımıza rehberlik eder. Kültürümüze özgü sanat, halk oyunu, türkü, masal ve hikâye gibi unsurlar yaşamımıza renk katar, yaşamımızda karşılaştığımız zorlukların üstesinden gelmemize yardımcı olur. 1990'lı yıllarda Bulgaristan'da yaşayan Türklere karşı uygulanan baskılar nedeniyle Türkiye'ye gelen bir Türk kadınının söyledikleri bu görüşe güzel bir örnek oluşturmaktadır. TRT sunucusunun "Niçin Türkiye'ye geldiniz?" sorusuna kadın "Türkçe ad taşıyamadıktan, erkek çocuğumu sünnet ettiremedikten, Ramazan ve Kurban Bayramı'nı kutlayamadıktan sonra öleyim daha iyi." şeklinde cevap vermiştir.

Sıra Sizde

Dilimizi korumak için birey olarak bizlere düşen görevler nelerdir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kültürel Mirasımıza Sahip Çıkma

Kültürel değerlerimize sahip çıkmak çok önemlidir. Bir toplumun kültürel mirasına sahip çıkması demek geçmişinin değerlerini ve birikimlerini koruma ve gelecek nesillere aktarma anlamına gelir. Kültürel mirasa sahip çıkmak, millî birlik ve beraberliğimizin de güçlenmesine katkı sağlar.

Kültürel miras; kimliğimiz, kültürümüz ve tarihimizle ilgili somut ve soyut değerlerin tümüdür. Tarihî kentler ve dokular, kültürel peyzajlar, anıtsal yapılar, arkeolojik alanlar somut olan kültürel değerlerimizdendir (Görsel 1.11). Somut olmayan kültürel değerlerimiz ise dilimiz, tarihimiz, bayramlarımız, gelenek ve göreneklerimiz gibi unsurlardır (Görsel 1.12).

Görsel 1.11 III. Ahmet Çeşmesi/İstanbul

Görsel 1.12 Büyüklerimizi ziyaret

Kültürel miras unsurları; milletlerin geçmişi, bugünü ve geleceği arasında bağlantı kurar. Bu unsurlar insanların hayatını manevi anlamda zenginleştirir ve toplumların millet olma bilincini güçlendirir.

Kültürel değerler; insanların dünya görüşünü, olaylara karşı düşünme ve davranış biçimini şekillendirir. Aynı zamanda kültürel değerler, toplumdaki aidiyet duygusunu artırır.

Dil; inançları ve âdetleri iletme aracı olarak sosyal bir işleve sahiptir. Dil aynı zamanda millî kimliği korur ve dayanışma duygularını pekiştirir. Kültürel kimliğin korunması için insanların dillerini canlı tutması ve yabancı dillerin etkisinden koruması gerekir.

Sıra Sizde

Dilimizi korumak için birey olarak bizlere düşen görevler nelerdir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kültürel mirası korumak toplumun kimliğini korumasıyla mümkündür. Bir toplum kültürel mirasını koruduğu sürece kendine özgü bir karaktere sahip olabilir. Kültürel mirasını koruyan ve geçmişten gelen değerlerine sahip çıkan toplumlar, kültürel zenginliklerini gururla yaşatır ve gelecek nesillere aktarır.

Kültür; kitle iletişim araçları, ekonomi, teknoloji, sosyolojik hareketler gibi birçok faktörden doğrudan etkilenmektedir. Kültürü etkileyen bu faktörler kültürel çeşitliliğin artmasını sağlamaktadır. Yoğun kentleşme, kitle iletişim araçlarına ayrılan zamanın artması, daha bireysel bir yaşam şeklinin tercih edilmesi sosyalleşmeyi olumsuz olarak etkilemektedir. Bu durum bazı kültürel unsurlarımızın değişmesine ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında sorunlara neden olmaktadır.

Kültürel Mirasın Aktarılması

Kültürel mirasın korunması; insanlığın geçmişten gelen kültürel değerlerini, geleneklerini, sanat eserlerini, tarihî mekânları ve diğer önemli unsurlarını gelecek kuşaklara aktarma ve koruma sürecini ifade etmektedir. Kültürel miras eserlerini korumak bir toplumun kimliğini, tarihini ve değerlerini sürdürebilmesi için kritik bir rol oynamaktadır.

Maddi Kültürel Miras

Maddi kültürel miras, fiziksel varlıklar olarak tanımlanabilir. Örneğin tarihî binalar, müzelerde sergilenen sanat eserleri, antik yapılar ve arkeolojik kalıntılar bu kategoriye girer. Bu tür miras eserlerinin korunması fiziksel restorasyon, bakım ve koruma çalışmalarını içermektedir (Görsel 1.13).

Görsel 1.13 Hierapolis Antik Tiyatrosu restorasyonu/Denizli

Manevi Kültürel Miras

Manevi kültürel miras; dil, gelenekler, törenler, efsaneler, müzikler, danslar ve diğer kültürel unsurları ifade etmektedir. Manevi kültürel miras, bir toplumun kimliğini ve varlığını sürdürebilmesi için kritik bir öneme sahiptir. Manevi kültürel mirasımızı koruyabilmek için dilimizi yabancı dillerin etkisinden korumalı, geleneklerimizi yaşatıp gelecek kuşaklara aktarmalı, eğitime önem vermeli ve tarihimize sahip çıkmalıyız. Kültürel miras eserlerinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması şu yöntemlerle sağlanmaktadır:

Kültürel Etkinlikler	Müze ve Arşivler	Eğitim	Restorasyon	Koruma Yasaları
Gelenekleri ve kültürel etkinlikleri kutlama ve canlandırma amacıyla yapılan etkinliklerdir.	Kültürel miras eserlerinin sergilendiği müze ve arşivlerin sürdürülüp geliştirilmesidir.	Kültürel mirası anlatma, öğretme ve gelecek kuşaklara aktarma yoludur.	Tarihî binaların, anıtların veya sanat eserlerinin fiziksel yenilenmesi ve bakımıdır.	Kültürel mirası korumak için yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde yasaların ve politikaların oluşturulmasıdır.

Sıra Sizde

Yaşayan İnsan Hazinesi

Yaşayan insan hazinesi, somut olmayan kültürel mirasın belli unsurlarını hayattayken yeniden oluşturma ve yorumlama becerisine sahip kişileri anlatır.

Hayri Dev, UNESCO (Yunesko) tarafından 2008 yılında "yaşayan insan hazinesi" olarak kabul edilmiştir. Geleneksel kültürümüzün önemli kollarından biri olan çam düdüğü yapımı alanında yurt içinde ve yurt dışında yaptığı çalışmalarından dolayı Hayri Dev'e hayattayken bu ünvan verilmiştir.

On beş yaşındayken dedesinin tavsiyesiyle üç telli saz (cura) çalmayı öğrenen Hayri Dev, yöredeki aşıkların atışmalarını dinleyerek söyledikleri türküleri ezberlemiştir. Okuma ve yazmayı vatani görevi sırasında öğrenen Hayri Dev, geçimini uzun süre çobanlıkla ve düğünlerde saz çalarak sağlamıştır.

2008 yılında Hayri Dev'e UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kapsamında "Yaşayan İnsan Hazinesi Kültürel Miras Taşıyıcısı" ünvanı verilmiştir.

1. Hayri Dev'e hangi ünvan verilmiştir? Yazınız.

.....

2. Hangi kurum bu ünvanı Hayri Dev'e layık görmüştür? Yazınız.

.....

3. Hayri Dev'e bu ünvanın verilmesinin amacı nedir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Atatürk ve Kültür

Mustafa Kemal Atatürk, millî kültürün korunması ve geliştirilmesine çok önem vermiş bir liderdir. Atatürk'e göre Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür. Millî kültür, bir milleti millet yapan unsurların başında gelmektedir. Kültürüne, millî değerlerine sahip çıkmayan toplumlar yok olmaya mahkûmdurlar. Bu amaçla Atatürk; eğitim, kültür, hukuk, ekonomi ve toplumsal alanlarda yenilikler yaparak millî kültürümüzü korumayı ve geliştirmeyi amaçlamıştır (Görsel 1.14).

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün millî kültüre verdiği önemi şu sözlerinden anlayabiliriz:

"Milletimizin dehasının gelişmesi ve bu sayede layık olduğu uygarlık düzeyine ulaşması, hiç kuşkusuz ki, yüksek meslekler sahiplerini yetiştirmekle ve millî kültürümüzü yüceltmekle mümkündür."

"Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri öğrenimin sınırları ne olursa olsun, ilk önce ve her şeyden önce Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine, millî geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek gereği öğretilmelidir."

Görsel 1.14
Mustafa Kemal Atatürk

Atatürk, millî kimliğimizin korunması amacıyla birçok çalışma ve yenilik yapmıştır. Türk Tarih Kurumunun ve Türk Dil Kurumunun kurulmasına öncülük etmiştir. Arkeoloji müzeleri ile resim ve heykel müzelerini açmıştır. Bu dönemde Topkapı Sarayı müzeye dönüştürülmüş, Etnografya Müzesi kurulmuştur (Görsel 1.15). Resim, müzik ve mimari gibi alanlarda okullar açılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk millî kültürün korunması için millî eğitime önem verilmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun için eğitim alanında yenilikler yapmış, modern ve çağdaş bir Türkiye Cumhuriyeti oluşturmak için çalışmıştır.

Görsel 1.15 Atatürk'ün yapımına maddi destek verdiği Ankara Etnografya Müzesi

Hazır mıyız?

Sizce bir medeniyetin oluşabilmesi için hangi unsurlar olmalıdır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kavramlar zaman içinde farklı anlamlar kazanabilir. Medeniyet sözcüğü de bu kavramlardan biridir. Medeniyet kavramına tarih boyunca farklı anlamlar yüklenmiştir. **Medeniyet**; Arapçada şehir, Antik Yunan dilinde şehir devleti, Latincede şehirli, günümüz Türkçesinde ise yasalara ve kurallara uyarak şehirde yaşayan halk anlamına gelmektedir. Ayrıca medeniyet kavramı; şehir hayatının ortak noktası olan sosyal, siyasal, entelektüel, kurumsal, teknik, ekonomik alanlardaki birikim, düzey ve fırsatları ifade etmektedir.

İslam dünyasında medine, medeni, medeniyye kavramları arasındaki ilişkiyi kuran İslam filozofu Farabi'dir (Görsel 1.16). Farabi, bu kavramlar arasındaki ilişkiyi kurarken insanın tek başına karşılayamayacağı ihtiyaçlarını dayanışma, yardımlaşma ve iş bölümüyle giderme amacına yönelik bir hayat oluşturma düşüncesinden hareket etmiştir. Farabi'ye göre medine (şehir) mutlulukların gerçekleştiği en küçük toplumsal yapıdır. Bu toplumsal yapı da medeniyeti oluşturmaktadır.

Görsel 1.16
Farabi (870-950) (Temsilî)

İnsanların tek başlarına tüm ihtiyaçlarını karşılayabilmesi çok zordur. İnsanların birlikte yaşama arzusunun temelinde iş bölümü ve iş birliği içinde hayatını kolaylaştırıp mutlu bir hayat sürme hedefi yatmaktadır. İnsanoğlu tarihî süreçte tek başına değil toplumsal bir hayatta yaşamını sürdürmüştür. Belli bir sosyal düzen ve topluluk hâlinde yaşam tarzı insanoğluna özgüdür. Topluluklar hâlinde yaşayan insanlar zamanla medineyi (şehirleri) oluşturmuşlardır. Şehirlerde yaşayan insanlar da zamanla medeniyet unsurlarını meydana getirmişlerdir.

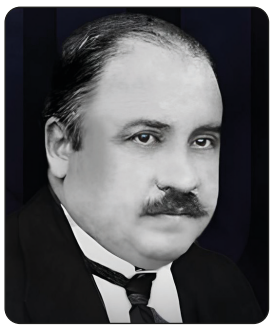

Görsel 1.17
Ziya Gökalp (1876-1924)

Ziya Gökalp medeniyet ve kültür kavramlarını birbirinden ayırarak bu konuda ilk ciddi çalışmayı yapan düşünürlerden biridir (Görsel 1.17). Ziya Gökalp'a göre medeniyet kavramı; evrensel özelliklere sahip, aklın ve ilmin doğurduğu birikimdir. Kültür ise kaynağını toplumun duygularından, düşüncelerinden ve heyecanlarından alır. Kültürleri farklı olan milletler aynı medeniyeti yaşayabilir. Ziya Gökalp'ın düşüncesine göre medeniyet kavramı evrensel, kültür kavramı ise millîdir. Bir toplumun sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için kültürünü koruyup yaşatması ve aynı zamanda medeniyetin gerektirdiği değişimi ve ilerlemeyi benimsemesi gerekmektedir.

Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı yapmış olan Prof. Dr. Sadık Kemal Tural, "Kültürel Kimlik Üzerine" adlı kitabında medeniyet kavramını "Medeniyet kişisel bilgilere, düşünceye, ilme ve fenne dayanan konforu ve yaşama imkânlarını artırmayı hedef alan millî olmayan faaliyet ve eserlerin toplamıdır. Medeniyet bilgiden doğar, medeniyetin milliyeti yoktur. Aklın ve ilmin doğurduğu bir birikimdir, tekniktir. Medeniyet, insanlığa hizmet ve fayda noktasında toplandığı için milletlerin, toplumların malı değil, insanlığın malıdır." şeklinde açıklamıştır.

Görsel 1.18
Prof. Dr. Sadık Kemal Tural

Medeniyet; toplumların kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasi gelişimini ifade eden bir kavramdır. Eğitim, bilim, din, hukuk, sanat, teknoloji, sanayi ve ticaret medeniyetin temel taşlarıdır ve bunlar birbirleriyle etkileşim hâlindedir.

Medeniyetin Oluşumunda Rol Oynayan Unsurlar

EĞİTİM

Medeniyetlerin oluşmasındaki en önemli unsurlardan biri eğitimdir. Bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirmelerini sağlar ve toplumsal değerlerin aktarılmasında önemli bir rol oynar. İyi bir eğitim sistemi, insanların potansiyellerini keşfetmelerine ve topluma katkıda bulunmalarını sağlar.

BİLİM

Medeniyetin gelişmesinde ve ilerlemesinde rol oynayan unsurlardan biri de bilimdir. Bilimsel araştırmalar ve keşifler, yeni teknolojilerin gelişmesini ve toplumun yaşam standartlarının yükselmesini sağlar. Aynı zamanda bilim, insanların dünyayı anlamalarına ve sorunlara çözüm bulmalarına yardımcı olur.

DİN

Din, medeniyetlerin oluşumunda ve toplumsal düzenin sürdürülmesinde önemli bir yere ve etkiye sahiptir. İnsanların inançlarını ve değerlerini şekillendirir ve toplumda birlik ve dayanışmayı sağlar. İnsanların manevi ihtiyaçlarını karşılar ve ahlaki değerlerin yaşanması ve yaygınlaştırılmasında rol oynar.

HUKUK

Hukuk bir toplumda düzenin ve adaletin gerçekleşmesini sağlayan başlıca unsurlardandır. Hukuk, aynı zamanda medeniyetin temel taşlarından biridir. Medeniyet, insanların birlikte yaşayabilmeleri için gerekli olan kuralların, değerlerin ve geleneklerin bir bütünüdür. Hukuk ise bu kuralların yazılı hâle getirilmiş ve sistematik bir şekilde düzenlenmiş şeklidir.

SANAT

Sanat, medeniyetin estetik boyutunu oluşturan bir unsurdur. Resim, müzik, edebiyat, tiyatro ve dans gibi sanat dalları insanların duygusal ifade ve yaratıcılıklarını sergilemelerine olanak tanır. Sanat, toplumun kültürel zenginliğini ve estetik değerlerini yansıtır.

TEKNOLOJİ

Teknoloji, medeniyetin ilerlemesi için vazgeçilmez bir unsurdur. İleri teknolojik gelişmeler; yaşamı kolaylaştırır, iletişimi geliştirir ve endüstriyel üretimi artırır. Teknoloji, insanların bilgiye erişimini kolaylaştırır ve dünya ile daha fazla etkileşimde bulunmalarını sağlar.

SANAYİ

Üretimin artmasını, ve iş imkânlarının oluşmasını sağlayan sanayi, ekonomik gelişmenin ve refahın temelini oluşturan önemli bir unsurdur. Sanayisi gelişmiş bir ülkenin ekonomisi güçlenir ve insanların yaşam standartları yükselir. Bu nedenle sanayide yaşanan gelişmeler medeniyetin şekillenmesinde etkili olur.

TİCARET

Ticaret, medeniyetler arası ilişkilerin ve ekonomik kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul edilir. Ticaret, mal ve hizmetlerin alım satımını içerir ve farklı toplumların birbirleriyle etkileşimde bulunmasını sağlar. Ekonomik büyümeyi teşvik eder ve küresel bağlantıları güçlendirir.

Medeniyet; eğitim, bilim, din, hukuk, sanat, teknoloji, sanayi ve ticaret gibi unsurların bir araya gelmesiyle oluşur. Bu unsurlar, birbirleriyle etkileşim hâlinde olan ve toplumun gelişmesine katkıda bulunan faktörlerdir. Bu faktörlerin her birini ayrı ayrı ele almak, medeniyetin yapısını daha iyi anlamamıza ve geleceğimizi şekillendirmemize yardımcı olur. Medeniyetin unsurları, insanların yaşam kalitesini artıran ve toplumun ilerlemesini sağlayan temel değerlerdir.

Sıra Sizde

Türkistan'da kurulmuş bir Türk devleti olan Uygurları araştırınız. Uygur Devleti'nin medeniyetle olan ilişkisini ilgili alana yazınız.

Kültürlerin Buluşması: Medeniyet

Hazır mıyız?

Medeniyetlerin ortaya çıkmasında kültürün nasıl bir etkisi olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Kültür ve medeniyet birbiriyle doğrudan ilişkili olan, varlığını ve sürekliliğini birbirine bağlı olarak sürdüren iki kavramdır. Kültür ile medeniyet karşılıklı etkileşim hâlindedir. Kültür geliştikçe medeniyet de ilerler. Medeniyet alanındaki gelişmeler de kültürel unsurların zamanla şekillenmesine ve değişmesine yol açar. Bu nedenle kültür ve medeniyet kavramlarının birlikte incelenmesi ve aralarında ne gibi farklılıkların bulunduğunun ortaya konması gerekmektedir. Kültür ve medeniyet kavramları arasında ne gibi farklılıkların bulunduğunu birlikte inceleyelim.

1. Kültür; bir millete özgüdür, medeniyet ise milletlerarası ve evrenseldir.
2. Kültürün gelişmesi için medeniyete ihtiyaç yokken medeniyetin gelişmesi için kültür ve kültürlere ihtiyaç vardır.
3. Kültür somut ve soyut unsurları içinde barındırır, medeniyet daha çok somut unsurları içerir.
4. Kültür toplumsal duygu, düşünce ve anlayışla oluşurken medeniyet usul (yöntem) ve akılla oluşur.
5. Kültür dinî, ahlaki ve estetik (güzel) duyguların; medeniyet ise ekonomik, dinî, ahlaki ve bilimsel fikirlerin bütünüdür.
6. Kültür toplumu öne çıkarırken medeniyet bireyi öne çıkarmaktadır.
7. Kültür yeri geldiğinde baskıcı olabilir, medeniyet ise birçok kültürel değeri kapsadığı için daha esnektir.
8. Kültür bir millete özgü ve ayırıcıdır, medeniyet ise evrensel değerler üzerinden oluştuğu için birleştirici bir özelliğe sahiptir.
9. Kültürde batıl inançlar, aklın almadığı olgular yer bulabilir. Medeniyet aklı merkeze koyar, bu tür olgulara yer vermez.
10. Kültürel unsurlar yaşanarak toplumsal kalıtımla aktarılır. Medeniyet unsurları eğitim yoluyla öğrenilir.

Sıra Sizde

Mustafa Kemal Atatürk'ün "Medeniyetin emir ve talep ettiğini yapmak, insan olmak için yeterlidir." sözünü açıklayan bir kompozisyon yazınız. Yazdığınız kompozisyonu arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ünite Değerlendirme

Doğru Yanlış

Aşağıdaki ifadeleri inceleyiniz. İfadeler doğru ise "Doğru" bölümündeki kutuyu, yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

		Doğru	Yanlış
1	Kültürü oluşturan unsurlar her toplumda aynı özellikler gösterir.	☐	✓
2	Bir milleti diğer milletlerden farklı kılan en önemli değerlerden biri kültürdür.	☐	☐
3	Kültürel unsurlar değişime uğramadan gelecek nesillere aktarılır.	☐	☐
4	Millî benliğin korunması kültürel mirasın korunmasıyla sağlanır.	☐	☐
5	Dil, kültürün geçmişten günümüze ve geleceğe aktarılmasında köprü görevi görmektedir.	☐	☐
6	Sanat, medeniyetin estetik boyutunu oluşturan bir unsurdur.	☐	☐
7	Kültürel gelişmeler medeniyetlerin de gelişmesine katkı sağlar.	☐	☐
8	Bir toplum başka bir topluma ait kültürel değerlerin tamamını benimseyebilir.	☐	☐

Boşluk Doldurma

Aşağıdaki cümleleri kutularda verilen ifadelerden uygun olanlarıyla tamamlayınız.

eğitim	evrensel	manevi	restorasyon	aile
maddi	medeniyet	tarih	sanat	kültür

1. Gelenek ve görenekler, ahlak kuralları, dil ve ..... gibi değerler kültürü oluşturan manevi unsurlardandır.
2. Kültürün yeni nesillere aktarılmasında ..... en etkili kurumdur.
3. Tarihî binalar ..... yapılarak korunur ve gelecek kuşaklara aktarılır.
4. Sanat eserleri ..... kültürel miras eserlerindendir.
5. Bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirmelerini sağlayan ....., aynı zamanda toplumsal değerlerin aktarılmasında da önemli bir rol oynar.
6. Medeniyet, evrensel özelliklere sahip değerleri yansıtırken ..... kavramı ise millî değerleri yansıtır.
7. Kültür millî unsurlardan oluşurken medeniyet ..... unsurlardan oluşur.

Ünite Değerlendirme

Çoktan Seçmeli

1) Köklü bir tarih ve kültür zenginliğine sahip olmamız nedeniyle geçmişte yaşatılmış günümüzde de yaşattığımız sayısız gelenek ve göreneklerimiz bulunmaktadır.

Aşağıdakilerden hangisi gelenek ve göreneklerimize örnek gösterilebilir?

A) Yurt dışına turizm gezileri yapmak
B) Evlenecek kişilere kına gecesi ve düğün gibi törenler yapmak
C) Çocuklar hastalandığında doktora götürmek
D) Eskiyen ev eşyalarının yerine yenilerini almak

2) Kültürle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

A) Zaman içerisinde değişim gösterebilir.
B) Yöreden yöreye farklılıklar gösterebilir.
C) Bir milletin millî kimliğinin oluşmasını sağlar.
D) Kültürel etkileşim tek yönlü gerçekleşir.

3) Kültür; bireyin doğuştan kalıtım yoluyla getirdiği değerler topluluğu değil, yaşadıkça kazandığı edinimlerdir.

Buna göre kültürle ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

A) Kültürel unsurlar arasında bağ olduğuna
B) Kültürel unsurların öğrenilerek kazanıldığına
C) Kültürün en önemli unsurunun dil olduğunu
D) Kültürün ailemizden genetik bir miras olduğuna

4) Kültürel unsurların gelecek nesillere taşınmasında en önemli unsur hangisidir?

A) Dil
B) Din
C) Tarih
D) Gelenek

5) Aşağıdakilerden hangisi kültürel mirasın korunması için yapılması gerekenlerden biri değildir?

A) Başka kültürlerle etkileşimi artırmak
B) Dilimizi yabancı dillerin etkisinden kurtarmak
C) Tarihî eserlerimizin bakım ve onarımını yaptırmak
D) Bayramlarda sürdürülen gelenek ve göreneklerin devam etmesine çalışmak

Ek değerlendirme için karekodu okutunuz.

6) Mustafa Kemal Atatürk'ün aşağıdaki sözlerinden hangisi millî kültüre verdiği öneme örnek gösterilemez?

A) Millî kültürün her çığırda açılarak yükselmesini Türkiye Cumhuriyeti'nin temel direği olarak temin edeceğiz.
B) Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli Türk kahramanlığı ve Türk kültürüdür.
C) Gençliği yetiştiriniz. Onlara ilim ve irfanın müspet fikirlerini veriniz. Geleceğin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız.
D) Kitap yazma ve çeviri işleri, millî egemenliğin dayanağı ve millî kültürün en önemli yayılma araçlarıdır.

7) Medeniyet; insanların bir arada yaşadığı toplumların kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasi gelişimini ifade eden bir kavramdır.

Aşağıdakilerden hangisi medeniyetin oluşumunda rol oynayan unsurlardan biri değildir?

A) Bilim
B) Halk dansları
C) Hukuk
D) Sanat

8) Ekonomik büyümeyi gerçekleştirip küresel bağlantıları güçlendiren medeniyet unsuru aşağıdakilerden hangisidir?

A) Eğitim
B) Din
C) Dil
D) Ticaret

9) Kültür; bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan, kuşaktan kuşağa aktarılan, zihinsel ve duygusal özelliklerin birleşimidir. Kültür sadece bilim ve edebiyatı değil; aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgudur.

Buna göre kültür kavramı ile aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Kültür bir topluma ait değerleri ifade eder.
B) Kültür maddi ve manevi unsurlardan oluşur.
C) Kültürler arası etkileşim toplumların gelişmesine katkı sağlar.
D) Kültürü oluşturan değerler gelecek nesillere aktarılarak devam ettirilir.

GÖNÜL ERLERİ: ERDEM YOLCULARI

2. ÜNİTE

Ünite içeriği için karekodu okutunuz.

Ünite özeti için karekodu okutunuz.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Ahmet Yesevi'nin,
- Ahi Evran'ın,
- Mevlana Celaleddin Rumi'nin,
- Hacı Bektaş Veli'nin,
- Şeyh Edebali'nin kültür ve medeniyetimize sağladığı katkıları öğreneceğiz.

KONULAR

- Pîr-i Türkistan Ahmet Yesevi
- Ahiliğin Kurucusu Ahi Evran
- Mevlana Celaleddin Rumi
- Pirlerin Sultanı Hacı Bektaş Veli
- Osmanlının Manevi Kurucusu: Şeyh Edebali

Pîr-i Türkistan Ahmet Yesevi

Hazır mıyız?

Kültür ve medeniyetimizin gelişmesine katkı sağlayan kişilere örnekler veriniz.

Ahmet Yesevi (1093-1166)

- 1093 yılında Batı Türkistan'ın Çimkent şehrinin doğusunda bulunan Sayram kasabasında doğmuştur. Annesini ardından da babasını kaybedince Yesi şehrine yerleşmiştir.
- Yesi'de eğitime başlayan Ahmet Yesevi zekâsıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Çocukluğundan itibaren iyi bir eğitim gören Ahmet Yesevi İslami ilimleri öğrenmiştir. Ahmet Yesevi, Buhara'da Yusuf Hamedani'den dersler almıştır.
- Hocasından onay alan Ahmet Yesevi insanlara doğru yolu göstermek için çalışmalara başlamıştır. Maveraünnehir, Horasan ve Harezm dolaylarında tanınmış ve zamanın en büyük evliyalarından biri olmuştur.
- İslamiyet'in doğru bir şekilde anlaşılıp yaşanması amacıyla öğrencilerini farklı Türk-İslam şehirlerine göndermiştir. Anadolu'ya gelen öğrencileri hem Anadolu'nun fethedilmesine hem de Anadolu'da İslamiyet'in yayılmasına katkı sağlamıştır.
- Ahmet Yesevi, Türk coğrafyasında daha çok Pîri Türkistan olarak bilinmektedir. Ahmet Yesevi'nin öğreti ve düşünceleri "erdem, hikmet ve fazilet" kavramları üzerine kurulmuştur.
- Ahmet Yesevi'nin dinî ve ahlaki öğütler veren şiirlerinden oluşan Dîvân-ı Hikmet adlı bir eseri vardır. Ahmet Yesevi 1166 yılında Kazakistan'da vefat etmiştir.

Ahmet Yesevi, 11. yüzyılda Türkistan'da yaşamış büyük bir mutasavvıf, şair ve eğitimcidir (Harita 2.1). Öğretileriyle Türkistan'dan Anadolu'ya Türklerin manevi hayatının şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Oluşturduğu tasavvuf anlayışı içerisinde öğretilerini insanlara "Hikmet"leri aracılığıyla aktarmıştır. Türkçe yazdığı hikmetleriyle dilimizin gelişmesi ve zenginleşmesine büyük katkı sağlamıştır. Ahmet Yesevi öğretilerinde Kur'an ve sünnete dayalı sevgi, saygı, cömertlik gibi ahlaki ve manevi değerleri işlemiştir. Bu değerler bir taraftan toplumun birlik ve beraberliğini güçlendirirken diğer taraftan da İslamiyet'in yayılmasına katkı sağlamıştır.

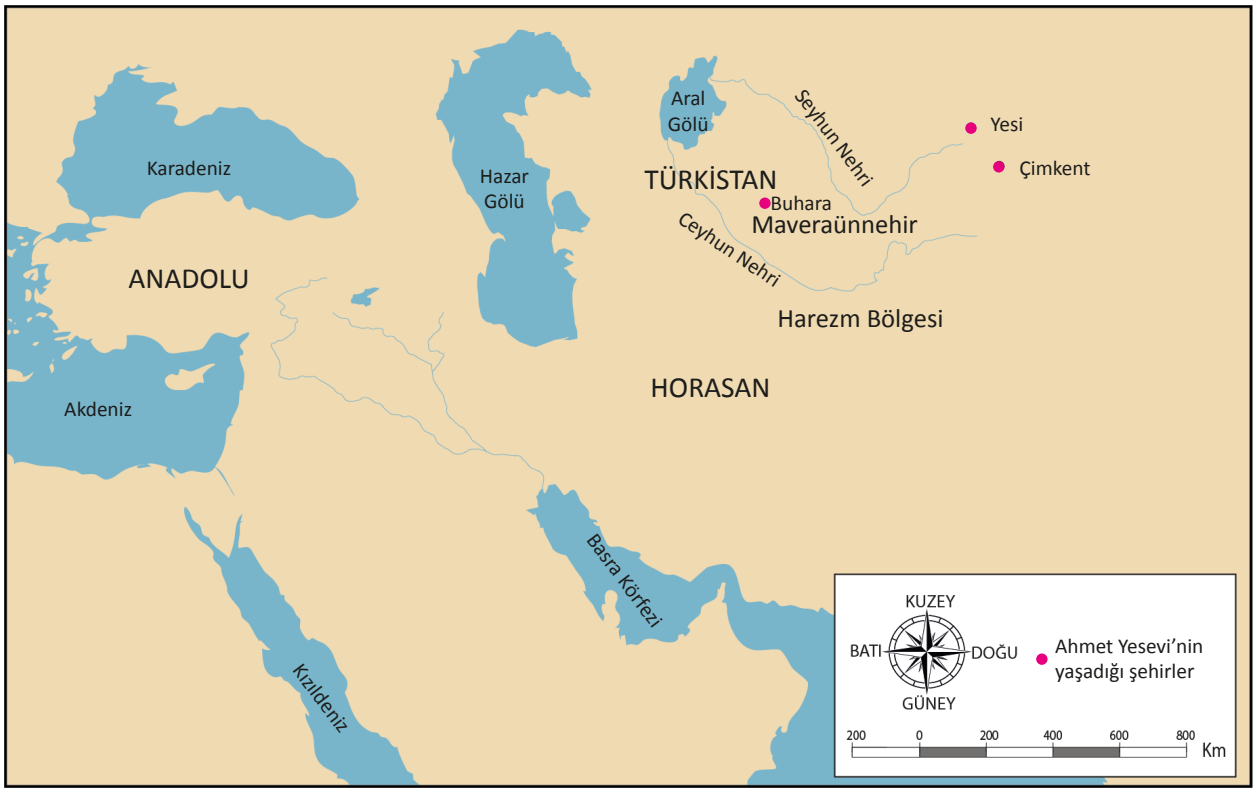

Harita 2.1 Ahmet Yesevi'nin yaşadığı coğrafya

Ahmet Yesevi'nin tasavvuf tarihindeki değeri ve önemi, İslamiyet'in Türk toplumları arasında yayılmaya başlamasıyla kendini göstermiştir. Ahmet Yesevi'nin, batıl inançlardan uzak Kur'an ve sünnete dayanan İslam anlayışını bölge halkının benimsemesinde büyük bir etkisi olmuştur. Dinî bilimler konusundaki derin bilgisi ve yüksek ahlaki anlayışıyla göçebe bir yaşam süren halkın çoğuna İslamiyet'i anlayabilecekleri bir şekilde aktarmıştır.

Görsel 2.1 "Dîvân-ı Hikmet" kitabı

Ahmet Yesevi'nin öğretileri, zamanının insanlarında olduğu kadar ondan sonraki nesillerde de derin izler bırakmıştır. Ahmet Yesevi, İslamiyet'i göçebe Türklerin duygu dünyalarına ana dilleriyle vermeyi başarmıştır. Öte yandan Kur'an ve hadis temelli medreselere, mekteplere ve tekkelere önemli katkılar sağlamıştır. Oluşturduğu Yesevilik anlayışı İslam'ın insanlara sistematik olarak ulaşmasında etkili olmuştur. Türkistan'da yaşayan Ahmet Yesevi, İslamiyet'i Türk kültürünün şekillenmesinde etkili olan kaynaklardan biri hâline getirmiştir. Böylece Türklerde ahlaki ve manevi değerlerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur.

Ahmet Yesevi'nin sevgi, saygı, barış, erdem, fazilet ve hikmet gibi öğretileri ile tasavvufi düşünceleri İslamiyet'in Anadolu'da yayılmasına katkı sağlamıştır.

Ahmet Yesevi eserlerinde vatan aşkı, yeni yurt ve gurbet gibi konulara değinmiştir. Ahmet Yesevi'nin Anadolu'nun bir bütün hâlinde Türkleşip İslamlaşmasında oynadığı rol çok büyüktür. Malazgirt Savaşı'ndan sonra öğrencilerinden birçok alperen, sufi, abdal, şair ve bilgin Anadolu'ya gelerek Anadolu'da onun öğretilerini yaymışlardır (Harita 2.2).

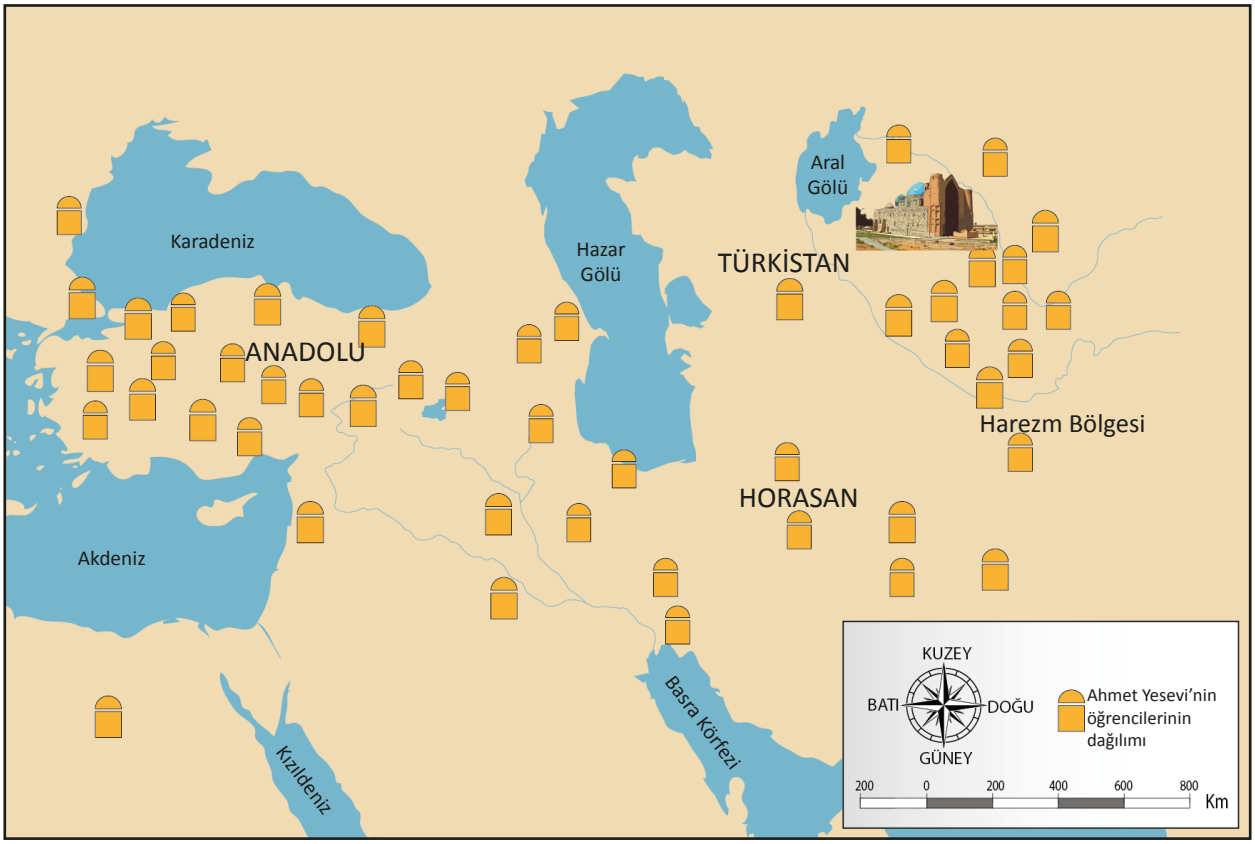

Harita 2.2 Anadolu'ya gönderilen alperenlerin dağılımı

Ahmet Yesevi erdem, hikmet ve fazilet gibi kavramlara büyük önem vermiştir.

Erdem, ahlakın övdüğü niteliklerin genel adıdır. Ahmet Yesevi erdemi bireyin kendini aşma ve kendini geliştirme sürecindeki bir hedef olarak görür. İyi ahlak, merhamet, alçakgönüllülük ve diğer insanlara karşı anlayışlı olmak gibi nitelikler erdemli bir hayatın temel taşlarıdır.

Hikmet, bilgelik, anlayış, doğru karar verme yetisi ve hayırlı işleri gerçekleştirme kapasitesini içeren bir kavramdır. Ahmet Yesevi, insanın kendini tanıması ve Tanrı ile olan ilişkisini derinleştirmesi yoluyla hikmeti elde edilebileceğini savunur.

Fazilet; bir kişinin ahlaki değerlere bağlı kalarak iyi niyetle davranması, doğruluk, dürüstlük, cömertlik, sabır gibi değerleri sergilemesidir. Ahmet Yesevi, kişinin yüksek ahlaki değerler ve erdemli davranışlar yoluyla fazilet sahibi olacağını dile getirir.

Ahmet Yesevi'nin öğretileri geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanlara yol göstermektedir. Onun hikmet dolu sözleri sadece Türk-İslam dünyasında değil tüm dünyada geçerli olan evrensel mesajlar içermektedir. Ahmet Yesevi'nin evrensel değerlere yer veren sözlerinden birkaçına birlikte bakalım.

Gerçek âlim yastığını taştan kıldı;
Bildiği şeyleri âleme söyledi."

"Nerede görsen gönlü kırık, merhemi ol sen,
Öyle mazlum yolda kalsa, hem dem ol sen."

Dilinizi tutun ki, başkalarını incitmeyin;
ayaklarınızı tutun ki, haksızlığa sapmayın.

Halkı sev; halkın güneşte gölgesi, soğukta kaftanı, kıtlıkta ekmeği ol.

Görsel 2.2 Ahmet Yesevi Türbesi/Kazakistan

Sıra Sizde

1. **Ahmet Yesevi'nin Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasındaki rolünü kısaca yazınız.**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. **Ahmet Yesevi'nin "Dîvân-ı Hikmet" adlı eserinin kültür ve medeniyetimize katkılarını araştırınız. Araştırmanızın sonuçlarını bir sunu şeklinde düzenleyip arkadaşlarınızla paylaşınız.**

Ahiliğin Kurucusu Ahi Evran

Hazır mıyız?

Kendisi tokken kardeşinin aç yatmasına rıza göstermemek bilincine sahip bir bireyin davranışları nasıl olur? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Ahi Evran (1171-1261)

- Türk-İslâm tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Ahi Evran, 1171 yılında günümüzde İran sınırları içinde yer alan Hoy şehrinde doğmuştur.
- Asıl adı Mahmut'tur. Herkesin korktuğu bir yılanın onu görünce uysallaşması sonucunda "gök, kâinat, yılan, ejderha" anlamlarına gelen "Evran" ismini almıştır.
- İlk eğitimini memleketi Hoy şehrinde tamamlayan Ahi Evran; geçici bir süre demirci atölyesinde çalışmış, ardından deri işleme sanatıyla uğraşmıştır.
- Dönemin âlimleri Fahrettin Razi ve Kirmani'den dersler almıştır. Tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve tıp alanında kendini yetiştirmiş, tasavvuf yolunda yüksek makam sahibi bir veli olmuştur.
- Denizli, Konya ve Kayseri'de kısa süre ikamet etmiş, Anadolu'da esnaf örgütlenmesi olan Ahilik teşkilatının kuruluşunda ve yayılışında etkili olmuştur.
- Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük rolü olan Ahi Evran hayatının son yıllarında Kırşehir'e yerleşmiş ve 1261 yılında vefat etmiştir.

Ahi Evran, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde Anadolu'ya gelmiş ve Anadolu'yu yurt edinmiştir (Harita 2.3). Türk topluluklarının Anadolu'da huzur içerisinde yaşamalarını sağlamak için çalışmıştır. Yapmış olduğu çalışmalarla Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli roller üstlenmiştir.

Harita 2.3 Ahi Evran'ın yolculuğu

Ahi Evran; iyi bir medrese eğitimi görmüş, kendini çok iyi yetiştirmiş, âlim ve teşkilatçı bir kişidir. Bu yüzden hayatını bir medresede oturup talebe okutmakla geçirmemiştir. Tasavvuf anlayışını ön plana çıkararak halkın içinde yaşamıştır (Görsel 2.3). Toplumun karşılaştığı sorunlara çözüm bulmak için çaba harcamış, ihtiyaç duyulan alanlarda topluma öncülük etmiştir. Anadolu coğrafyasının imarı için uğraşmıştır. Başta ahlak ve meslek eğitimi olmak üzere ticari, siyasi, askerî ve idari konularla ilgilenmiş ve bu alanlarda nitelikli insan yetiştirmek için çalışmalar yapmıştır. Ahi Evran, devletin himaye ve desteğiyle insanları çeşitli sanat ve meslek dallarına yönlendirmiş ve bu şekilde göçebe Türkmenlerin yerleşik hayata geçmelerinde önemli bir rol oynamıştır.

Görsel 2.3 Ahi Evran halk ile sohbet ederken (Temsilî)

Ahi teşkilatları Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve bir dünya devleti olma sürecinde çok önemli roller oynamıştır. Fetihlerin gerçekleşmesinde bu teşkilatların büyük gayretleri olmuştur. **Ahilik**; iş ve ticaret ahlakı, iyi tutum ve davranışlara sahip olma ile kötü tutum ve davranışlardan uzak durma ilkeleri üzerine kurulmuş bir sistemdir. Ahi teşkilatı Osmanlı Devleti'nde esnaf birliklerinin idari işlerini düzenlemiş, diğer taraftan ortaya koyduğu ilkelerle ekonomik hayatın gelişmesini sağlamıştır (Görsel 2.4). Ahi Evran'ın kurmuş olduğu Ahi teşkilatı ilerleyen dönemlerde Lonca teşkilatlarına dönüştürülmüştür.

Görsel 2.4 Osmanlı ticari hayatı ve ahilik (Temsilî)

Ahi Evran tarafından kurulan Ahilik teşkilatı, öncelikli olarak insan eğitimine önem vermiş ve iyi insan yetiştirmeyi hedeflemiştir. Teşkilatlarda bireye evvela toplumun içinde ve dışında nasıl davranması gerektiği gibi hususlar öğretilmiştir. Ahilik, ilke olarak her insanın bir mesleğinin olması gerektiği ilkesini kabul etmiştir. Helal yoldan mal kazanmayı öngören bir anlayışla toplum fertlerinin ahlaki ve mesleki değerlerinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Ahiliğin yarattığı sosyal düzen sayesinde Anadolu'da huzur ve güven ortamı sağlanmıştır.

Sıra Sizde

Pabucu Dama Atılmak

Osmanlı Devleti'nde Ahi teşkilatları üretimden tüketime ekonomik faaliyetlerin hem gerçekleşmesinden hem de kontrol edilmesinden sorumlu teşkilatlardır. Pabucu dama atılmak deyiminin ortaya çıkışı bu teşkilatların ekonomik faaliyetleri denetlediklerinin göstergelerinden biridir.

Rivayete göre bir anne oğluna pabuç (ayakkabı) almak için kunduracılar çarşısına gider. Çarşıdaki bir kunduracı dükkânından oğluna pabuç satın alır. Kısa bir süre sonra pabuç yırtılmaya başlar. Bunun üzerine anne pabucu aldığı gibi şehrin kethüdasına (esnaf teşkilatı başkan yardımcısı) giderek satıcıdan şikâyetçi olur. Kethüda ile kadın kundura dükkânına giderler. Kethüda, kunduracıya gerekli uyarıları yaptıktan sonra kadına yeni bir pabuç verilir ve yırtık pabuç satıcının damına atılır. Çarşıdaki esnaflar ve halk damdaki pabuçtan o esnafın kusurlu mal sattığını anlar.

1. **Ahi teşkilatının Osmanlı Devleti'nin ekonomik faaliyetlerindeki işlevi neler olabilir? Düşüncelerinizi yazınız.**

.....

.....

.....

.....

2. **Deyimin hikâyesindeki olayı tüketici hakları açısından nasıl değerlendirirsiniz? Yazınız.**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ahi teşkilatları; insanları ötekileştirmeden toplumda dayanışma ve kardeşlik içinde yaşamayı, iyi insan olmayı ilke edinen bir sistemdir. Bu teşkilatlar toplumda "kimsesizlerin kimsesi" olmuştur. Ahi Evran felsefesinin ortaya koyduğu öğretiler Anadolu'da birliğin, beraberliğin, kardeşliğin mayasını oluşturmuştur. Birbiri için fedakârlık yapma ve kendisi tokken kardeşinin aç yatmasına rıza göstermeme bilincine sahip olan Ahilik şu ilkelere sahiptir:

1. **Kendi ihtiyaçlarını öncelikle kendin karşılamaya çalış.**
2. **Eli açık yani cömert ol.**
3. **Eşe dosta ve misafire kapını açık tut.**
4. **Aç geleni doyur, misafir ağırlamaktan kaçınma.**
5. **İyi huylu ol, nefsinle mücadele etmesini bil.**
6. **Allah'ın emirlerine uy ve herkese iyilikte bulun.**

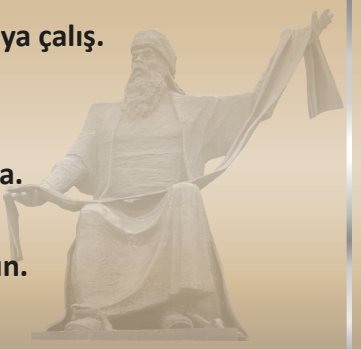

Sıra Sizde

Aşağıdaki metni okuyunuz, metinle ilgili soruları cevaplayınız.

AHİLİK NASİHATI

Harama bakma, haram yeme, haram içme.
Doğru, sabırlı, dayanıklı ol.
Yalan söyleme.
Büyüklerinden önce söze başlama.
Kimseyi kandırma.
Kanaatkâr ol.
Dünya malına tamah etme.
Yanlış ölçme, eksik tartma.
Kuvvetli ve üstün durumdayken affedici, hiddetliyken yumuşak davranmayı bil.
Kendin muhtaç iken bile başkalarına verecek kadar cömert ol.

1. Ahilik nasihatinde yer alan insani değerler nelerdir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....

2. Ahilik nasihatlarına uyan bir toplum nasıl olur? Düşüncelerinizi yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

Sıra Sizde

UNESCO, 2021 yılını "Ahi Evran'ı Anma Yılı" olarak anma ve kutlama yıl dönümleri arasına almıştır. Bu kapsamda Ahi Evran'ın kültür ve medeniyetimize yapmış olduğu katkıları ve Ahilik teşkilatını dünya milletlerine en iyi şekilde anlatmak, bu kutsal emaneti sonraki nesillere aktarmak amacıyla 2021 yılı boyunca yurt genelinde ve yurt dışında etkinlikler düzenlenmiştir.

Ahi Evran'ı anmak, onu gelecek nesillere tanıtmak için nasıl bir etkinlik organize edersiniz? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Hazır mıyız?

"Gel, ne olursan ol, yine gel." sözünden ne anlıyorsunuz? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Mevlana (1207-1273)

Mevlana, 30 Eylül 1207 yılında bugünkü Afganistan sınırları içinde bulunan Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Belh şehrinin ileri gelenlerinden "Bilginlerin sultanı" ünvanını alan Muhammed Bahâeddin Veled, annesi ise Mümine Hatun'dur.

Asıl adı Muhammed Celaleddin'dir. İsminin önüne efendimiz anlamına gelen "Mevlana" ismini almıştır. Anadolu alınmadan önce Türkler Anadolu'ya "Rum ili" demekteydi. Bu yüzden Mevlana, "Rumi" lakabını da almış ismi Mevlana Celaleddin Rumi olarak kalmıştır.

Nişâbur şehrinde tanınmış bir mutasavvıf olan Ferîdüddin Attar'dan eğitim almıştır. Şam, Halep ve Karaman'da kısa sürelerle bulunduktan sonra 1228 yılında Konya'ya yerleşmiştir.

Babası ölünce onun talebeleri ve müritleri Mevlana'nın çevresinde toplanmıştır. Mevlana bu dönemde İplikçi Medresesinde vaazlar vermeye başlamış, medrese kendisini dinlemeye gelenlerle dolup taşmıştır.

1244 yılında büyük bir mutasavvıf olan Şems-i Tebrizi Konya'ya gelmiştir. Şems-i Tebrizi ile Mevlana'nın yaptığı sohbetler Mevlana üzerinde büyük izler bırakmıştır.

Mevlana 17 Aralık 1273'te yaşamını yitirmiştir. Her yıl 7-17 Aralık günleri arasında düzenlenen Şeb-i Arus etkinlikleri ile anılmaktadır.

Mevlana, insanın ulaşabileceği en üst noktayı kâmil insan olarak tanımlamıştır. Kâmil insanın sözleri doğru, ahlakı güzeldir. Kâmil insan bilgelik, sevgi, saygı ve anlayışlı olma gibi ahlaki değerlere sahiptir. Mevlana'nın yaşamı ve sözleri, kâmil insan olma yolunda tasavvufun önemini açıkça göstermektedir. Mevlana, hayatı boyunca sevgi, saygı ve merhamet gibi tasavvufun temel ilkelerini savunmuştur. Herkese karşı şefkatli ve merhametli davranmış, ayrımcılık yapmadan tüm insanları sevmiştir. Mevlana'ya göre kendini bilen insan Allah'ın huzurunda saygıyla eğilir ve başkalarının eksiklikleriyle uğraşmaz. Mevlana, ortaya koyduğu eserlerde kâmil insan olmaya giden yolları göstermiştir.

Gel, ne olursan ol yine gel,
İster kâfir, ister mecusi, ister puta tapan ol yine gel,
Bizim dergâhımız, ümitsizlik dergâhı değildir,
Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel"

Mevlana

Mevlana Celaleddin Rumi'nin bu sözü onun tasavvuf anlayışını anlatan en önemli sözlerinden biridir. Mevlana bu sözleriyle hata yapmaktan çok yapılan hatadan dönmenin önemini vurgulamış, bu konu da ümitsizliğe kapılmamak gerektiğini belirtmiştir. Mevlana insana değer vermiş, toplumu birlik berberliğe davet etmiştir. Onun yaşamı ve sözleri, kâmil insan olma yolunda tasavvufun önemini açıkça göstermektedir.

Sıra Sizde

Aşağıda Mevlana Celaleddin Rumi'nin en bilinen yedi öğüdü ve bu öğütlerin anlamları karışık olarak verilmiştir. Öğütleri anlamlarıyla örnekteki gibi eşleştiriniz.

1	Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol.	.....	Affedici olma ve hataları görmezden gelme
2	Şefkat ve merhamette güneş gibi ol.	.....	Kibir ve gururdan uzak durma
3	Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol.	.....	Samimi ve dürüst olma
4	Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol.	1	İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılama
5	Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol.	.....	Farklılıklara saygı duyma
6	Bağışlamada deniz gibi ol.	.....	Sevgi ve saygıyla yaklaşma
7	Ya olduğun gibi görün ya göründüğün gibi ol.	.....	Sakin ve sabırlı olma

Mevlana Celaleddin Rumi'nin 25.618 beyitten oluşan altı ciltlik "Mesnevi" adlı eseri, tasavvuf edebiyatının en önemli eserlerinden biridir (Görsel 2.5). Mesnevi tasavvuf, ahlak, din, felsefe, aşk gibi birçok konuda hikâye, şiir ve öğütler içermektedir. Mesnevi'nin ana konusu, insanın Allah'a olan sevgisi ve ona yakınlaşma yolculuğudur.

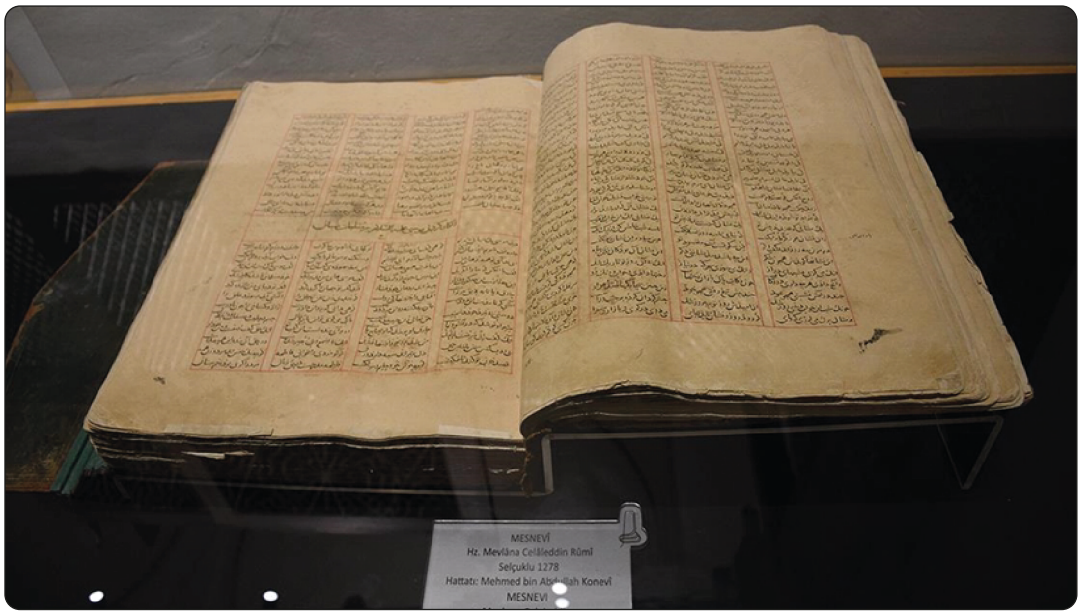

Görsel 2.5 Mevlana'nın Mesnevisi

Mevlana Celaleddin Rumi'nin Mesnevi adlı eseri, insanın iç ve dış dünyası arasındaki ilişkiyi anlatan önemli bir eserdir. İnsanın kendini bilmesinden daha güzel bir erdemin olmadığı bilincinde olan Mevlana; insanları görünüşüne göre değil, iç yüzüne göre değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mesnevi'de insanın iç ve dış dünyası arasındaki ilişki karşılıklı bir ilişkidir. İnsan, iç dünyasını dış dünyaya yansıtır ayrıca dış dünyadan da etkilenir.

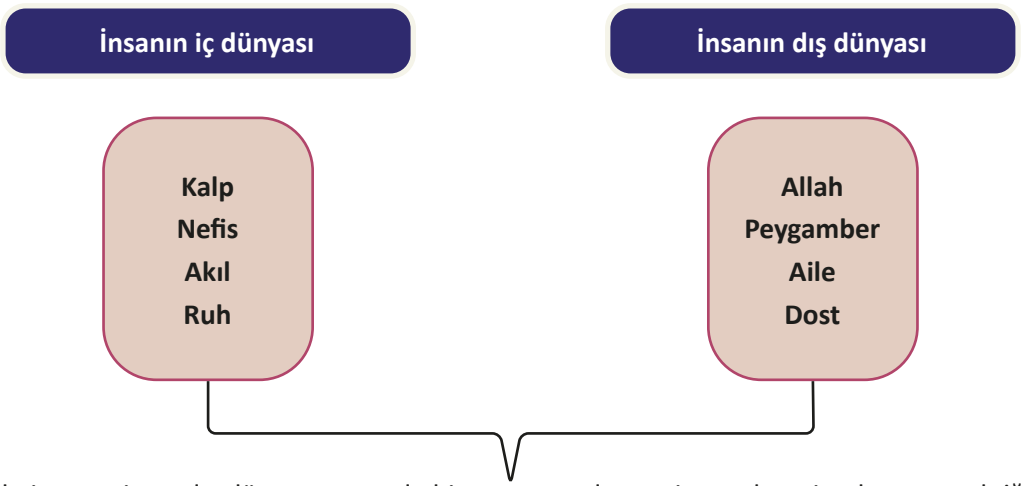

Mesnevi'de insanın iç ve dış dünyası arasında bir uyumun, dengenin ve ahengin olması gerektiğine işaret edilmektedir.

Sıra Sizde

Size göre insanın iç ve dış dünyası arasında nasıl bir ilişki vardır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Dünyaca tanınan Mevlana, nüfuzlu bir babanın, kıymetli bir şeyhin ve büyük bilginlerin yetiştirdiği bir mutasavvıftır. Mevlana'nın aldığı eğitim, edindiği sağlam ilim topluma büyük bir sevgi, engin bir dünya görüşü olarak yansımıştır. "Canım tenimde oldukça Kur'an'ın kölesiyim. Ben Hakk'ın seçkin peygamberi Muhammed'in yolunun toprağıyım. Her kim bundan başka benden bir söz naklederse ona çok üzülür ve o sözden de çok üzüntü duyarım." diyen Mevlana, bütün eserlerinde Allah'a ve İslam Peygamberi Hazreti Muhammed'e sevgisini dile getirmiştir.

Mevlana 13. yüzyılda Anadolu'da yaşamış bir kişi olmasına rağmen ünü sadece Anadolu'da kalmamıştır. Onun manevi mirası Balkanlardan İran'a, Türkistan'dan Hindistan'a kadar yayılmıştır. Mevlana vefat ettikten kısa bir süre sonra Mesnevi adlı eserinin kopyaları Hindistan ve Afganistan'da yapılmış ve birçok kişiye ulaşmıştır. Mevlana; eserlerinde adalet, barış, insan sevgisi gibi evrensel değerlerden bahsettiği için eserleri birçok dile çevrilmiştir. Mevlana'nın bazı eserlerini inceleyelim.

Divan-ı Kebir

"Büyük divan" anlamına gelen kitap, gazel, terkib-i bend ve rubailerden oluşan 40 bin beyitlik bir eserdir.

Mecalis-i Seba

"Yedi meclis" demektir. Mevlana'nın camilerdeki vaazlarını içermektedir.

Mektubat

Mevlana'nın devlet büyüklerine yazdığı mektuplardan oluşmaktadır.

Mevlana'nın vefatının üzerinden sekiz asır geçmesine rağmen dünya çapında tanınırlığı daha da artmıştır. Doğumunun 800. yıl dönümü nedeniyle Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu olan UNESCO tarafından 2007 yılı "Mevlana Yılı" olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Mevlana'nın ölüm tarihinde her yıl Şeb-i Arus etkinlikleri yapılmaktadır (Görsel 2.6). Bu törenlere yurt içi ve yurt dışından binlerce kişi katılmaktadır. Bu durum Mevlana'nın düşüncelerinin günümüzde de önemini koruduğunun bir göstergesidir.

Görsel 2.6 Şeb-i Arus törenleri

Bugün müze olarak kullanılmakta olan Mevlâna Dergâhı 1926 yılında "Konya Âsâr-ı Âtîka Müzesi" adı ile hizmete açılmıştır (Görsel 2.7). Bu müzeyi günümüzde gerek yurt içinden gerekse yurt dışından birçok kişi ziyaret etmektedir. Özellikle yurt dışından çok sayıda ziyaretçinin gelmesi Mevlana Celaleddin Rumi'nin uluslararası düzeyde de tanınmış olduğunu göstermektedir. Bu durum Türk İslam medeniyetinin taşıdığı barış, uzlaşı, insan sevgisi gibi değerlerin dünyaya yayılmasına katkı sağlamıştır.

Görsel 2.7 Mevlana Türbesi / Konya

Mevlevilik, Allah yolunda Allah aşkı ile Mevlana'nın öğretilerini esas alarak oluşturulmuş değerler yoludur. Mevlevilik ve derviş yaşantısının olmazsa olmazlarından biri de semadır. Mevlevi töreni olarak da adlandırılan sema, Mevlevihane içinde yer alan "Semahane" adı verilen bölümde belli kıyafetler ve belli başlı kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Sema, Mevlevilik'te Allah aşkını gösteren uygulamalardan biridir. Sema törenleri Mevlevilik'in temel felsefesini yansıtan semboller içermektedir. Sema törenlerinin temelinde Allah'ın birliği ve eşsizliği anlatılır.

Mevlana'nın anıldığı törenlerde sema gösterisi yapılmaktadır (Görsel 2.8). Semazenler sema yaparken belirli bir düzen içinde hareket ederek topluma sevgi, saygı, birlik ve beraberlik mesajları vermektedir. Mevlana'nın ölümünden yüzyıllar geçmiş olsa da sema törenleri dünyanın birçok ülkesinden insanları buluşturmaktadır.

Görsel 2.8 Sema gösterisi

Sıra Sizde

Aşağıda Mevlana'nın sözleri verilmiştir. Mevlana'nın bu sözlerinden ne anladığınızı ilgili alanlara yazınız.

• Kimle gezdiğinize, kimle arkadaşlık ettiğinize dikkat edin. Çünkü bülbül güle, karga çöplüğe götürür.

.....

.....

.....

• Sen çiçek olup etrafa gülücükler saçmaya söz ver. Toprak olup seni başının üstünde taşıyan bulunur.

.....

.....

.....

• Bize gözün değil, gönlün gördüğü yürek gerek.

.....

.....

.....

• Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşabilir.

.....

.....

.....

• Yapraksız kaldın diye gövdeni kestirme. Zira bu işin baharı var.

.....

.....

.....

• İnsan dostunun huyunu alır.

.....

.....

.....

• İyiyi ara, doğruyu ara, güzeli ara fakat kusuru arama.

.....

.....

.....

• Kötülük yaptığın zaman kork çünkü o bir tohumdur. Allah yeşertir, karşına çıkartır.

.....

.....

.....

Hazır mıyız?

Anadolu'da yaşamış gönül erlerinden biri olan Hacı Bektaş Veli'nin "İncinsen de incitme." sözünden ne anlıyorsunuz? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Hacı Bektaş Veli (1209-1270)

Hacı Bektaş Veli, 1209 yılında günümüzde İran sınırları içerisinde bulunan Nişâbur kentinde doğmuştur. Asıl adı "Bektaş" olup dönemin kaynaklarında "Hacı Bektaş Veli" ismi kullanılmıştır.

Hacı Bektaş Veli, Türkistan'da Ahmet Yesevi'nin öğrencilerinden Lokman Perende'nin yanında eğitim almıştır. Eğitimini tamamladıktan sonra irşat göreviyle Anadolu'ya gelmiştir. Anadolu'da Hristiyan toplumun çok olduğu Ürgüp-Göreme (Kapadokya) yöresindeki Suluca Karahöyük'e yerleşip irşat faaliyetlerine başlamıştır.

Suluca Karahöyük'te yaşadığı süreçte Seyyid Mahmûd Hayranî ve Ahî Evran gibi büyük velilerle yakınlık kurmuştur. Çevredeki Müslüman olmayan insanlarla iletişim içinde olmuş, tanıştığı Moğol yöneticilerinden bir kısmının Müslüman olmasını sağlamıştır. Yetiştirdiği öğrenciler onun öğretilerini Anadolu'nun dört bir yanına yaymışlardır.

13. yüzyıla damgasını vuran ve kendinden sonraki kuşakları düşünceleriyle etkileyen bir gönül eridir. Gerek düşünce dünyası gerekse inanç önderliği bakımından toplumumuza örnek olmuştur. Hacı Bektaş Veli'nin düşünce ve öğretileri sadece Anadolu'da değil, Balkanlar'da da etkili olmuştur.

Öğretilerinde inanç, ibadet, ahlak gibi İslam dininin genel hükümlerini kolayca anlaşılabilecek şekilde işlemiştir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerin ışığında Anadolu insanını birlik ve beraberlik ülküsü etrafında toplamaya, bütünleştirmeye ve eğitmeye çalışmıştır.

1270 yılında Nevşehir'in Suluca Karahöyük beldesinde vefat etmiştir. UNESCO tarafından 2021 yılı "Hacı Bektaş Veli Anma Yılı" ilan edilmiştir.

Hacı Bektaş Veli, barışçı ve uzlaşmacı kişiliği ile karşımıza çıkar. O barışçı özelliğini "Horasan'dan Hicaz'a oradan da Sivas şehrine gitmekteyim. Amacım toplumun barış ve huzuruna zarar verenlerle mücadele etmek, halkın bir arada ve barış içinde yaşaması için gerekli olan gerçek sırları anlatmaktır. Bunun için pirim Ahmet Yesevi'den emir alıp Anadolu'ya geldim (Harita 2.4)." şeklinde ifade etmektedir.

Harita 2.4 Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelişi

Hacı Bektaş Veli'nin kişilik özelliğini anlatan halk hikâyesine birlikte bakalım.

Üçhisar adlı bir köyde insanların birbirleriyle geçinemediklerine, sürekli kavga ettiklerine şahit olan Hacı Bektaş Veli, "Birbirinizin gönlünü kırmayın. Çünkü inananın gönlü Kâbe'ye benzer. Lakin gönül ondan da ileridir. Çünkü gönül Allah'ın evidir. Allah ile gönül arasında aracı yoktur. Kâbe nasıl dokunulmaz, mübarek ise gönül de Allah'ın tecellî ettiği yer olduğu için mübarektir, ona dokunmayın." şeklinde öğüt vermiştir.

Hacı Bektaş Veli'nin inanç, düşünce ve dünya anlayışında İslam dininin ortaya koyduğu değerler belirleyici olmuştur. İslam dininden aldığı değerleri halkın anlayabileceği şekilde anlatmaya ve yaşatmaya çalışmıştır. Onun öğretileri ve faaliyetleri Anadolu halkının ilim (bilgi) ve irfan (anlayış-kültür) hayatının şekillenip gelişmesine rehberlik etmiştir.

İslam dininin büyük bir önem verdiği ilim ve irfan kavramları Hacı Bektaş Veli'nin anlayış ve öğretilerinde de yerini almıştır. Hacı Bektaş Veli'ye göre ilimde anlamak ve kavramak şarttır. Bu yolla ilim ve irfan birleşmiş olur. "Kendini bilen Rabbi'ni de tanır." hadis-işerifinden yola çıkan Hacı Bektaş Veli, kendi nefsini bilen ve anlayan insanın Allah'ın varlığını da bilip anlayabileceğini savunur. İnsan düşündüğünde ne kadar mükemmel bir şekilde yaratıldığını görür ve bir yaratıcısının olduğunu fark eder. Böylece yaratıcısının kudretini daha iyi anlar ve yaratıcısına sevgiyle bağlanır. Kendisinin bir fâni (ölümlü), Rabbi'nin ise baki (ölümsüz) olduğunun farkına varır.

Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı dönem Anadolu'da siyasi, askerî ve sosyal bakımdan oldukça bunalımlı bir dönemdir. Bu durumun yaşanmasındaki temel sebep ise Moğol istilasıdır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1243 yılında Kösedağ Savaşı'nda Moğollara yenilmesi bu sürecin başlangıcını oluşturmuştur. Anadolu'ya giren Moğollar Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurmuş olduğu siyasi ve askerî yapının dağılmasına ve Anadolu'da yönetim (otorite) boşluğunun meydana gelmesine yol açmıştır. Halk üzerinde büyük bir baskı kuran Moğollar; ağır vergiler koyarak, adaletsiz uygulamalar hatta katliamlar yaparak Anadolu'yu âdeta yaşanmaz hâle getirmişlerdir. Bu dönemde halkın bir kısmı Anadolu'yu terk etmek gerektiğini düşünmeye başlamıştır.

Hacı Bektaş Veli, bu kargaşa ve bunalım zamanlarında öne çıkmış ve halka moral kaynağı olmuştur. Toplumu bir arada tutacak, zorluklara birlikte göğüs gerecek, millî duyguların güçlenmesini sağlayacak faaliyetlerde bulunmuştur. İnsanlara faziletli, adaletli, cömert ve faydalı olmanın önemini öğretmiş; sadece insanlara karşı değil, bütün canlılara şefkatli ve merhametli olunmasını istemiştir. İnsanların birbirlerine karşı kin ve nefretle değil, muhabbet ve saygıyla davranmaları gerektiğini dile getirmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin öğretileri, fikirleri ve faaliyetleriyle sunduğu reçeteler Türk halkının 13. yüzyılda yaşadığı bunalımları atlatılabilmesine çok büyük bir katkı sağlamıştır.

Hacı Bektaş Veli'ye göre birlik ve beraberliği, toplumsal barışı ve huzuru sağlayacak tutum ve davranışlar şunlardır:

1. **Helal kazanç sağlamak**
2. **Evlenmek**
3. **Şefkat ve merhamet sahibi olmak**
4. **Herkese karşı sevgi ile bakmak**
5. **Fakirlikten şikâyetçi olmayıp kanaatkâr olmak**
6. **Edep sahibi olmak**
7. **Utanma duygusuna sahip olmak**
8. **Sabır ve kanaat sahibi olmak**
9. **Cömert olmak**
10. **Mütevazı olmak**
11. **Elinden gelen iyiliği esirgememek**
12. **Hakikatleri yerinde söylemek ve sır tutmak**

Hacı Bektaş Veli'nin tasavvuf anlayışının oluşmasındaki en önemli isim Ahmet Yesevi'dir. Hacı Bektaş Veli, Anadolu'ya gelmeden önce Ahmet Yesevi'nin öğretileri doğrultusunda bir eğitimden geçmiş, Anadolu'ya geldikten sonra Ahmet Yesevi'den aldığı öğretileri kendi görüşüyle dokuyarak halka aktarmıştır. Bu yolla Anadolu'daki Türk İslam kültürünün oluşmasına katkı sağlamıştır. Hacı Bektaş Veli'nin insan sevgisi o günlerden günümüze kadar en güzel örnekleriyle yaşatılmıştır. "Düşmanınızın dahi insan olduğunu unutmayınız." ve "Allah'a dost olmayı halka eziyet etmemekte bil." diyen Hacı Bektaş Veli'nin bu sözleriyle tüm insanları, yaratılmış ve yaratılacakların tümünü sevgiyle kucakladığı anlaşılmaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin anlayışında düşmanlık ve kin yoktur. Hacı Bektaş Veli "Benim üç dostum vardır. Ben öldüğüm zaman biri evde kalır, biri yolda, biri de benimle gelir. Evde kalan malımdır, yolda kalan yakınımdır, benimle gelen iyiliğimdir." der. Hacı Bektaş Veli'ye göre karşılıksız sevgi ve saygı insanların ortak özelliği olmalıdır (Görsel 2.9).

Görsel 2.9 Bektaşi semahı

Ahmet Yesevi'nin temellerini attığı "marifet ve hakikat" kavramlarını Hacı Bektaş Veli sistemleştirmiş ve toplum hayatına dâhil etmiştir. Marifet; Allah'ı isimleriyle, sıfatlarıyla ve fiilleriyle bilmek ve tanımaktır. Bu bilgiye ulaşabilen kişilere **arif** denilmektedir. Hakikat ise gerçeği görebilmektir. Arifler bilgi ve tecrübe yoluyla hakikate ulaşabilen kişilerdir.

Sıra Sizde

İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.
Hacı Bektaş Veli

Hacı Bektaş Veli bu sözü ile ne anlatmak istemiştir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Sıra Sizde

Aşağıda değer ifadelerinin ve Hacı Bektaş Veli'ye ait cümlelerin yer aldığı kutular yer almaktadır. Hangi cümlenin hangi değerle eşleştiğini belirleyerek değerleri örnekteki gibi ilgili alanlara yazınız.

Birlik ve beraberliğin önemi	Helal kazanç sağlama	Adaletli olma
Kötülük yapmaktan kaçınma	Tevazu sahibi olma	Sabırlı olma
Farklılıklara saygılı olma	Dürüst olma	Cömert olma
Şefkatli ve merhametli olma	İnsan sevgisi	İlmin önemi

1	İncinsen de incitme.	Kötülük yapmaktan kaçınma
2	Oturduğun yeri pak et, kazandığın lokmayı hak et.	.....
3	Düşmanınızın dahi insan olduğunu unutmayınız.	.....
4	Allah'a dost olmayı halka eziyet etmemekte bil.	.....
5	Cehalet karanlığı ilim ışığı ile aydınlanır.	.....
6	Ne arar isen kendinde ara.	.....
7	Elin açık, gönlün açık, sofran açık olsun.	.....
8	Murada ermek sabır iledir.	.....
9	Hiçbir milleti ve insanı ayıplamayınız.	.....
10	Nefsine ağır geleni kimseye tatbik etme.	.....
11	Doğruluk dost kapısıdır.	.....
12	Bir olalım, iri olalım, diri olalım.	.....

Hazır mıyız?

Şeyh Edebali neden Osmanlı Devleti'nin manevi kurucusu kabul edilmiş olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Şeyh Edebali (1206-1326)

- Anadolu'nun ilk Ahi şeyhlerinden olan Şeyh Edebali, 1208 yılında Horasan'ın Merv şehrinde doğmuştur. Çocukluğunu Horasan'da geçiren Edebali, eğitimini Şam'da tamamlayarak devrin büyük bilginlerinden ders almış ve Eskişehir'e yerleşmiştir.
- Osman Bey, Şeyh Edebali'yi Eskişehir'deki dergâhında sık sık ziyaret etmiş ve onun görüşlerinden faydalanmıştır. Şeyh Edebali aynı zamanda Osmanlı devletinin kurucusu olan Osman Gazi'nin kayınpederidir.
- Ahi teşkilatının önemli bir temsilcisi olan Şeyh Edebali; Bilecik'in Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra zaviyesini buraya taşımış, burada birçok öğrenci yetiştirmiş ve dinî hizmetlerine devam etmiştir.
- At sırtında gezen, yayla ve otlaklarda dolaşan Kayı aşiretinin yerleşik hayata geçmesinde Şeyh Edebali'nin önemli rolü olmuştur. Şeyh Edebali, Bilecik'in fethinden sonra da Bilecik kadılığına tayin edilmiştir.
- Şeyh Edebali'nin, Osmanlı devlet yapısının kurulmasında büyük hizmetleri olmuştur. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin "manevi kurucusu" olarak kabul edilmiştir. Şeyh Edebali, mutasavvıf olmasının yanında ilk Osmanlı kadısı ve müftüsüdür.
- Ahilik teşkilatına bağlı esnaf ve zanaatkârları zaviyesinde bir araya getirmiştir. Esnaf ve zanaatkârlara iş ahlakı, kardeşlik, dayanışma ve eğitim gibi ilkeleri benimsetmiştir. Şeyh Edebali, 1328 yılında 120 yaşında vefat etmiştir.

Şeyh Edebali, 13. yüzyılda yaşamış önemli bir âlim, mutasavvıf ve eğitimcidir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda ve işleyiş ilkelerinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu durumun gerçekleşmesinde başında bulunduğu Ahi teşkilatının büyük katkıları olmuştur.

Şeyh Edebali'nin verdiği destek ve katkılar sayesinde Ahi teşkilatında şu gelişmeler yaşanmıştır:

1. Ahilik teşkilatı daha sistematik ve olgun bir yapıya kavuşmuştur.
2. Ahilik, Anadolu'da özellikle 13 ile 15. yüzyıllar arasında Anadolu'nun sosyal, ekonomik, siyasi, askerî, dinî ve kültürel hayatının önemli bir parçası hâline gelmiştir.
3. Ahilerin, Türkiye Selçuklularından sonra Anadolu'nun toparlanmasında ve Osmanlı Beyliği'nin kurulmasında büyük destekleri olmuştur.
4. Ahilik; insani, kültürel ve ekonomik hayata yön vererek Anadolu'da Türk-İslam kültür ve medeniyetinin yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Osman Gazi, Şeyh Edebali'yi birçok defa dergâhında ziyaret etmiştir. Osman Gazi'nin dergâhta bulunduğu bir gece rüyasında Şeyh Edebali'nin göğsünden bir ayın çıkıp kendi göğsüne girdiğini, göğsünden bir büyük ağaç bitip dallarının âlemi kapladığını ve ağacın altından birçok nehirlerin çıkıp insanların bu sulardan geçtiklerini görmüştür (Görsel 2.10). Şeyh Edebali ise Osman Gazi'nin anlattığı rüyayı şöyle tabir etmiştir:

Görsel 2.10 Osman Bey'in rüyası (Temsilî)

"Sen, Ertuğrul Gazi oğlu Osman, babandan sonra bey olacaksın. Kızım Malhun Hatun'la evleneceksin. Benden çıkıp sana gelen nur budur. Sizin soyunuzdan nice padişahlar gelecek ve nice devletleri bir çatı altında toplayacaklar, Allah nice insanın İslam'a kavuşmasına senin soyunu vesile edecektir."

Şeyh Edebali'nin rüya tabiri gerçekleşmiş ve altı asırdan fazla devam edecek olan bir imparatorluğun temelleri Osman Gazi ile atılmıştır. Bunun ilk müjdecisi de Şeyh Edebali olmuştur. Edebali, yaptığı ilim ve irfan çalışmalarıyla hem Osmanlı Devleti'nin ilmî hayatına yön vermiş hem de devleti fikri ve manevi bir temel üzerine oturtarak devletin asırlar boyu sürecek yönetim anlayışını şekillendirmiştir.

Türk ve İslam tarihinin en büyük ve en uzun ömürlü devleti olan Osmanlı Devleti, Şeyh Edebali'nin "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın." anlayışıyla hareket etmiştir. Şey Edebali, "Sevgi; davanın esası olmalıdır, sevmek ise sessizliktedir, bağırarak sevilmez." diyerek günümüzde en çok muhtaç olduğumuz barış ve huzurun anahtarını vermiştir (Görsel 2.11). Bu sözüyle Edebali Ahiliğin insan merkezli bir düşünce ve hayat tarzı olduğunu, kurucu düşünce ve iradenin aynı noktada buluşması gerektiğini vurgulamıştır.

Görsel 2.11 Şeyh Edebali Osman Bey'e nasihat ederken (Temsilî)

Şeyh Edebali'nin Osman Bey'e Vasiyeti

Ey oğul, artık Bey'sin!
Bundan sonra öfke bize, uysallık sana.
Güceniklik bize gönül almak sana.
Suçlamak bize, katlanmak sana.
Acizlik bize hoşgörmek sana,
Anlaşmazlıklar bize, adalet sana,
Haksızlık bize, bağışlamak sana.
Ey oğul, sabretmesini bil,
Vaktinden önce çiçek açmaz.
Şunu da unutma insanı yaşat ki devlet yaşasın
Ey oğul, işin ağır, işin çetin, gücün kıla bağlı.
Allah yardımcın olsun

Sıra Sizde

Şeyh Edebali'nin "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın.'' sözünden ne alıyorsunuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

.....
.....
.....
.....
.....

ŞEYH EDEBALİ'NİN OSMAN BEY'E NASİHATİ

Oğul,
İnsanlar vardır, şafak vaktinde doğar
Akşam ezanında ölürler.
Avun oğlum avun,
Güçlüsün, kuvvetlisin, akıllısın, kelamlısın,
Ama, bunları nerede, nasıl kullanacağını bilmezsen
Öfken ve nefsin bir olup aklını yener,
Sabah rüzgarlarında savrulur gidersin.
Daima sabırlı, sebatlı ve iradına sahip olasın.
Dünya senin gözlerinin gördüğü gibi büyük değildir.
Bütün fethedilemeyen gizemler, bilinmeyenler, görülmeyenler,
Ancak senin erdemlerinle
Gün ışığına çıkacaklar.
Ananı-atanı say.
Bereket büyüklerle beraberdir.
Bu dünya inancını kaybedersen
Yeşilken çorak olur, çöllere dönersin.
Açık sözlü ol.
Her sözü üstüne alma, gördün söyleme, bildin bilme.
Sevildiğin yere sık gidip gelme.
Kalkar itibarın, muhabbet olmaz.
Üç kişiye acı:
Cahiller arasındaki alime,
Zenginken fakir düşene,
Hatırlı iken itibarını kaybedene.
Unutma ki yüksekte yer tutanlar
Aşağıdakiler kadar emniyette değildir.
Haklı olduğunda mücadeleden korkma.
Bilesin ki atın iyisine doru,
Yiğidin iyisine deli derler

(https://bilecik.ktb.gov.tr/TR-69070/edebiyat.html adresinden alınmıştır.)

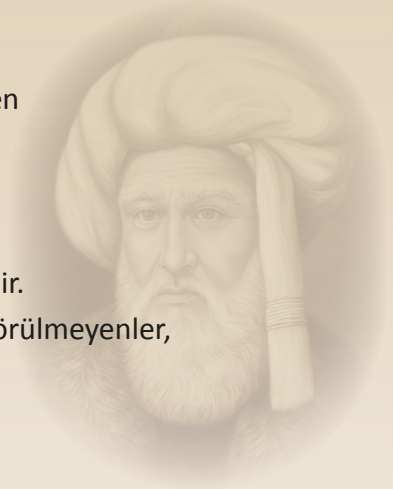

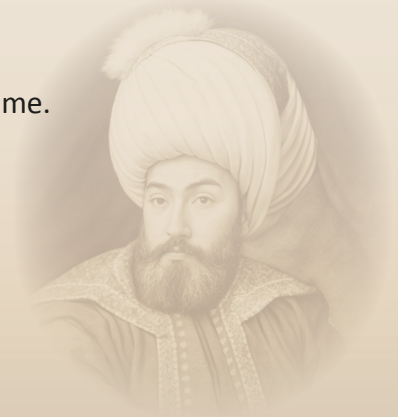

Sıra Sizde

Aşağıdaki kutularda Şeyh Edebali ile ilgili ifadeler verilmiştir. Verilen ifadeler doğru ise "D", yanlış ise "Y" yuvarlağını işaretleyiniz.

		Doğru	Yanlış
1	Osmanlı Devleti, Şeyh Edebali'nin "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın." anlayışıyla hareket etmiştir.	✓	○
2	Osmanlı devlet yapısının oluşmasında Edebali'nin büyük hizmetleri olmuştur.	○	○
3	Türkiye Selçuklu Devleti'nin "manevi kurucusu" olarak kabul edilmiştir.	○	○
4	Türkistan'da Türk-İslam kültür ve medeniyetinin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır.	○	○
5	Kayı Boyu'nun yerleşik hayata geçmesinde Şeyh Edebali'nin önemli bir rolü olmuştur.	○	○
6	Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'e Ahi geleneğine göre kılıç kuşatmıştır.	○	○
7	Esnaf ve zanaatkârlara iş ahlakı, kardeşlik, dayanışma ve eğitim gibi ilkeleri benimsetmiştir.	○	○
8	Şeyh Edebali ve Ahi teşkilatı bulundukları yerdeki adalet işlerini yürütmüşlerdir.	○	○

Ünite Değerlendirme

Doğru Yanlış

Aşağıdaki ifadeleri inceleyiniz. İfadeler doğru ise "Doğru", yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

		Doğru	Yanlış
1	Ahmet Yesevi, Türkistan coğrafyasında İslam'ın tanıtımında büyük bir rol oynamıştır.	✓	
2	Ahilik teşkilatının oluşturduğu sosyal düzen Anadolu'da huzur ve güven ortamının oluşmasını sağlamıştır.		
3	Ahilik teşkilatı mesleki ahlaka büyük bir önem vermiştir.		
4	Mevlana'ya bilginlerin sultanı anlamına gelen "Sultânü'l-Ulemâ" ünvanı verilmiştir.		
5	Hacı Bektaş Veli; öğretileriyle Türk insanını birlik ve beraberlik ülküsü etrafında toplamaya, bütünleştirmeye ve eğitmeye çalışmıştır.		
6	Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da doğmuş ve yetişmiş bir düşünürdür.		
7	Şeyh Edebali, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'e Ahi geleneğince kılıç kuşatmıştır.		
8	Ahilik, tarih boyunca mücadeleci bir ruha sahip olan milletimiz tarafından kabul görmemiştir.		

Boşluk Doldurma

Aşağıdaki cümleleri kutularda verilen ifadelerden uygun olanlarıyla tamamlayınız.

Şeyh Edebali	Ahi Evran	kâmil	Osmanlı	Ahmet Yesevi
Şeb-i Arus	ekonomik	irfan	Osman Bey	faziletli

1. Ahmet Yesevi'ye göre adil ve cömert olmak, insanlara yardım etmek ..... olmanın gereğidir.
2. Ahilik teşkilatının kurucularından biri olan ..... Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında büyük bir paya sahiptir.
3. Ahilik teşkilatı ..... Devleti'nin kuruluşunda etkili olmuştur.
4. Mevlana her yıl düzenlenen ..... etkinlikleri ile anılmaktadır.
5. İnsanın ulaşabileceği en üst noktaya ..... insan denilmektedir.
6. Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da ilim ve ..... hayatının gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır.
7. Osmanlı Devleti'nin ilmî hayatına yön veren ..... devletin teşkilatlanma yapısı üzerinde de etkili olmuştur.

Ünite Değerlendirme

Çoktan Seçmeli

1) Sohbet tarzındaki şiirleri, Çin'den Marmara sahillerine kadar yayılmış ve Türk milletine manevi ışık olmuştur. Bu kitap aslında İslamiyet'i ve İslam ahlakını öğreten bir ahlak ve din kitabıdır. Ayrıca Anadolu'daki Türk-İslam kültürünün yeşerip gelişmesine zemin hazırlamış ve Yunus Emre gibi şairlerin yetişmesini sağlamıştır.

Yukarıda bahsedilen kişi ve eseri aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ahmet Yesevi - Kutadgu Bilig
B) Kaşgarlı Mahmud - Atabet'ül Hakayık
C) Ahmet Yesevi - Dîvân-ı Hikmet
D) Yusuf Has Hacip - Kutadgu Bilig

2) Ahi Evran ile ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Mesleği dericiliktir.
B) Ahilik teşkilatının kurucusudur.
C) Osmanlı Devleti zamanında yaşamıştır.
D) Tasavvuf yolunda yüksek makam sahibi bir velidir.

3) Aşağıdakilerden hangisi Ahilik anlayışına uygun değildir?

A) Çıkarcılık
B) Fedakârlık
C) Kardeşlik
D) Misafirperverlik

4) Kâmil insan;

I. Yalan söylememe,
II. Anlayışlı olma,
III. Bencil olma

özelliklerinden hangisi ya da hangilerine sahip olmalıdır?

A) I ve II
B) I ve III
C) II ve III
D) I, II ve III

5) Aşağıdakilerden hangisi Mevlana Celaleddin Rumi'nin eserlerinden biri değildir?

A) Divan-ı Kebir
B) Mektubat
C) Mesnevi
D) Semazen

6) Hacı Bektaş Veli anlayışına göre aşağıdakilerden hangisi birlik ve beraberliği, toplumsal barışı ve huzuru sağlayacak tutum ve davranışlardan biridir?

A) Herkese karşı sevgi ile bakmak
B) Bir kişiye ait sırları başkalarıyla paylaşmak
C) İnsanları cinsiyet veya inançlarına göre ayırmak
D) İnsanlara ve diğer canlılara çekinmeden kötülük etmek

7) Aşağıdakilerden hangisi Ahilik teşkilatının Türk-İslam medeniyetine sağladığı katkılardan biridir?

A) Moğolların Anadolu'ya gelmelerini sağlaması
B) Şamanizm'in Türkler arasında hızla yayılması
C) Çinlilerin İslamiyet'i kabul etmeleri
D) Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecini hızlandırması

8) Aşağıdakilerden hangisi Şeyh Edebali'nin kültür ve medeniyetimize katkılarından biri değildir?

A) Ahilik teşkilatına bağlı esnaf ve zanaatkarlara iş ahlakı, kardeşlik ve dayanışma eğitimleri vermesi
B) Osmanlı Devleti'nin kurulması sürecinde Osman Bey'e rehberlik etmesi
C) Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması sürecinde Moğolları desteklemesi
D) Anadolu'da Türk-İslam kültür ve medeniyetinin oluşturulmasında önemli bir rol oynaması

9) Ahmet Yesevi'nin yetiştirdiği öğrenciler; Anadolu'da onun çizdiği yolda ilerlemiş ve Türk dili, edebiyatı ve kültürünü en güzel hâliyle gelecek nesillere aktarmışlardır.

Buna göre Ahmet Yesevi'nin öğrencileriyle ilgili aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

A) Anadolu'da onun öğretileriyle hareket ettikleri
B) Türk dili ve edebiyatının gelişmesine katkıda bulundukları
C) Kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında rol oynadıkları
D) Anadolu'da siyasi birliğin kurulmasını sağladıkları

Ek değerlendirme için karekodu okutunuz.

AYDINLANMA YOLCULARI: BÜYÜK ZEKÂLARIN İZİNDEN

3. ÜNİTE

Ünite içeriği için karekodu okutunuz.

Ünite özeti için karekodu okutunuz.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Harizmi'nin,
- Farabi'nin,
- Biruni'nin,
- İbni Sina'nın,
- Cezeri'nin,
- Uluğ Bey'in,
- Ali Kuşçu'nun,
- Mimar Sinan'ın,
- Kınalızâde Ali Efendi'nin kültür ve medeniyetimize sağladığı katkıları öğreneceğiz.

KONULAR

- Cebirin Kurucusu Harizmi
- Muallimi Sani Farabi
- Evrensel Dâhi Biruni
- Modern Tıbbın Babası İbni Sina
- Zaman Harikası Cezeri
- Gök Bilimci Hükümdar Uluğ Bey
- Bilginin Güneşi Ali Kuşçu
- Mimari Deha Mimar Sinan
- Ahlak Bilimci Kınalızâde Ali Efendi

Hazır mıyız?

Harizmi'nin yaşadığı dönem olan Orta Çağ'da Avrupa ve İslam dünyasının bilime bakış açısı nasıldı? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Harizmi (780-850)

- Kültür ve medeniyetimizin önemli şahsiyetlerinden biri olan Harizmi, 780 yılında Horasan'ın kuzeyinde bulunan Harezm Bölgesi'nin Hive şehrinde dünyaya gelmiştir.
- Temel eğitimini Harezm'de almıştır. Bilime olan merakı nedeniyle yaşadığı dönemde önemli bir bilim merkezi olan Bağdat'a yerleşmiştir.
- Bilim insanlarına değer veren ve onları himaye eden Abbasi Halifesi Me'mun Dönemi'nde Bağdat'ta 813 ile 833 yılları arasında önemli bilimsel çalışmalar yapmıştır.
- Cebir biliminin kurucusu olan Harizmi; matematik, astronomi ve coğrafya alanlarında yaptığı çalışmalarla da adını duyurmuştur. Bu bilim dallarının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.
- Harizmi, yerkürenin bir derecelik meridyen yayı uzunluğunu ölçmek için Şam'da bulunan Kasiyun Rasathanesinde çalışan bilim heyeti ile çalışmalar yapmıştır. Ayrıca Hint matematiğini incelemek için Hindistan'a giden bilim heyetine başkanlık yapmıştır.
- Sıfır rakamını bulan ve dünyanın gelmiş geçmiş en büyük matematikçilerinin başında gelen Harizmi 850 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.

Harizmi, İslam kültür tarihinde ilk ilimler akademisi olarak adlandırılan Beytü'l Hikme'nin kütüphanesinde görev yapmıştır (Görsel 3.1). Beytü'l Hikme; Abbasi Halifesi Me'mun Dönemi'nde sadece tercümelerin yapıldığı bir yer olmaktan çıkmış, mevcut eserlerin sınıflandırıldığı ve yenilerinin yazıldığı bir merkez hâline gelmiştir. Beytü'l Hikme'nin içerisinde halka açık bir kütüphanenin yanında uzay araştırmalarının da yapıldığı bir rasathane bulunmaktaydı. Bu yönüyle Beytü'l Hikme, astronomi çalışmalarının da yapıldığı bir akademi özelliği göstermekteydi. Harizmi de astronomiyle ilgili çalışmalarını bu rasathanede sürdürmüştür. Harizmi'nin günümüze ulaşan eserlerini bu dönemde kaleme aldığı ve Halife Me'mun'a sunduğu bilinmektedir.

Görsel 3.1 Beytü'l Hikme (Temsilî)

Harizmi, matematik alanında yaptığı çalışmalarla ün kazanmıştır. Özellikle cebir alanında yaptığı çalışmalarla bu bilim dalının gelişimine büyük katkısı olmuş, astronomi alanında yaptığı çalışmalar da astronomi tarihçileri için kaynak teşkil etmiştir. Ünlü bilim tarihçisi ve felsefecisi George Sarton (1884- 1956) üç ciltlik "Bilim Tarihine Giriş" adlı eserinde 9. yüzyılın birinci yarısını "Harizmi Dönemi" olarak adlandırmıştır. Harizmi'nin bilim dünyasına kazandırdığı pek çok eser bulunmakta, eserlerinin sayısı konusunda bir uzlaşma olmamakla birlikte aşağıdaki eserlerin ona ait olduğu kabul edilmektedir.

Matematik Alanında Verdiği Eserler	Astronomi Alanında Verdiği Eserler
Kitâbü'l Hisâbi'l Hindî	Zîc'ül Harizmi
Kitabal-Muhtasar Fil Hisab El-Hind	Kitab al-amal Bi'l Usturlab
El-Mesahat	Kitab'ul Ruhname

Sıra Sizde

Harizmi'nin eserlerinden bir tanesini araştırınız. Eser hakkında ulaştığınız bilgileri kısaca yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Harizmi'nin matematik ve astronomi alanında verdiği iki eseri birlikte inceleyelim.

Ek bilgi için karekodu okutunuz.

Zîc'ül Harizmi

Abbasi Halifesi Mansûr zamanında (754-775) Hintli bir heyet beraberinde Hintli bir astronomi bilim insanı Brahmagupta'nın (Bırahmagupta) Sidhanta (Sithada) adlı kitabını Bağdat'a getirmiştir. Bu kitap daha sonra Arapçaya çevrilmiştir. Harizmi, Zîc'ül Harizmi adlı astronomi eserini hazırlarken bu kitaptan yararlanmıştır. Gözlemevlerinde gerçekleştirilen gözlem sonuçlarının tablolar hâlinde gösterildiği kataloglara **zîc** denilmektedir. Zîc kitaplarında trigonometri, astronomi, takvim hazırlama, harita iz düşüm yöntemleri, gözlem aletlerinin yapımı ve kullanımı, astroloji ve ibadet vakitlerinin belirlenmesine ilişkin bilgiler de yer almaktadır.

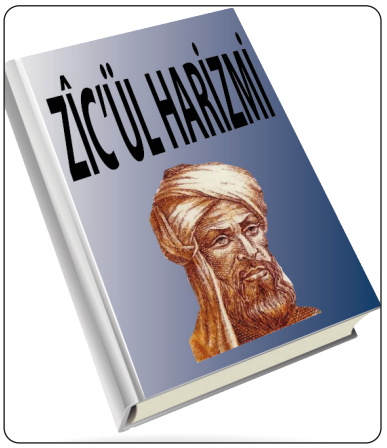

Görsel 3.2 Zîc'ül Harizmi

Harizmi, kendi zîcinde Hint sisteminden farklı olarak bazı astronomi konularında İran sistemini, bazılarında da Batlamyus sistemini esas almıştır. Ayrıca kendisi de birçok keşifte bulunmuş ve eserine yeni bilgiler eklemiştir. Harizmi'nin hazırladığı zîcin en önemli özelliği zamanımıza gelen ilk İslam astronomi eseri olmasıdır (Görsel 3.2). Eserde yedi gezegenin hareketleriyle ilgili cetveller ve denklem tabloları, Güneş ve Ay tutulması gibi astronomik olayların hesaplarına ilişkin çeşitli trigonometrik bilgiler bulunmaktadır (Görsel 3.3). Eserde ayrıca Dünya'nın 23° 27' olan eksen eğikliği doğruya yakın bir şekilde 23° 33' olarak verilmiştir. İki nüsha hâlinde düzenlenen eserin aslı günümüze ulaşmamıştır. Eser İslam âleminde çok geniş bir alanda kullanılmış, eserden Biruni ve İbn Yunus gibi Türk-İslam bilim insanları da yararlanmıştır. Ayrıca birçok batılı bilim insanı tarafından da bu eser incelenmiştir.

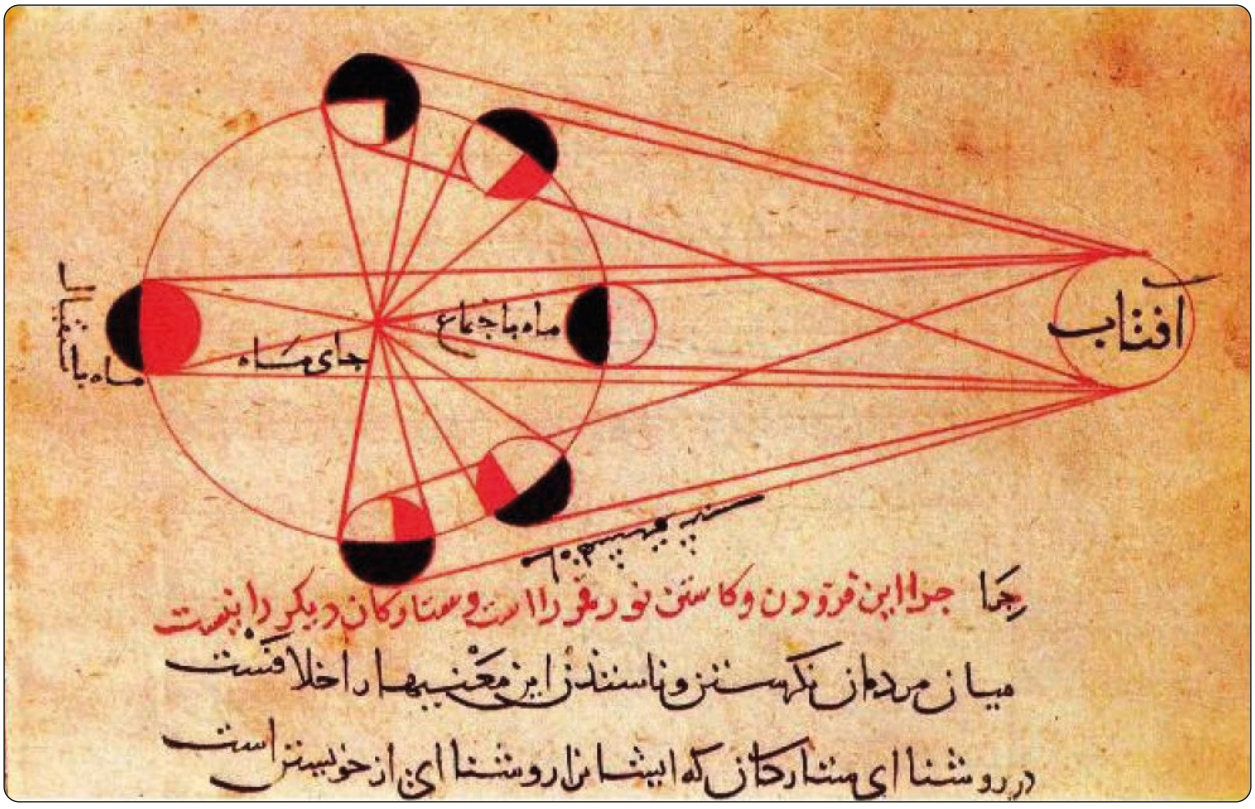

Görsel 3.3 Güneş tutulması

Kitâbü'l Hisâbi'l Hindî

Harizmi'nin "Kitâbü'l Hisâbi'l Hindî" (Hind Hesabı) adındaki aritmetik kitabıdır. Bu kitabın Arapça aslı kayıptır. Eserin Bathlı Adelard tarafından "Hint Rakamları" adıyla Latince tercümesi yapılmış, bu sayede eser günümüze kadar ulaşabilmiştir. Harizmi, bu eserinde on rakamlı konumsal Hint rakam sistemiyle hesaplama sistemini anlatmıştır (Görsel 3.4). Batılı matematikçiler, Romalılardan bu yana yürürlükte bulunan harf rakam ve hesap sistemi yerine Hint rakam ve hesap sistemini kullanmayı bu yapıttan öğrenmişlerdir. Kitabın yazılma amacı Hint rakamlarıyla aritmetik denilen dört işlemin öğrenilmesini sağlamaktır.

Hesap anlamına gelen Latince "algoritmus" terimi de "el-Hârezmî" adından türetilmiştir. On rakamdan oluşan rakam sistemi Harizmi tarafından dünyaya tanıtılmıştır. Harizmi'nin tanıttığı bu Arap rakamları, Hindistan kökenli olduğu için Hint-Arap rakamları olarak adlandırılmıştır (Görsel 3.5).

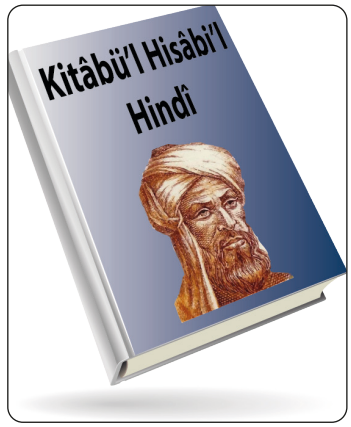

Görsel 3.4 Kitâbü'l Hisâbi'l Hindî

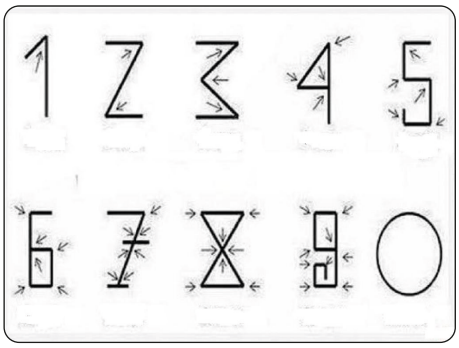
Görsel 3.5 Hint-Arap rakamları

Harizmi'nin sıfır rakamını bulması ve sıfır rakamının kullanılmasını sağlaması matematik tarihi açısından çok değerli ve önemlidir. Sıfırın kullanımına ait açıklaması şöyledir:

"Çıkarma işleminde hiçbir şey kalmadığında küçük bir yuvarlak yaz ki böylece o yer boş kalmamış olsun. Bu küçük yuvarlak bir konum işgal etmek zorundadır çünkü aksi durumda daha az sayıda konum kalır ve o zaman da ikinci konum hatalı olarak birinci konum olur." Harizmi'nin "küçük yuvarlak" veya "daire" olarak adlandırdığı işaret bugün kullanılmakta olan sıfırdır. Küçük yuvarlağa Araplar sıfır (boş) demişlerdir. Latinceye zephyrum (zeyfriyum) olarak çevrilen sözcük, daha sonra İtalyanca zero (zero) olarak kısaltılmıştır.

Sıra Sizde

Aşağıda Harizmi'nin eserlerinin özellikleriyle ilgili ifadeler verilmiştir. İfadelerin Harizmi'nin hangi eseriyle ilgili olduğunu belirleyip işaretleyiniz.

	Özellikler	Harizmi'nin Eserleri	
		Zîc'ül Harizmi	Kitâbü'l Hisâbi'l Hindî
1	Aritmetik ile ilgili kitabıdır.		
2	Astronomi alanında önemli bir kaynaktır.		
3	Hint hesaplama sistemini anlatmıştır.		
4	Sıfır rakamını ilk defa kullanmıştır.		
5	İlk İslam astronomi eseridir.		
6	Güneş ve Ay tutulmasıyla ilgili bilgiler vermiştir.		
7	Dört işlemin öğrenilmesini kolaylaştırmıştır.		
8	Biruni bu eserden yararlanmıştır.		

Sıra Sizde

Aşağıdaki soruların cevaplarını bularak soruların altında yer alan kutucuklara yazınız.

1. Cebir biliminin kurucusu kimdir?

2. Harizmi'nin kütüphanesinde çalıştığı bilim merkezinin adı nedir?

3. Gözlem sonuçlarının tablolar şeklinde gösterildiği kataloglara verilen isim nedir?

4. Zîc'ül Harizmi kitabı hangi alanla ilgili bilgi veren bir eserdir?

5. Harizmi'nin bulduğu rakam hangisidir?

6. Hesap anlamına gelen Harizmi'nin adından türetilen matematik terimi nedir?

7. Harizmi'nin bilimsel çalışmalarını yaptığı şehir hangisidir?

8. Harizmi'nin bilimsel çalışmalarını destekleyen hükümdar kimdir?

9. Harizmi, astronomiyle ilgili çalışmalarını nerede yapmıştır?

10. Harizmi'nin doğduğu şehir neresidir?

Hazır mıyız?

Felsefe alanında Farabi'nin "ikinci öğretmen" olarak kabul edilmesinin sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Farabi (870-950)

- Ünlü bir düşünür ve bilim insanı olan Farabi 870 yılında günümüzde Kazakistan sınırları içinde bulunan ve o zamanlarda Fârâb diye anılan Otrar şehrinde doğmuştur.
- Asıl adı Muhammed'dir. "Fârâblı" anlamına gelen Farabi adıyla tanınmıştır. Batı'da ise Alpharabius (Alfarabiyus) veya Avennasar (Avenasar) olarak bilinmektedir.
- Zeki ve çalışkan bir kişi olan Farabi; felsefe, mantık, psikoloji, musiki, matematik ve tıp alanlarında yaptığı çalışmalarla tanınmıştır.
- Buhara, Bağdat, Şam, Kahire, Harran ve Halep gibi zamanın önemli ilim merkezlerinde bilimsel çalışmalar yapmıştır.
- Felsefe alanında Muallim-i Evvel (İlk Öğretmen) olarak kabul edilen Aristo ile kıyaslanmakta ve Muallim-i Sani (İkinci Öğretmen) olarak kabul edilmektedir.
- Birçok dil bilen, günümüzdeki kemanın atası rebabın mucidi olan Farabi 950 yılında 80 yaşındayken Şam'da vefat etmiştir.

Aristoteles felsefe alanında Batı dünyasında Magister Primus (Macistır Pirimus) ilk usta, İslam dünyasında ise "Muallim-i Evvel" yani ilk öğretmen olarak kabul edilmiştir (Görsel 3.6). Felsefeyi sistemli hâle getiren ve İslam felsefesini temellendiren ünlü Türk filozofu Farabi'dir. Farabi felsefe alanında "Muallim-i Sânî" yani ikinci öğretmen olarak anılmıştır. Hatta Latince yazılmış kitaplarda ondan Magister Secondus (Macistır Sekındıs) yani ikinci usta olarak söz edilmektedir.

Görsel 3.6 Aristoteles heykeli / Çanakkale

Rivayete göre Farabi'ye "Sen mi daha bilgilisin, Aristoteles mi?" diye sorulmuş, Farabi'nin "Eğer Aristoteles zamanında yaşasaydım onun en seçkin öğrencilerinden biri olurdum." diye cevap verdiği dile getirilmiştir. Farabi, Aristoteles'in eserlerini İslam dünyasına tanıtan ve yorumlayan bir filozoftur. Aristoteles'in politika ve etik konularındaki eserlerini İslam düşünce geleneğiyle bütünleştirmiştir. Bu sayede Farabi İslam dünyasında felsefi düşünceye önemli bir etki yapmış ve Aristotelesçi felsefenin yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Farabi, felsefenin varlık üzerine gerçek anlamıyla akılcı bir uğraş hâline gelmesini sağlamıştır. Aristoteles'in eserlerini koruma ve gelecek nesillere aktarma çabalarında öncü bir rol oynamıştır. Bu çaba Aristoteles'in felsefi mirasının kaybolmasının önüne geçmiş ve bu mirasın gelecek nesillere aktarılmasında büyük bir rol oynamıştır.

Farabi'nin çalışmaları, özellikle Endülüs Emevi Devleti'nde (bugünkü İspanya) etkili olmuştur. Farabi'nin eserleri, özellikle Orta Çağ Avrupası'nda, Skolastik düşüncenin hâkim olduğu dönemde Aristotelesçi felsefenin temelini oluşturmuştur. Farabi, siyaset felsefesi ve devlet teorileriyle ilgili eserleriyle Türk siyasi ve toplumsal yapısının düzenlenmesine ve gelişmesine katkı sağlamıştır. "El-Medinet'ül Fâzıla" (Fazilet Şehri) adlı eseri, ideal bir toplum yapısı ve siyasi düzen üzerine kurulu bir kitaptır. Eğitim ve bilimin önemiyle ilgili yazdığı "Medinet'ül İlim" (Bilgi Şehri) adlı eserinde bilginin toplumsal hayata olan katkılarını anlatmıştır. Farabi felsefesinin en önemli yapı taşlarından biri de siyaset felsefesidir. Onun felsefesine göre mutluluğun kazanılması ancak erdemli bir toplumda yaşamakla mümkündür. Eserlerinde erdemli bir toplumun ve yöneticilerinin nasıl olması gerektiğini ayrıntılı olarak işlemiş, toplumu erdemli toplum, cahil toplum gibi sınıflara ayırmıştır.

Farabi, İslam dünyasının en önemli filozoflarından biri ve çok yönlü bir bilim insanıdır.

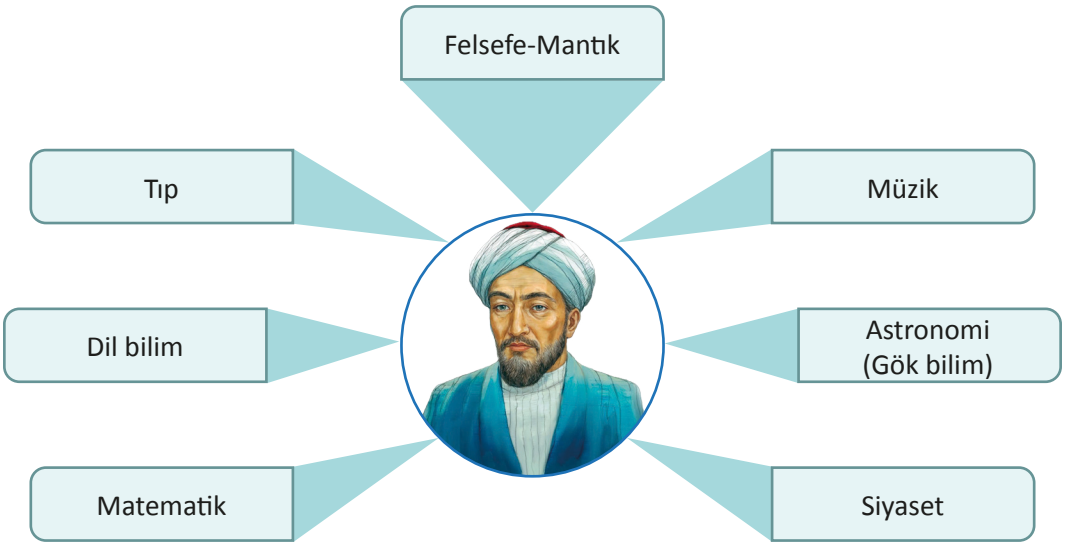

Felsefe, mantık, siyaset, eğitim, müzik, tıp, matematik, dil bilimi, gök bilimi gibi pek çok alanda eserler vermiş ve bu alanlarda İslam medeniyetinin gelişimine katkıda bulunmuştur.

Farabi'nin çoğu felsefe ve müzik alanında olmak üzere yüzden fazla eserinin olduğu bilinmektedir. Yaşadığı coğrafyanın bilim dili Arapça olduğu için eserlerini Arapça yazmıştır. Yazdığı kitapların bir kısmı Latince, İbranice, Türkçe, Farsça, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca ve Rusça'ya çevrilmiştir. Farabi, yüzlerce yıl geçmesine rağmen çalışmalarıyla uluslararası düzeyde adından söz ettirmektedir. Farabi'nin siyaset felsefesi ve devlet teorileri hakkında düşüncelerini yansıttığı, Türk siyasi ve toplumsal yapısının düzenlenmesine ve gelişmesine katkı sağladığı eserlerinden bazıları şunlardır:

El-Medinetü'l-Fazıla

"Fazilet Şehri" anlamına gelen ve erdemli bir toplumu ayakta tutan unsurları anlatan eseridir. Eserinde aynı zamanda ideal bir yönetimin nasıl sağlanacağı hakkında bilgiler vermiştir.

Et-Tahsilü's-Sa'âde

"Mutluluğu Kazanma" anlamına gelen bu eserinde erdemler üzerinden hareketle toplumun mutlu olmasını sağlayacak ilkelerden bahsetmiştir. Mutlu bir toplumun oluşmasında eğitimin önemine vurgu yapmıştır.

Es-Siyâsetü'l Medeniyye

"Şehir Yönetimi" anlamına gelen ve siyaset felsefesi alanı ile ilgili eseridir. Eserinde toplumun bir arada yaşamasını sağlayacak, bütün insanlığa hayat verecek ilke ve kuralları anlatmıştır.

Görsel 3.7 El-Mûsîka'l-kebîr kitabının ilk iki sayfası

Farabi müzik alanında da yetkin bir kişidir. Müzik ile ilgili yazdığı en önemli eseri büyük müzik kitabı anlamına gelen El-Mûsika'l-kebîr kitabıdır (Görsel 3.7). Farabi kitabının girişinde müzik alanında yazılan eserleri incelediğini ve bu alanda tespit ettiği eksiklikleri gidermek amacıyla bu kitabı yazdığını belirtmiştir. Müzik teorisi üzerine çalışmalar yapmış, yaptığı çalışmalar sonunda ses titreşimlerinin dalga uzunluğuna göre azalıp çoğaldığını tespit etmiştir. Müziğin insan ruhunu etkileyen gücünü açıklamış ve sanatın insanları eğitmek ve ahlaki değerleri pekiştirmek için kullanılması gerektiğini savunmuştur.

Kanun ve ud gibi müzik aletleri çalabilen Farabi'nin müzik alanında kemanın atası olarak kabul edilen rebabın da mucidi olduğu kabul edilmektedir (Görsel 3.8).

Görsel 3.8 Kemanın atası olan rebab (Temsilî)

Matematik ve gök bilimi gibi farklı alanlarda da çalışmalar yapmıştır. Bu alanlardaki eserleri günümüze kadar ulaşamamıştır. Matematiksel mantığı felsefeyle birleştirmiş ve gökyüzüyle ilgili gözlemlerini felsefi yorumlarla desteklemiştir.

Farabi yaşadığı dönemin çoğu yaklaşımlarından farklı olarak mantık bilimini felsefenin bir alanı olarak değil ayrı bir bilim olarak ele almıştır. Mantık ilminin zihni geliştirdiğini, insanı hakikate giden doğru yola yöneltip hataya düşme tehlikesinden kurtaracak genel kurallar gösterdiğini belirtir. Farabi'nin mantıkla ilgili çalışmaları genelde Aristo'nun "Organon" adlı eserinin açıklamaları ve düzeltmeleri ile ilgilidir. Farabi yaptığı bu çalışmalarla İslam dünyasında antik felsefesinin anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

Sıra Sizde

Tarihte öne çıkan kişilerle ilgili anlatılan kurmaca hikâyeler vardır. Bu hikâyelerden birinde Farabi kendi yöresine özgü kıyafetleriyle Halep Hükümdarı Seyfüddevle'nin sarayına girer. Hükümdar misafirine oturmasını söyler. Farabi bunun üzerine "Kendi yerime mi, senin yerine mi?" diye sorar. Hükümdar Farabi'ye kendisine layık gördüğü yere oturmasını buyurur. Bunun üzerine Farabi hükümdarın yanına geçip tahta oturur.

Etraftaki herkes bu duruma şaşırırken hükümdar, farklı bir dilde adamlarına Farabi'ye bazı sorular soracağını ve Farabi bu soruları bilemezse edebe aykırı davrandığı için onu hemen dışarı atmalarını söyler. Hükümdar sözünü bitirir bitirmez Farabi hükümdara aynı dille sabırlı olmasını ve işin sonunun önemli olduğunu dile getirir. Hükümdar konuştuğu dilde Farabi'nin kendisine cevap vermesine çok şaşırır. Farabi'ye bu dili bilip bilmediğini sorar. Farabi de yetmişten fazla dil bildiğini söyler. Sonrasında hükümdarın çevresinde bulunan bilginler, sırayla Farabi ile kendi alanlarında tartışırlar ancak Farabi hepsine baskın gelir. Onun üstünlüğünü anlayan bilginler tartışmayı bırakıp Farabi'nin sözlerini not almaya başlar. Tartışmaların ardından mecliste biraz olsun eğlenmek isteyen hükümdar sarayın müzisyenlerini çağırır ancak Farabi çalan müziği beğenmez, müzisyenlere eksik ve yanlışlarını söyler. Ardından yanında getirdiği çalgıyla herkesi mest eder. Farabi son olarak ağır bir şarkı çalarak herkesi uyutur ve saraydan çıkıp gider.

Sınıfta üç grup oluşturunuz. Oluşturduğunuz grupla aşağıdaki sorulardan birini seçerek soruyla ilgili cevaplarınızı kendi aranızda tartışınız.

1. Farabi, hükümdarın yanına oturarak hangi mesajı vermiştir?
2. Farabi'nin kültürüne bağlı bir kişi olduğu hangi cümlede anlatılmaktadır?
3. Farabi'nin birçok dil bilmesi ona hangi katkıları sağlamıştır?

Hazır mıyız?

Biruni'nin günümüz bilim dünyasında "Evrensel Dâhi" olarak kabul edilmesinin sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Biruni (973-1061)

- Biruni, 4 Eylül 973 tarihinde Harezm Bölgesi'nin kültür merkezlerinden biri olan Kas şehrinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Ebu Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Biruni'dir.
- Gençlik yıllarından itibaren bilimsel çalışmalar yapan Biruni, Harezm'de siyasi ve askeri yönden birtakım karışıklıkların yaşanması nedeniyle 22 yaşında Harezm'i terk etmek zorunda kalmıştır.
- Bir süreliğine Rey'de ikamet eden Biruni daha sonra yeniden doğduğu topraklara geri dönüp kendisini bilim tarihinin zirvesine ulaştıracak eserlerini meydana getirmiştir.
- Türk-İslam âlimi Biruni, keşif ve buluşlarıyla bilim dünyasına ışık tutmuştur. Fizik, tıp, kimya, matematik, astronomi, trigonometri, coğrafya, felsefe, etnoloji, tarih, jeodezi, farmakoloji, jeoloji, filoloji ve dinî konularda toplam 113 eser meydana getirmiştir.
- Eserlerinde dil olarak daha çok Arapça ve Farsçayı kullanmasına rağmen bir eserinde ana dilinin Arapça ve Farsça olmadığını ifade etmiştir. Bu ifadesi onun bir Türk olduğunun açık bir kanıtı olmuştur.
- Biruni; bilimsel düşüncenin ve bilim adamlarının önündeki engellerin kaldırılmasını, bilimin açık ve sağlam metotlara dayalı olarak yapılmasının gerektiğini savunmuştur. İnsanlığın faydasına çok sayıda çalışmalar yapan Biruni 1061 yılında Gazne'de (Afganistan) vefat etmiştir.

Parlak zekâsıyla daha küçük yaşta dikkatleri üzerine çeken Biruni, dönemin ünlü matematik ve astronomi bilgini Ebû Nasr Mansûr b. Alî b. Irâk'ın mahiyetinde yetişmiştir. Biruni, el-Âsârü'l-bâkıye adlı eserinde İbn Irâk'tan "hocam" diye bahsetmektedir. Yunan filozoflarından Aristo, Arşimet ve Demokritus'un çalışmalarından etkilenen Biruni; bilimsel çalışmalarına 17 yaşında başlamıştır. Güneş'in yüksekliğini ve yaşadığı şehrin boylamını hesaplamıştır. Güneş'in hareketlerinden mevsimlerin ne zaman başladığını belirlemiştir. Dünya'nın çapını, bugünkü değere çok yakın olarak hesaplamıştır (Görsel 3.9).

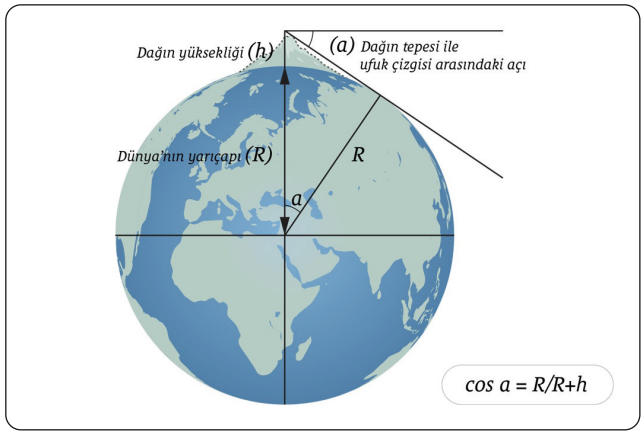

Görsel 3.9 Biruni'nin Dünya'nın çapıyla ilgili hesaplamaları

Dünya'nın yarıçapını 6340 km olarak ölçmüştür. Dünya'nın tam olarak küre şeklinde olmadığını belirleyen Biruni, günümüzden bin yıldan fazla zaman önce trigonometriyi kullanarak Dünya'nın yarıçapını %1'den daha az hatayla hesaplamıştır. Yaptığı bu çalışmalarla jeodezi (yer ölçüm) biliminin kurucusu olarak kabul edilmiştir. Hindistan'dayken öğrendiği trigonometrinin astronomiden ayrı bir bilim olarak görülmesi gerektiğini savunmuştur. Trigonometrik fonksiyonlarda yarıçapın birim olarak kullanılmasını önermiştir.

Görsel 3.10 Biruni'nin yaptığı usturlap

Biruni, farklı kültürlere ait çok sayıda eseri incelemiştir. Türkçe, Farsça, Yunanca, Arapça, Sanskritçe ve İbranice bilen Biruni; bu medeniyetlerin bilgi birikiminden de yararlanarak çok sayıda eser kaleme alıp keşifler gerçekleştirmiştir. Astronomi ve coğrafya ölçümleri için birçok alet geliştirmiştir. Ne yazık ki geliştirdiği ölçme aletlerinin birçoğu zaman içerisinde kaybolmuştur. Yoğunluk ölçmeye yarayan piknometre, gök cisimlerinin konumlarını belirleyen mekanik usturlap ve bazı harita projeksiyonları günümüze ulaşan ölçme araçlarıdır (Görsel 3.10).

Biruni, çok iyi bir ansiklopedi yazarıdır. El-Asar'il-Bakiye an'il-Kuruni'I Haliye isimli kitabında Orta ve Yakın Doğu'da kullanılmakta olan takvim sistemlerini incelemiştir. Kitabında Hindistan'ın erken Orta Çağ bilimlerini betimleyerek matematik, astronomi ve astrolojinin temellerini anlatmıştır.

El-Kanunü'l-Mesudi adlı eserini matematiksel coğrafya alanında yazmıştır. İstihrâc el-Evtâr fî Dâire isimli kitabında Türkistan'ın topografyasını belirlemiştir. Kitabü'I Cemahir fi Ma'rifeti Cevahir adlı eserinde ellinin üzerinde mineral, maden, metal, alaşım, porselen gibi maddeler hakkında detaylı bilgi vermiştir. Bu eserde her bir maddenin maddelerini birbirinden ayırt etmeye yarayan özgül ağırlığını göstermiştir. Ömrü boyunca incelediği bitkileri "Kitâbü's-Saydele" isimli kitabında listelemiş ve eserinde doğal ilaçların hangi hastalıklara iyi geldiğini kapsamlı bir şekilde anlatmıştır.

Newton'dan (Nivtın) 700 yıl önce Newton'ın matematiksel olarak ispatladığı yer çekimi kuramı üzerine ilk fikirleri Biruni ileri sürmüştür. Geliştirdiği teleskoplarla yaptığı gözlemleri sonucunda gezegenlerin Güneş etrafında döndüğünü doğrulayan Galileo'dan (Galile) 600 yıl önce Dünya'nın döndüğü fikrini savunmuştur. "Dünya dönüyorsa ağaçlar ve taşlar neden fırlamıyor?" sorusuna merkezde bir çekicilik olduğu ve her şeyin Dünya'nın merkezine düştüğü cevabını vermiştir. Kuzey, güney, doğu ve batının farklı noktalarda buluştuğunu; denizlerin ardında bir kara parçasının bulunduğunu (bugünkü Amerika) öngörmüştür.

Biruni; bilim tarihi çalışmaları, bilimsel tutum ve araştırma tutkusu, kaleme aldığı çalışmalarının hacmi ve içeriği yönüyle bütün zamanların en büyük bilginlerinden biridir. Pozitif ve toplumsal bilimlerde sergilediği özgünlük ve yaptığı keşifler onun "Evrensel Dâhi" ünvanıyla anılmasını sağlamıştır. Biruni, bilimsel zihniyetin gerektirdiği nesnel ve kanıta dayalı bilgi anlayışını benimsemiştir.

Bütün hayatını ve varlığını bilime adamış olan Biruni, yaptığı çalışmalarla X ve IX. asır Orta Çağ Türk-İslam dünyasının temsilcisi olmuştur. Gazneli Devleti Hükümdarı Sultan Mahmut Biruni için "Sarayımın en kıymetli hazinesidir." demiştir. Batı'nın bilim dünyası onu Aliboron ismiyle tanımış, modern bilimin babası olarak kabul edilen Georges Sarton (Corc Sartın) XI. yüzyıla "Biruni Asrı" adını vermiştir.

Biruni, kendinden çok sonra gelen Newton, Toricelli (Toriçelli), Copernicus (Kopernik), Galileo (Galile) gibi bilim insanlarına ilham kaynağı olmuştur. Türkçe dâhil 15 dilde yayımlanan The UNESCO Courier (Dı Yunesco Kariyır) dergisi 1974 yılında çıkardığı sayıyı Biruni'ye ayırmıştır. Dergi Biruni'yi "Binlerce yıl önce Türkistan'da yaşamış evrensel deha" olarak tanıtmıştır. Biruni, yaptığı bilimsel çalışmalarla hem yaşadığı döneme hem de sonraki çağlara ışık tutmuş, çok sayıda eser meydana getirmiştir. Biruni'nin eserlerinden bazıları şunlardır:

Unutulmuş Çağların Ölümsüz Eserleri

Diğer medeniyetlere ait eserleri incelediği kitabıdır.

Tıp ve Eczacılık Kitabı

Tıp ve farmakoloji (eczacılık) alanında yaptığı çalışmalarının yer aldığı kitabıdır.

Astronomi ve Astrolojide Mesud'un Kanunu

Yıldızlar, gezegenler ve gök cisimleriyle ilgili araştırmalarının yer aldığı kitabıdır.

Sıra Sizde

Biruni'nin önemli eserleri ve keşifleri hakkında bir araştırma yapınız. Araştırma sonucunda elde ettiğiniz bilgileri aşağıya yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Sıra Sizde

Aşağıda Biruni ile ilgili ifadeler verilmiştir. Verilen ifadeler doğru ise "Doğru", yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

Doğru	✔		Yanlış

Batı bilim dünyasında Aliboron ismiyle tanınmıştır.

Doğru			Yanlış

Selçuklu Hükümdarı Alparslan Biruni için "Sarayımın en değerli hazinesi" demiştir.

Doğru			Yanlış

Eserlerindeki özgünlük ve yaptığı keşifler onun "Evrensel Dâhi" ünvanı almasını sağlamıştır.

Doğru			Yanlış

Yunan filozoflarından Aristo, Arşimet ve Demokritus'un çalışmalarından etkilenmiştir.

Doğru			Yanlış

Ay'ın hareketlerini takip ederek mevsimlerin ne zaman başladığını belirlemiştir.

Doğru			Yanlış

Jeodezi biliminin kurucusu olarak kabul edilmiştir.

Doğru			Yanlış

Trigonometri ile ilgili bilgilerini Çin kaynaklarını inceleyerek elde etmiştir.

Doğru			Yanlış

Astronomi ve coğrafya alanında kullanılmak üzere birçok ölçüm aleti geliştirmiştir.

Doğru			Yanlış

Galileo'den (Galile) 600 yıl önce Dünya'nın döndüğü fikrini savunmuştur.

Doğru			Yanlış

Farmakoloji (ilaç yapma) alanında El - Kanun Fi't- Tıb adlı eseri yazmıştır.

Hazır mıyız?

İbni Sina hangi alanda çalışmalar yapmıştır? İbni Sina'nın kültür ve medeniyetimize katkılarıyla ilgili bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İbni Sina (980-1037)

İbni Sina, 980 yılında bugün Özbekistan sınırları içinde yer alan Buhara yakınlarındaki Efsene köyünde dünyaya gelmiştir. Ebu Ali Sina olarak da bilinen İbni Sina, Batı dünyasında "Avicenna" ismiyle tanınmaktadır.

Başta tıp olmak üzere astronomi, felsefe gibi birçok alanda eserler veren İbni Sina, "modern tıbbın babası" "filozofların prensi" olarak bilinmektedir. Küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş; dil, edebiyat ve fıkıh eğitimi görmüştür.

Babasından geometri, aritmetik ve felsefe konusunda ilk bilgilerini aldıktan sonra babasının isteği üzerine Hint aritmetiği eğitimi de almıştır. Astronomi, cebir, trigonometri gibi bilimleri yorumlayan İbni Sina; tıp bilimiyle de ilgilenmeye başlamış, tıp alanındaki keşif ve buluşlarıyla dikkat çekmiştir.

Kanın besinleri taşıyan bir sıvı olduğunu, şeker hastalığının varlığını idrardan alınacak numune ile belirlenebileceğini ilk kez dile getiren İbni Sina olmuştur. Ayrıca kızıl, şarbon ve karaciğere bağlı olan hastalıkları ve hepatiti keşfetmiştir.

Hastalıkların kaynağının gözle görülmeyen mikroplardan kaynaklandığını ilk kez ortaya koyan İbni Sina'dır. Tıp literatürüne "mikrop" kavramını kazandıran, hacamat tedavisini uygulayan, hastaları uyuşturup onların acı çekmeden ameliyatını yapan ilk kişidir.

Avrupa tıp geleneğini derinden etkileyen Kitabü'ş-Şifa (İyileşme Kitabı) ve el-Kānûn fi't-tıb (Tıp Kanunu) adlı kitapları en önemli eserleridir. 1037 yılında Hemedan'da vefat etmiştir. El-Kānûn fi't-tıb adlı kitabı ölümünden kısa süre sonra İspanya'da Latinceye çevrilmiş ve Avrupa üniversitelerinde 17. yüzyıla kadar ders kitabı olarak okutulmuştur.

İbni Sina; henüz 19 yaşındayken doktor ünvanı almış, 21 yaşında ise dünyanın en büyük hekimleri arasına girmiştir. İbni Sina'nın çalışmaları ve eserleri hem Orta Çağ'da hem de sonraki dönemlerde tıp bilimine büyük katkılar sunmuştur. Beş kitaptan oluşan "Tıp Kanunu" kitabı bütün zamanların en ünlü tıp kitabıdır (Görsel 3 .11).

Görsel 3.11 İbni Sina'nın Tıp Kanunu kitabı

Görsel 3.12 El-Kānūn'un Latince çevirisinden dersler (Temsilî)

İbni Sina'nın Tıp Kanunu adlı kitabı 17. yüzyıla kadar pek çok Avrupa üniversitesinde temel kaynak olarak okutulmuştur. Eser;

- İbanice,
- Latince,
- Farsça,
- Türkçe,
- İngilizce,
- Fransızca,
- Almanca gibi birçok dile çevrilmiş ve defalarca yayımlanmıştır (Görsel 3.12).

Sıra Sizde

İbni Sina'nın ortaya koyduğu özgün yapıtların özellikle Orta Çağ Avrupası'nın üniversitelerinde okutulmasının sebepleri neler olabilir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

İbni Sina, tıp tarihi açısından klasik dönemde İslam dünyasında yetişen bilim insanlarının en önemlilerinden biridir. İbni Sina'nın eserlerinin en belirgin özelliği tamamen çağdaş yöntemlerle hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaç ve cerrahi tedavi yöntemlerini göstermesidir (Görsel 3.13). Tıp alanındaki araştırmalarını "Nedensiz sonuç olmaz." düşüncesiyle yapmıştır. İlk kez hastalıkları salgın, kalıtımlı ve psikolojik olmak üzere sınıflandırmıştır. Ayrıca hastalıkların etkenlerini, belirtilerini, tedavilerini, hastalıklardan korunma yollarını belirlemede mevsimlerin, kişinin yaşının ve hastalıklara karşı yatkınlığının dikkate alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Özellikle dikkatli gözlemleri sonucunda alerjiden kaynaklanan rahatsızlıkların nedenlerini, bağışıklıktan kaynaklanan hastalıkları ve parazitleri bugünkü gibi tarif etme başarısını göstermiştir. İbni Sina ayrıca hastalık etkenlerinin hava, su, iklim, yiyecek gibi çevre faktörleri arasındaki ilişkiden kaynaklandığını ortaya koymuştur.

Görsel 3.13 İbn Sina'nın İran'daki sarayda hükümdarın yeğenini tedavi eden minyatürü (Temsilî)

İbni Sina; kendisine ölümsüzlük kazandıran Tıp Kanunu eserini nasıl kaleme aldığını, bu eserin önemini, işlevini ve hangi bölümleri içerdiğini eserinin girişinde şöyle özetlemiştir:

"Güvenilir bazı arkadaşlarım ve kendisine yardım etmem gereken kişiler tıbbın genel ve özel kanunlarını içeren bir kitap yazmam konusunda gayret ve çaba harcadılar. Bu isteğe uyarak hazırladığım bu yapıt, ayrıntıda konunun hakkını çok iyi verecek şekilde düzenlendi. Öncelikle, tıbbın genel konularından bahsetmek istiyorum. Daha sonra, müfred (basit) ilaçların etkileri hakkındaki görüşlerden genel olarak bahsedeceğim sonra da tek tek organların ve yardımcı organların anatomisini, onlarda görülen hastalıkları ele alacağım (Görsel 3.14, 3.15). Hastalıkları genel olarak açıkladıktan sonra hastalıkların sebeplerini ve belirtilerini açık ve seçik olarak belirteceğim ve tedavi yöntemlerini anlatacağım. En sonunda da ilaçların genel kullanılış prensiplerini ele alacağım, basit ve mürekkep ilaçları vereceğim. Bu kitabı tamamladıktan sonra tek bir organı değil, genel olarak vücudun tamamına yayılan ve yaygın şekilde görülen hastalıklarla ilgili bölüme başlayacağım.''

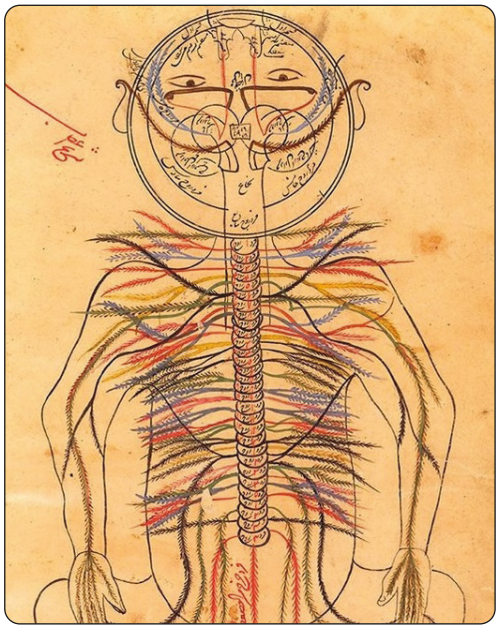

Görsel 3.14 İbni Sina'nın Tıp Kanunu kitabından sinir sistemi çizimi

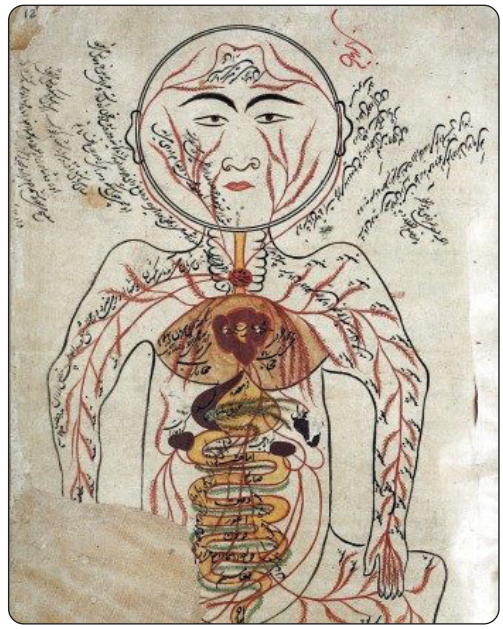

Görsel 3.15 İbni Sina'nın Tıp Kanunu kitabından anatomi çizimi

Tıp bilimini uygulamalı ve kuramsal olmak üzere ikiye ayıran İbni Sina, sadece klasik anlamda tedavi eden ve ilaç geliştiren bir tıp uzmanı değil, aynı zamanda tıbbın doğası üzerine kuramsal ve felsefi açıklamalar geliştiren bir tıp felsefecisidir. Cerrahi alanında çağlar boyunca kullanılan ve bugün dahi geçerliliğini koruyan ilkeler ortaya koymuştur. Üstelik cerrahi uygulama için sadece anatominin iyi bilinmesinin gerekliliğini vurgulamakla kalmamış, periferik damarların anatomisini en ince ayrıntısına kadar tarif etmiştir. Örneğin İbni Sina, vücuttan kan alınabilecek 43 damarın olduğunu bildirmektedir (Görsel 3.16). Karın kaslarının sayısının sekiz, göz kaslarının sayısının altı olduğunu ve bu kasların görevlerini doğru olarak tespit etmiştir. İbni Sina'nın Doğu'daki ve Batı'daki etkisi göz önüne alındığında hiçbir bilim insanının onun kadar yüksek bir konuma ve onunki kadar güçlü ve sürekli bir etkiye ulaşamadığı açıkça anlaşılmaktadır.

Görsel 3.16 İbni Sina'nın çizdiği kan damarları

Sıra Sizde

İbni Sina'nın tıp biliminde bu denli başarılı olmasının sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi ilgili alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

İbni Sina; tıp biliminin yanı sıra mantık, ontoloji, epistemoloji gibi felsefi konularda Batı dünyasını etkilemiştir. İbni Sina'ya göre;

Mantık, düşüncenin doğru ve yanlışını ayırt etme sanatıdır. Mantık, akıl yürütme süreçlerini ve düşünceyi analiz ederek doğru sonuçlara ulaşmayı amaçlar. Bu bağlamda, mantık kuralları ve yöntemleri, doğru sonuçlara ulaşmak için kullanılan araçlardır. Mantık, İbni Sina'nın felsefi sisteminin temel taşlarından birini oluşturur ve onun epistemolojik ve ontolojik düşüncelerini destekleyen bir araç olarak görülür. Mantık konusunda Aristoteles'in eserlerinden etkilenmiş ve kendi mantık sistemini geliştirmiştir.

Ontoloji; varlığın doğasını, özelliklerini ve varlık türlerini inceleyen felsefi bir bilimdir. Ontoloji, varlık hakkında temel soruları ele alır ve varlığın ne olduğu, nasıl var olduğu gibi soruları araştırır. İbni Sina'ya göre varlık hakkında doğru bilgiye ulaşmak, mantık kurallarını takip etmek ve doğru akıl yürütme yöntemlerini kullanmakla mümkündür. Bu anlayış, İslam felsefesinin ve Orta Çağ Avrupa felsefesinin gelişimine büyük etki yapmıştır. İbni Sina'nın ontoloji felsefesi, Orta Çağ Avrupası'nda varlık felsefesi üzerine yapılan tartışmaları etkilemiş ve varlık kavramının derinlemesine incelenmesine katkıda bulunmuştur.

Epistemoloji; bilginin doğasını, kaynağını, sınırlarını ve bilgiyi elde etme yöntemlerini inceleyen bir felsefe dalıdır. İbni Sina; epistemolojiyi, bilginin kökenini ve doğasını anlamak için kullanılan bir araç olarak görür. Ona göre epistemoloji, insanın bilgiyi nasıl elde ettiği, bilginin doğruluğu ve kesinliği gibi konuları araştırır. Ona göre bilgi akıl yoluyla elde edilir ve bu süreçte duyuların rolü önemlidir. Ancak duyuların algıladığı bilgilerin doğruluğunu sağlamak ve anlamak için akıl gerekir. İbni Sina'ya göre akıl ve mantık, doğru bilgiye ulaşmak için kullanılması gereken en önemli araçlardır.

Görsel 3.17 İbni Sina (Temsilî)

İbn-i Sina'nın tıp biliminin yanı sıra mantık, ontoloji ve epistemoloji gibi felsefe ve bilim alanlarındaki çalışmaları, Batı dünyasında derin ve kalıcı bir etki yaratmıştır. Onun eserleri, Ortaçağ Avrupası'nda bilim ve felsefenin gelişimine önemli katkılar sunarken felsefi öğretileri de Batı dünyasında Ortaçağ boyunca büyük ilgi görmüş ve filozoflar arasında derinlemesine tartışmalara yol açmıştır. Öğretileri, Batı düşüncesinin temelini oluşturan önemli bir kaynak hâline gelmiştir.

Sıra Sizde

Etkinlik adı:	**Zıt panel tekniği**
Etkinlik süresi:	Ön hazırlık+40 dakika
Etkinlik konusu:	İbni Sina'nın kültür ve medeniyetimize sağladığı katkılar
Etkinlik adımları:	1. Teknik uygulanırken bir lider / yönetici seçilir. 2. Sınıf ikiye bölünür. Gruplardan biri soru, diğeri cevap grubu olur. 3. Etkinlik konusu sınıfa duyurulur. 4. Soru grubu soracağı soruları, cevap grubu da muhtemel / sorulabileceğini düşündüğü soruların cevaplarını hazırlar. 5. Bu çalışma için gruplara 10-15 dakika süre verilir ve süre sonunda uygulama başlar. 6. Gruplardan en az 5 soru ve cevap hazırlamaları istenir. 7. Sorular cevaplandırılır; eğer cevaplar sorulara yanıt verecek nitelikte değilse soru grubu cevabı söyler, böylece ilgi uyandırılır. 8. Tüm sorular bitince bu sefer gruplar yer değiştirerek etkinlik tekrarlanır.

Değerlendirme

İbni Sina'nın dikkatinizi en çok çeken özellikleri neler olmuştur? Düşüncelerinizi yazınız.

.....
.....
.....

Kendinizi bu etkinlik sürecinde nasıl değerlendirirsiniz? Düşüncelerinizi yazınız.	İçinde bulunduğunuz grubu etkinlik sürecinde nasıl değerlendirirsiniz? Düşüncelerinizi yazınız.	Diğer grupları bu etkinlik sürecinde nasıl değerlendirirsiniz? Düşüncelerinizi yazınız.
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Hazır mıyız?

Bir robot yapmak isteseydiniz nasıl bir robot tasarlardınız? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Cezeri (1136-1206)

- Batı dünyasında Cazari (Gazari) olarak bilinen "Cezeri" 1136 yılında Cizre'nin Tor Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Cezeri adını yaşadığı şehirden almıştır. Cezeri'ye şeref ve onur babası anlamına gelen "Ebul-iz" lakabı verilmiştir.
- Cezeri, öğrenimini Camia Medresesinde tamamlayarak, fizik ve mekanik alanında çalışmalar yapmış pek çok ilke ve buluşa imza atmıştır.
- Cezeri, günümüz teknolojisinin temel dayanaklarından olan hava, boşluk ve denge prensipleri üzerine teorik ve uygulamalı çalışmalar yapmıştır.
- Cezeri'nin yaptığı cihazlardaki ustalık onun mühendislik ve otomasyon alanındaki hâkimiyetini göstermektedir. Büyük mucit Cezeri, bilgisayarın temelini atan bilim insanıdır.
- Cezeri; robot, saat, su makinesi, şifreli kilit, termos, otomatik çocuk oyuncağı gibi altmış civarında makinenin mucidi ve dünyanın ilk sibernetik bilginidir.
- Cezeri, Artuklu hanedanına Diyarbakır'da 25 yıl hizmet yaptıktan sonra Cizre'ye dönmüş ve 1206 yılında Cizre'de vefat etmiştir.

İnsanlar, tarih boyunca hayatı daha kolay ve verimli yapmanın yollarını aramışlardır. Günlük işlerde daha az fiziksel çaba harcayarak daha çok iş yapabilmek için yaratıcı düşünmüşlerdir. Bu düşünce sonucunda mekanik, denge ve basınç unsurlarını kullanarak otomatik olarak bilinen birtakım icatlar yapmışlardır. Bilgisayar, sibernetik ve robotlar bu çalışmaların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Cezeri yaşadığı dönemde günlük işlerde hayatı kolaylaştırmak için birçok icat gerçekleştirmiştir. Yaptığı icatları Arapça olarak yazdığı "Makine Yapımında Yararlı Bilgiler ve Uygulamalar" adlı kitabında toplamıştır. Bu kitap Cezeri'nin tanınmasını sağlayan en önemli eseridir. Cezeri, eserin giriş bölümünde eseri Artuklu Hükümdarı'nın isteği üzerine yazdığını belirtmiştir. Eserde yer alan bölüm şöyledir:

> "Bir gün onun huzurundaydım ve yapmamı emrettiği şeyi getirmiştim. Ne düşündüğümü sezdi ve gizlediğimi açığa vurdu ve bana şöyle dedi: 'Eşsiz araçlar yapmış, onları gücünle işler duruma getirmişsin. Seni yoran ve kusursuz biçimde inşa ettiğin bu şeyler kaybolup gitmesin. Benim için icat ettiğin bu araçları bir araya toplayan ve her birinden ve resimlerinden seçmeleri kapsayan bir kitap yazmanı istiyorum.' Onun bana sunduğu modeli uyguladım ve önerilerini kabul ettim, zaten boyun eğmekten başka yapacağım bir şey yoktu. Gerekli çalışmayı yapmak üzere gücümü topladım ve bu kitabı kaleme aldım."

Cezeri, dünya bilim tarihi açısından bugünkü sibernetik ve robot bilimiyle ilgili çalışmalar yapan ilk bilim insanıdır. Kitabında altmışa yakın cihazın kullanım esaslarını ve bu cihazlardan yararlanma olanaklarını çizimlerle göstermiştir. Orijinali günümüze ulaşamayan kitabın bilinen 15 kopyası vardır. Bunlardan 10'u Avrupa'nın farklı müzelerinde, 5'i ise ülkemizdeki kütüphanelerde yer almaktadır.

Kitabında uygulamaya geçirilemeyen her teknik bilginin doğru ile yanlış arasında kalacağını söyleyen Cezeri, bir robot yaparak Artuklu hükümdarına takdim etmiştir. Otomatik olarak çalışan ve kendi kendine bazı hareketler yapan bu robotun dünya tarihinin ilk robotu olduğu tahmin edilmektedir.

Görsel 3.18 Cezeri'nin yapmış olduğu içecek sunan robot

Cezeri'ye ait olan otomatik makinelerin bugünkü robot teknolojisinin temelini oluşturduğu söylenebilir. Cezeri'nin yaptığı çalışmalar sayesinde Diyarbakır'da o dönemin çok ilerisinde bir teknoloji kullanılmıştır. Sarayda birçok iş Cezeri'nin tasarladığı robotlar tarafından yapılmıştır.

- Hükümdara ve konuklara içecek sunan robotlar,
- Hükümdarı ve konukları eğlendirmek için saz, zil ve tef çalan robotlar,
- Sarayın salonlarında gezen tavus kuşu,
- Şifreyle açılabilen kilitler,
- Su saatleri,
- Sarayın bahçesindeki havuzda gezinen kayık ve içine su dolan kayığı, bir yandan boşaltırken bir yandan da borusunu öttürerek yardım isteyen kayıkçı robot,
- Otomatik abdest alma makinesi ve buna benzer birçok otomatik aygıt Cezeri tarafından tasarlanmıştır.

Sıra Sizde

Cezeri, yukarıda anlatılan makineleri hangi amaçlarla yapmıştır? Yazınız.

.....

.....

.....

Sibernetik çağımızın en önemli bilim dallarından biridir. Sibernetik; haberleşme, denge kurma ve ayarlama bilimidir. Sibernetik bilimi; insanlarda ve makinelerde bilgi alışverişi, kontrolü ve denge durumunu inceler. Bu bilim zamanla gelişerek bugün hayatımızın vazgeçilmezleri arasına giren bilgisayarların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sibernetik ve otomatik sistemlerin başlangıcı konusunda Fransızlar, Descartes (Dekart) ve Pascal'ı (Paskal) kabul etmiştir. Almanlar, Leibniz'i (Laybnız); İngilizler ise Bacon'ı (Beykın) kabul etmiştir. Oysa sibernetiğin ilkelerini günümüzden yaklaşık 800 yıl önce bilim dünyasına sunan ilk bilim insanı Cezeri'dir.

Ek bilgi için karekodu okutunuz.

Robot teknolojisinin savunma sanayi başta olmak üzere ülkemizin korunması ve gelişmesinde önemi büyüktür. Tehlikeli ve riskli alanlarda robot teknolojileri hayat kurtarıcı olmaktadır. İnsanlarla beraber veya uzaktan kontrol edilebilir şekilde çalışan robotlar sayesinde birçok zorluk kolayca aşılmaktadır. Robot teknolojisi savunma dışında tıp, sanayi, ulaşım gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Bu teknoloji alanında ülkemizin ilerlemesi ülkemizin geleceği açısından çok önemlidir.

Sıra Sizde

Haberi okuyunuz, haberle ilgili soruları cevaplayınız.

GAZETE

Savunmada "robotimler" geliyor.

Türk savunma sanayisi tarafından yürütülen Robotim Projesi ile insansız kara (İKA) ve hava (İHA) araçlarının etkinliği yeni teknolojilerle daha da artırılacak.

Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı koordinasyonunda yapay zekâ ve robotik alanında faaliyet gösteren firma, kurum ve kuruluşların katılımıyla belirlenen teknolojilerde teknik ve taktik ihtiyaçların karşılanabilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. *(Genel ağdan alınmıştır.)*

1. Robot teknolojisinin savunma sanayisinde kullanılmasının ülkemize ne gibi avantajlar sağlayacağını sınıfta tartışınız.
2. Ülkemizi tehditlere karşı korumak için nasıl robotlar tasarlanabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.
3. Robot teknolojisi savunma alanı dışında başka hangi alanlarda ülkemizin gelişmesine katkı sağlar? Düşüncelerinizi paylaşınız.
4. Cezeri'nin kültür ve medeniyetimize sağladığı katkılarını düşündüğünüzde onun hangi özelliklerini kendimize rol model almalıyız? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Sıra Sizde

Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Görselin altında yer alan soruları cevaplandırınız.

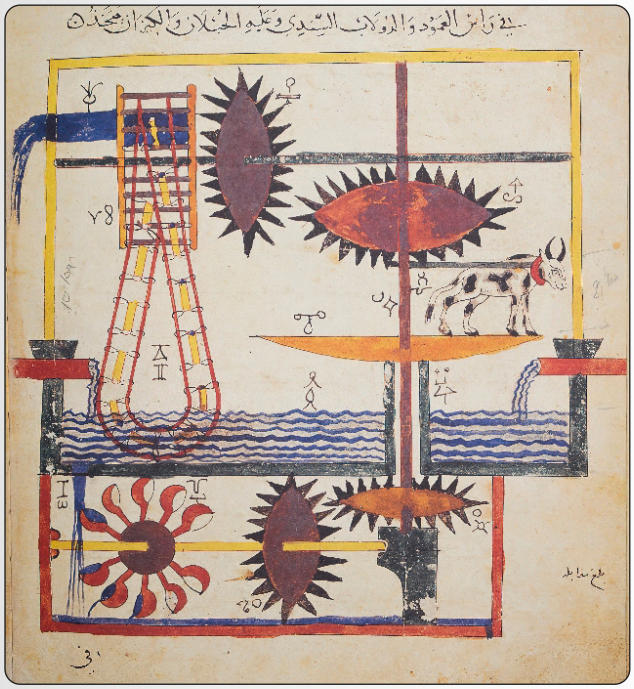

Su pompası

Fil saati

Görsellerde dikkatinizi çeken unsurlar nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

Cezeri su pompasını hangi amaçla tasarlamış olabilir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

Fil saatinden o dönemde nasıl yararlanmış olabilirler? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

Henüz teknolojinin gelişmediği bir dönemde yaşadığınızı hayal ediniz. Hayatınızı kolaylaştırmak için ilk ne icat etmek isterdiniz? Düşüncelerinizi paylaşınız.

.....

.....

.....

.....

Hazır mıyız?

Uluğ Bey denilince aklınıza ilk hangi bilim gelmektedir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Uluğ Bey (1394-1449)

- Hükümdar ve bilim insanı olan Uluğ Bey, 1394 yılında günümüzde İran'da bulunan Sultaniye kentinde doğmuştur.
- Uluğ Bey'in asıl adı Muhammed Taragay'dır. Timur Devleti'nin kurucusu olan dedesi Timur, torunu Muhammed Taragay'ı çok sevdiği için saray yöneticileri ona "Uluğ Bey" adını vermiştir.
- 1409-1447 yılları arasında Semerkant valiliği 1447-1449 yılları arasında da Timur Devleti'nin hükümdarlığını yapmıştır.
- Bilime ve bilim insanlarına büyük önem vermiş, Semerkant'ta rasathane inşa ettirmiş ve bu rasathanede astronomi çalışmaları yapmıştır. Çalışmaları sonucunda Zic-i Uluğ Bey adlı eserini ortaya koymuştur.
- Astronomi alanındaki çalışmalarıyla güneş takviminin geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Matematik alanındaki çalışmalarıyla da cebir ve trigonometri alanında yeni gelişmelere ışık tutmuştur.
- 1449 yılında hayatını kaybeden Uluğ Bey, Gur-i Emir Türbesi'nde dedesi Timur Han'ın yanına defnedilmiştir.

Uluğ Bey, Timur Devleti'nin hükümdarı aynı zamanda bir bilim insanıdır. Yaklaşık 40 yıl süren hükümdarlığı boyunca halkının refahı ve kültürel hayatının gelişmesi için çaba sarf etmiştir. Ayrıca matematik ve astronomi alanında çalışmalar yapmıştır. Astronomi alanında yaptığı çalışmalar onu dünya tarihinin en önemli astronomlarından biri hâline getirmiştir. İlim ve devlet adamlığı vasfı yüksek olan Uluğ Bey, Semerkant'ta uzun yıllar yöneticilik yapmıştır. Uluğ Bey Dönemi'nde Semerkant; dinî ve pozitif bilimlerin, sanat ve edebiyatın en parlak günlerinin yaşandığı bir merkez hâline gelmiştir. Uluğ Bey sarayı bir akademi hâline getirmiştir. Sarayda devrin meşhur âlimleri toplanıp tartışmalar yapmıştır. Uluğ Bey; bu dönemde Kadızade Rumi, Gıyaseddin Cemşid ve Ali Kuşcu gibi âlimlerle çeşitli çalışmalar yapmıştır. Yönetici olduğu dönemde savaşmak yerine daha çok eğitimle uğraşmış, biri Semerkant'ta diğeri de Buhara'da olmak üzere iki büyük medrese yaptırmıştır (Görsel 3.19).

Görsel 3. 19 Uluğ Bey'in Semerkant Medresesi (soldaki bina) Registan Meydanı/Özbekistan

Sıra Sizde

"İlim edinmek her Müslüman kadının ve erkeğin ödevidir."
Uluğ Bey, Buhara Medresesinin ahşap kapısına yazdırdığı bu hadis-i şerif ile neyi amaçlamıştır? Düşüncelerinizi yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Uluğ Bey savaş ve siyasetteki başarılarından çok bilim ve kültür alanındaki çalışmalarıyla tanınmıştır. Uluğ Bey'i diğer hükümdarlardan farklı kılan özelliklerden biri onun matematik ve astronomi bilgini olması ve bu bilimleri el üstünde tutmasıdır. Hocası Gıyaseddin Cemşid'e göre Uluğ Bey; Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilen, astronomi ve matematikte üstün başarılı, fıkıhta ve edebî sanatlarda söz sahibi, çok iyi bir avcı ve müzisyendir.

Uluğ Bey'in çocukluğu dedesinin seferlerinde geçmiştir. Dedesi Timur ile gittiği seferlerin birinde İran'ın Meraga şehrinde sonradan rasathane olduğunu öğrendiği bir harabe görmüştür. Bu rasathanenin İlhanlılar Devleti zamanında yapılan Meraga Rasathanesi olduğunu ve bu rasathanede Nasîrüddîn-i Tûsî'nin çalışmalar yaptığını öğrenmiştir. Bu rasathane hakkında edindiği bilgilerden çok etkilenen Uluğ Bey'in astronomiye ilgisi daha da artmıştır. Uluğ Bey, 1420 yılında Kûhek Tepesi'nin eteklerine o güne kadar görülmemiş en büyük ve en gelişmiş gözlemevini yaptırmıştır. Semerkant Rasathanesi veya Uluğ Bey Rasathanesi olarak bilinen ve üç katlı olan gözlemevinin açılışını Uluğ Bey'in annesi Gevherşad Ağa yapmıştır. Semerkant Rasathanesinde yerküre üzerinde bulunulan yerin enlemini ve boylamını belirlemek için bir gök cismiyle ufuk düzlemi arasındaki açısal mesafeyi ölçmekte kullanılan bir araç yer almıştır (Görsel 3.20). Bu araçla Güneş'in ve Ay'ın hareketleriyle ilgili kesinliği yüksek ölçümler yapmak mümkün olabilmiştir.

Görsel 3. 20 Uluğ Bey Rasatanesinden günümüze kadar kalan bir bölüm

Semerkant Rasathanesinde aynı zamanda halkalı küre ve usturlap gibi astronomi aletleri de yer almıştır. Usturlap ile Güneş ve yıldız gibi gök cisimlerinin gökyüzündeki konumuna göre zaman ölçülebilmiştir.

Uluğ Bey, Semerkant Rasathanesinde tutulum çemberinin eğikliğini yani Güneş'in yörünge düzlemi ile Ekvator düzlemi arasındaki açıyı 23 derece 30 dakika ve 17 saniye olarak hesaplamıştır. Ayrıca Semerkand Rasathanesinde yaptığı gözlemler sonucunda bir yılın uzunluğunu 365 gün 6 saat 10 dakika ve 8 saniye olarak hesaplayan Uluğ Bey'in yaptığı bu hesaplama günümüzdeki değerden sadece %0,04 sapma göstermiştir. Bu da onun astronomi biliminde ulaştığı seviyeyi yansıtmaktadır. Uluğ Bey'in yapmış olduğu bu ölçümler güneş takviminin geliştirilmesine yardımcı olmuştur.

Uluğ Bey, Semerkant'ta kurduğu gözlemevinde gözlemler yapmış ve gözlemlerinin sonucunda "Zic-i Uluğ Bey" adlı eserini hazırlamıştır. Dört bölümden oluşan eser; trigonometri, astronomi, coğrafya ve astrolojiye dair cetvelleri içeren bir katalogdur. Gök bilim kataloglarının en mükemmeli olan eser günümüze kadar konumsal gök biliminin temel kitabı olarak kullanılmıştır (Görsel 3.21).

Görsel 3.21 Uluğ Bey ve bilim insanları çalışmalar yaparken (Temsilî)

Zîc-i Uluğ Bey, XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı bilim hayatının en önemli kaynağı hâline gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde kitabın farklı dillere çevirisi yapılmıştır.

XVII. yüzyılda İngiltere'de Greenwich Gözlemevini kuran John Flamsteed (Con Fileymstid) "Britanya Gök Tarihi" adlı eserini hazırlarken Zîc-i Uluğ Bey'den yararlanmıştır. 1830 yılında Alman gök bilimci Johann Heinrich von Madler'in (Yohan Haynrih Fon Madler) yaptığı Ay haritasında dev bir kratere "Uluğ Bey" adını vermiştir. Uluğ Bey Rasathanesi 2001 yılında UNESCO tarafından dünya mirasına dâhil edilmiştir.

Astronomi ile ilgili çalışmaların temelini matematiğin temel bölümlerinden biri olan trigonometrik esaslar oluşturmaktadır. Uluğ Bey de matematik, cebir ve trigonometri üzerine geniş çalışmalar yapmıştır. Açıların sinüs ve tanjant değerlerini gösteren tablolar hazırlamış, bu tablolardaki değerler günümüzde bile kullanılabilecek şekilde doğru hesaplanmıştır. Uluğ Bey'in matematik ve cebir alanında yaptığı çalışmalardan bazıları şunlardır:

- 1 derecelik yayın sinüs değerini hesaplamıştır.
- İki terimli teorem çalışması yapmıştır.
- Sekiz ondalık kesre kadar doğru olan kesin sinüs ve kosinüs tabloları yapmıştır.
- Küresel trigonometri formülleri bulmuştur.

Matematik alanındaki bu çalışmaları cebir ve trigonometri alanında yeni gelişmelerin temelini oluşturmuştur.

Sıra Sizde

1. Uluğ Bey hangi bilim dallarında çalışmalar yapmıştır? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Uluğ Bey'in "İlmin hükümran olduğu bir ülkenin ferdi olmayı hükümdar olmaya tercih ederim." sözünden neler anlıyorsunuz? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Ay'daki bir kratere Uluğ Bey'in adının verilmesinin nedenleri neler olabilir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Sıra Sizde

Aşağıda Uluğ Bey ile ilgili ifadeler verilmiştir. Verilen ifadeler doğru ise "Doğru", yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

Doğru ✔ Yanlış

Matematik ve astronomi alanında çalışmalar yapmıştır.

Doğru Yanlış

Matematik alanında yaptığı çalışmalar güneş takviminin geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

Doğru Yanlış

Uluğ Bey'in rasathane yapması astronomiye verdiği önemin bir göstergesidir.

Doğru Yanlış

Timur Devleti'nin kurucusu ve en önemli hükümdarıdır.

Doğru Yanlış

İlk Türk astronomi bilgini olarak kabul edilmektedir.

Doğru Yanlış

Zic-i Uluğ Bey, asırlar boyunca astronomi alanında başucu kaynaklarından biri olmuştur.

Doğru Yanlış

Batılı bilim çevreleri Uluğ Bey'i "15. Yüzyılın Astronomu" olarak adlandırmaktadır.

Hazır mıyız?

Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet "Ali Kuşçu, Uzun Hasan'ın elçisi değil, bilginin güneşidir." demiştir.

Fatih Sultan Mehmet'in Ali Kuşçu'yu bu sözlerle tanımlamasının sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Ali Kuşçu (1403-1474)

- Asıl adı Alaeddin Ali olan Ali Kuşçu'nun 1403 yılında Semerkant'ta (Özbekistan) doğduğu tahmin edilmektedir.
- Ali Kuşçu'nun eğitiminin önemli bir kısmı Uluğ Bey'in sarayında ve onun yakın çevresinde geçmiştir. Uluğ Bey, Gıyâsüddîn el-Kâşî, Kadızâde-i Rûmî gibi bilim insanlarından matematik ve astronomi dersleri almıştır.
- 1449 yılında Uluğ Bey'in ölümünden sonra başlayan taht kavgaları Semerkant'ı yaşanmaz hâle getirince, Semerkant'tan ayrılarak Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın yönetimindeki Tebriz'e gitmiştir.
- Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın isteğiyle İstanbul'a elçi olarak gitmiştir. Fatih Sultan Mehmed onu bilgisine hayran kalmış ve onu İstanbul'a davet etmiştir.
- Astronomi alanında yaptığı çalışmalarından dolayı Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA), Ay'daki bir kratere onun adını vermiştir.
- Astronomi ve matematik alanında yaptığı çalışmalarla Osmanlı Devleti'nin bilim hayatına büyük bir katkı sağlamış, 15 Aralık 1474'te İstanbul'da vefat etmiştir.

Ali Kuşçu, Osmanlı Devleti'nin önemli bilim insanlarından biridir. Özellikle astronomi ve matematik alanında yaptığı çalışmalarla adından söz ettirmiştir.

Ali Kuşçu, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan tarafından Osmanlı Devleti'ne elçi olarak gönderilmiştir. İstanbul'da Ali Kuşçu'yu huzuruna kabul eden Fatih Sultan Mehmet, onun kişiliğinden ve ilmî seviyesinden çok etkilenmiştir. Bu nedenle Fatih, Ali Kuşçu'yu çalışmalarını devam ettirmesi için İstanbul'a davet etmiştir.

Elçilik görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelen Ali Kuşçu, burada büyük bir saygıyla karşılanmış ve çalışmalarına başlamıştır. Daha önce Farsça hazırladığı Risâle der İlm-i Hisâb adlı çalışmasını genişleterek Arapça olarak yeniden yazmıştır. Matematik alanında yazdığı bu eseri ''Muhammediye" ismiyle Fatih Sultan Mehmed'e sunmuştur. Astronomi alanındaki "Risâle der İlm-i Hey'e" adlı eserini de Arapça olarak yeniden hazırlamış, "Fethiye" adıyla Fatih Sultan Mehmed'e sunmuştur (Görsel 3.22).

Görsel 3.22 Ali Kuşçu'nun Fatih Sultan Mehmet'e Fethiye adlı eserini sunuşu (Temsilî)

Fatih Sultan Mehmed Otlukbeli Savaşı'ndan sonra onu Ayasofya Medresesine müdderris tayin etmiştir. Bu tayin İstanbul'da astronomi ve matematik alanındaki çalışmalara canlılık getirmiş, hatta onun derslerini bilim insanları dahi takip etmeye başlamıştır. Ali Kuşçu, yaptığı çalışmalarla İstanbul'un boylamını 59 derece, enlemini de 41 derece 14 dakika olarak belirlemiştir. Astronomi çalışmalarında kullandığı güneş saati Fatih Camisi'ndedir (Görsel 3.23, 3.24).

Görsel 3.23 Fatih Camisi duvarı

Görsel 3.24 Ali Kuşçu'nun Fatih Camisi'nde bulunan güneş saati

Astronomi alanında yaptığı çalışmalarla uzun yıllar otorite olarak kabul edilen Ali Kuşçu'nun "Fethiye" adlı eseri ders kitabı olarak okutulmuş, birçok bilim insanı tarafından incelenmiştir. Eserde Dünya'nın çevresi, yer çekim gücü, gezegenlerin konumları ve dizilimleri gerçeğe yakın bir şekilde verilmiştir.

Ali Kuşçu'nun astronomi alanında yaptığı çalışmalar modern astronominin kurucusu kabul edilen Copernicus'i (Kopernik) etkilemiş, Copernicus yaptığı çalışmalarda onun ortaya koyduğu bilgilerden yararlanmıştır. Ali Kuşçu'nun eserleri kendinden sonraki dönemlerde Avrupa'nın önemli üniversitelerinde yayımlanmıştır.

Ali Kuşçu'nun matematik alanında yaptığı çalışmalar matematiğin yanı sıra cebir ve trigonometri alanında da gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır. Ali Kuşçu'nun "Muhammediye" isimli eseri matematik alanındaki en önemli eseridir. Yalın ve anlaşılır bir dille yazılan eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde aritmetik, ikinci bölümde ise arazi ölçümü konusu yer almaktadır. Eserde onluk dizge, rakamların biçimi ve dizilimi, tam ve kesirli sayılarla hesap gibi işlemler anlatılmıştır (Görsel 3.25).

Görsel 3.25 Ali Kuşçu medresede ders anlatırken (Temsilî)

Ali Kuşçu'nun Orta Asya Maveraünnehir bölgesinde gelişen matematik ve astronomi geleneğini İstanbul'a taşıması, Osmanlı bilim tarihi açısından çok önemlidir. Onun İstanbul'a gelişi astronomi biliminin Osmanlılarda yayılmasını sağlamıştır. Eserleriyle birçok bilim insanının yetişmesine katkıda bulunan Ali Kuşçu, Osmanlı İmparatorluğu'nda matematik ve astronomi biliminin temellerini atmıştır.

Ali Kuşçu'nun eserleri ve bilimsel çalışmaları günümüze kadar taşınmıştır. Bilim dünyasına yaptığı katkılar onu sadece yaşadığı dönemin değil günümüz bilim dünyasının da en saygın isimlerinden biri yapmıştır. Ay ile ilgili ortaya koyduğu bilgilerden dolayı Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) tarafından Ay'daki bir kratere onun adı verilmiştir. Yaşamı boyunca bilim dünyasına çok büyük eserler kazandıran Ali Kuşçu'nun bazı eserleri şunlardır:

Astronomi Üzerine

Gezegenler ve gezegenlerin yeryüzü şekillerinin ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı astronomi kitabıdır.

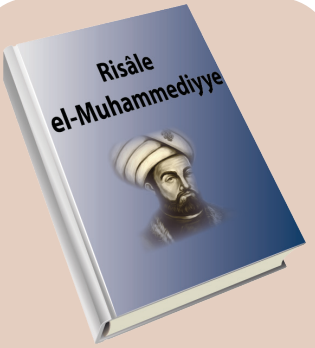

Matematik Üzerine

Matematik, cebir ve trigonometriyle ilgili yaptığı çalışmaların yer aldığı eseridir.

Ay'ın Görünümleri Üzerine

Ay'ın hareketlerini konu alan kitabıdır.

Sıra Sizde

Ali Kuşçu'nun Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'a davetini elçilik görevini yerine getirdikten sonra kabul etmesi onun hangi kişilik özelliklerine sahip olduğunu göstermektedir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Sıra Sizde

Aşağıda Ali Kuşçu ile ilgili ifadeler verilmiştir. Verilen ifadeler doğru ise "Doğru", yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

Doğru	Yanlış	
✔		Bir bilim insanı olarak yetişmesinde Uluğ Bey'in önemli bir yeri vardır.
		Fatih Sultan Mehmed, onu Akkoyulu Devleti'ne elçi olarak göndermiştir.
		Ay'daki bir kratere NASA tarafından "Ali Kuşçu" adı verilmiştir.
		Tıp ve eczacılık alanında önemli çalışmalar yapmıştır.
		Astronomi çalışmalarında kullanmak amacıyla güneş saati hazırlamıştır.
		Gezegenlerin konumlarını ve dizilimlerini gerçeğe yakın bir şekilde ortaya koymuştur.
		Kopernik astronomi çalışmalarında Ali Kuşçu'nun bilgilerinden yararlanmıştır.
		"Muhammediye" isimli eseri felsefe alanındaki en önemli eseridir.
		Çalışmalarıyla Osmanlı Devlet'inde bilim insanlarının yetişmesine katkıda bulunmuştur.
		Fatih Sultan Mehmed, onu Süleymaniye Medresesine müderris olarak tayin etmiştir.

Hazır mıyız?

Mimar Sinan'ın hangi alanda başarılı olduğunu ve günümüze kadar gelen eserlerinden bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Mimar Sinan (1489-1588)

- 29 Mayıs 1489 tarihinde Kayseri'nin Ağırnas köyünde doğmuştur.
- 1511'de Yavuz Sultan Selim zamanında devşirme olarak İstanbul'a gelmiştir. Acemioğlanlar ocağından sonra zeki ve dinamik olduğu için Enderun Mektebine alınmıştır.
- Dönemin önde gelen mimarlarının yanında çalışma fırsatı bulmuştur. Osmanlı ordusunda çeşitli görevlerle Mohaç, Viyana, Almanya, Bağdat ve Tebriz seferlerine katılmıştır.
- Bağdat seferinde Van Gölü'nün üstünden geçecek üç geminin yapımını başarıyla tamamlaması, Sinan'a "haseki" ünvanını kazandırmıştır. Daha sonra bu rütbeyle Korfu, Pulya ve Moldavya seferlerine katılmıştır.
- 1538'de Karaboğdan seferinde ordunun Prut Nehri'ni geçmesi için Mimar Sinan on üç gün gibi kısa bir sürede köprüyü inşa etmiş, ordunun köprüden geçmesini sağlamıştır. Mimari alanda Prut Nehri üzerine yaptığı köprüyle tanınmıştır.
- Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli mimarlarından biri olan Mimar Sinan'ın eserleri günümüzde hâlâ Balkanlar, İstanbul ve Türkiye'nin diğer bölgelerinde turistlerin ziyaret ettiği ve hayranlıkla incelediği önemli yapıtlardır. 1588 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Mimar Sinan'ın ortaya koyduğu eserler, Türk kültürünün yayılması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında büyük bir rol oynamıştır. Osmanlı mimarisinin en önemli örneklerini temsil eden Mimar Sinan'ın yapıtları kültürel mirasımızın en önemli eserleri arasındadır. Sinan, yetiştirdiği öğrenciler aracılığıyla bilgi ve deneyimini gelecek kuşaklara da aktarmıştır. İmparatorluğun en parlak döneminde yaşayan Mimar Sinan, Osmanlı mimarisine benzersiz eserler kazandırmıştır. Eserleri sadece mimari açıdan değil, kültürel açıdan da çok büyük bir değer taşımaktadır çünkü onun eserleri Osmanlı İmparatorluğu'nun zengin kültürel mirasının bir yansımasıdır.

Mimar Sinan, Prut Nehri'ne 13 gün gibi kısa bir sürede köprü yapmasından dolayı sarayın başmimarlığına getirilmiştir. Bu dönemde ordunun yapı ihtiyacını karşılamak için çeşitli görevler üstlenen Mimar Sinan, sefere gittiği yerlerde farklı mimari tekniklerini gözlemlemiş ve kendini bu alanda geliştirmiştir. Cami, hamam, köprü, medrese ve saray gibi farklı yapı türlerini inşa yoluyla Türk kültürünün yayılmasını ve kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamıştır.

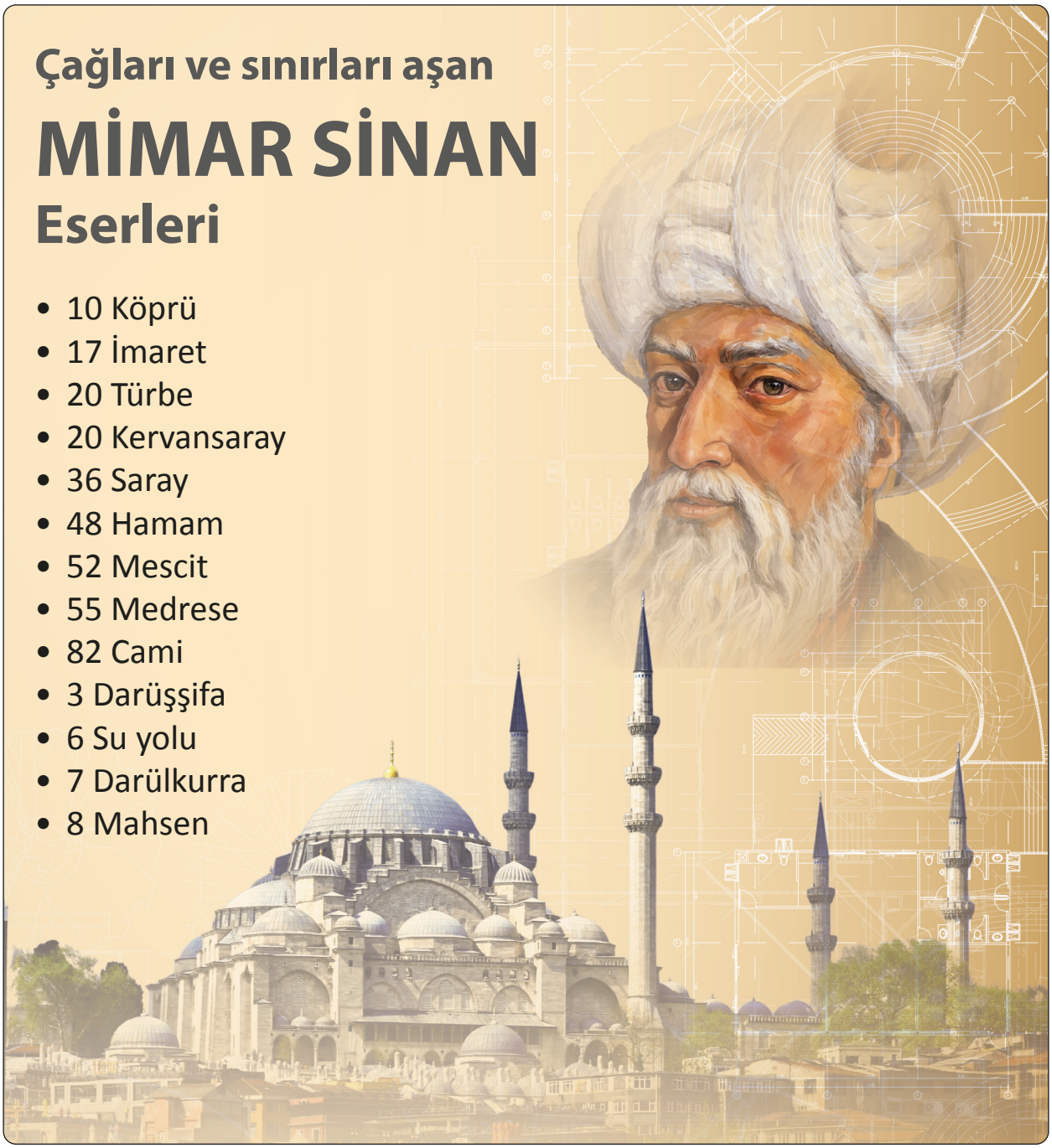

Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük mimarlarından biri olan Mimar Sinan; Osmanlı mimarisine damga vurmuş, birçok önemli eseriyle tanınmıştır. Bunların arasında Şehzadebaşı Camisi, Süleymaniye Camisi, Selimiye Camisi ve Üç Şerefeli Cami en etkileyici olanlarıdır.

Ustalık eserim dediği Edirne'deki Selimiye Camisi UNESCO tarafından Dünya Kültür Miras Listesi'ne alınmıştır (Görsel 3.26). Mimar Sinan, yaptığı eserlerle Osmanlı mimarisini farklı bir anlayışla ele alarak dünya mimarlığının zirvesindeki gelişme noktasına taşıyan tek isimdir.

Görsel 3.26 Mimar Sinan ve Ustalık eseri olan Selimiye Camisi/Edirne

Osmanlı İmparatorluğu, fethettiği toprakları her anlamda mamur ve bayındır hâle getirmiştir. Mimar Sinan Avrupa'da, Asya'da ve imparatorluğun sınırlarının içerisinde ulaşabildiği her yere saray, hamam, köprü, cami, medrese, su kemeri gibi yapıtlar yapmıştır. Bu yapıtlar dinî, kültürel ve sosyal bir işleve sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli coğrafyalarında bulunan bu eserlerden bazılarının nerede olduğuna bakalım.

Görsel 3.27 Mimar Sinan'ın Osmanlı sınırları içinde ortaya koyduğu eserlerden bazıları

Mimari eserler inşa edilirken şehrin bütünsel görünümü dikkate alınmalıdır. Çevreyle bütünleşen, işlevsel, estetik ve sağlam yaşam alanları yapmak mimarların görevidir. Mimar Sinan yapmış olduğu eserlerle kentsel mekânların estetik görüntüsüne katkı sağlamıştır. Abide niteliğindeki her bir eseri şehrin dokusuna uyum sağlarken aynı zamanda şehrin estetik anlayışını en üst düzeye taşımıştır. Sinan, şehirlerin silüetine damgasını vuran pek çok eseriyle şehirleri sadece bir yerleşim yeri olmaktan çıkarmış ve şehirleri estetik bir şaheser hâline getirmiştir. Bunun en güzel örneği İstanbul silüetinin vazgeçilmez yapıtı olan Süleymaniye Camisi'dir (Görsel 3.28). Sinan, bu camiyi şehrin her yerinden görülebilecek bir alana inşa etmiş, böylece İstanbul'u sadece görsel bir şölen hâline getirmekle kalmamış, aynı zamanda şehrin karakterini belirlemiş ve şehre bir kimlik kazandırmıştır. Bu yapıların etrafında düzenlenmiş bahçeler insanlara dinlenme ve sosyal etkileşim için alanlar sunmuş, şehrin daha yaşanabilir hâle gelmesini sağlamıştır.

Görsel 3.28 Mimar Sinan'ın kalfalık eseri olan Süleymaniye Camisi/İstanbul

Mimar Sinan'ın bir mühendislik harikası olarak nitelenen Kırk Çeşme Su Tesisi (Mağlova Kemeri), Osmanlı medeniyetinin en önemli eserlerinden biridir. Bu eser 55 kilometre uzaklıktan İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak için inşa edilmiştir. Mimar Sinan; bir baş havuz ile küçük havuzlar, çökeltme havuzları, su kemerleri, bentler, katmalar ve maksemler inşa ederek 16. yüzyılda İstanbul'da yaşanan su sorununu çözmüştür. 465 yıl önce inşa edilen bu tesis günümüzde hâlâ kullanılmaktadır (Görsel 3.29).

Görsel 3.29 Mağlova Su Kemeri/İstanbul

Mimar Sinan abide niteliğindeki yapıların ve kentin doğal yapısını korumak için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Örneğin Ayasofya'nın kubbesini onarmış, yapının çevresine takviyeli duvarlar yapmış ve günümüze kadar sağlam bir şekilde gelmesini sağlamıştır. Ayrıca köprüler inşa ederek ulaşımın gelişmesine katkı sağlamıştır.

Mimar Sinan sadece mimarlık alanında değil aynı zamanda şehir planlamasında da zirveye ulaşmış bir sanatçıdır. Özellikle anıtsal nitelikteki bir yapıyı kentin en uygun yerine konumlandırması, yapının çevreyle uyumunu sağlaması onun şehir planlamasındaki başarısını göstermektedir. Örneğin Edirne'de tüm görkemiyle kentin her yerinden görülebilen Selimiye Camisi buna en güzel örnektir (Görsel 3.30). Bu tür yapılar sadece dinî ve kültürel faaliyetlerin yapıldığı alanlar değil aynı zamanda eğitim ve sosyal hizmetlerin de sunulduğu merkezler hâline gelmiştir.

Görsel 3.30 Selimiye Camisi/Edirne

Mimari yapılar genellikle şehirlerin merkezlerine inşa edilmiş yapılardır. Bu yapılar şehirlerin dokusunu şekillendiren ve şehre kimlik kazandıran, tarihi yaşatan en önemli unsurlardır. Cami, medrese, çeşme, köprü, han, hamam gibi yapılar geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de kültürümüzü yaşatmaya devam edecektir (Görsel 3.31).

Görsel 3.31 Mimar Sinan'ın Prut Nehri üzerinde yaptığı köprü

Mimar Sinan'ın eserleri incelendiğinde akılcılığın ön planda yer aldığı görülmektedir. Eserlerdeki çizgiler, biçimler ve hacimler belli bir güzelliği oluşturmak için âdeta birbiriyle yarışır niteliktedir. Yapıyı oluşturan kubbe, kemer ve ayaklar sadece yapının yükünü taşımakla kalmaz, yapıya sanatsal bir değer katar. Mimar Sinan, eserlerinde güzelliği süsten çok yapının biçim ve çizgilerin oluşturduğu oran ve orantıda aramıştır. O, eserlerinde her bir detayı önceden düşünmüş, hiçbir şeyi tesadüfe bırakmamıştır. Eserlerini oluşturan her detay bir diğerinin devamı şeklindedir. Bu sebeple onun eserlerini bir tabloyu seyredercesine izlemek mümkündür. Bunun en güzel örneklerinden biri Şehzadebaşı Camisi'dir (Görsel 3.32).

Görsel 3.32 Mimar Sinan'ın çıraklık eseri Şehzadebaşı Camisi'nin kubbesinin içten görünüşü/İstanbul

Mimar Sinan'ın eserleri yüzyıllar geçmesine rağmen dimdik ayakta durmuş, geçmişte olduğu gibi günümüzde de mimarları yönlendiren bir öğreti kaynağı olmuştur. Bu yapıların yüzyıllar geçmesine rağmen dimdik ayakta kalmış olmasının nedenlerini birlikte inceleyelim.

- Yapılarını inşa ederken son derece sağlam ve dayanıklı malzemeler ve inşaat teknikleri kullanmıştır. Özellikle kubbe yapımında kullandığı teknikler, yapıların uzun süre dayanmasını sağlamıştır. Kullanılan malzemelerin kalitesi ve yapılan titiz işçilik, yapıların dayanıklılığını artırmıştır.
- Mimari eserlerini tasarlarken sadece estetik değil, aynı zamanda mühendislik prensiplerini de göz önünde bulundurmuştur. Yapılarının sağlamlığını artırmak için matematiksel hesaplamalar yapmıştır. Bu sayede yapılar, depremlere ve diğer doğa kaynaklı afetlere karşı daha dayanıklı hâle gelmiştir.
- Yapıların yıllarca ayakta kalabilmesinde düzenli bakım ve restorasyon çalışmalarının da büyük önemi vardır. Mimar Sinan'ın eserleri, zamanla çeşitli restore ve bakım işlemlerinden geçmiştir. Bu sayede yapıların orijinal görünümlerini korumaları ve yapısal bütünlüklerini sürdürmeleri sağlanmıştır.
- Mimar Sinan'ın eserleri, sadece mimari açıdan önemli değil, aynı zamanda kültürel ve tarihsel açıdan da büyük değer taşır. Bu nedenle bu yapılar toplum tarafından da korunmaktadır.

Sıra Sizde

Aşağıda Mimar Sinan ile ilgili ifadeler verilmiştir. Verilen ifadeler doğru ise "Doğru", yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

Doğru	Yanlış	
✔		Camilerin yanında medrese, çeşme ve köprü gibi birçok yapı inşa etmiştir.
		Dolmabahçe Sarayı, Mimar Sinan'ın yaptığı en görkemli saraylardan biridir.
		Edirne'deki Selimiye Camisi, UNESCO tarafından Dünya Kültür Miras Listesi'ne alınmıştır.
		Kırk Çeşme Su Tesisi, Osmanlı medeniyetinin önemli eserlerinden biridir.
		İstanbul'da Süleymaniye Camisi'ni inşa etmiştir.
		Yapılarının sağlamlığını artırmak için hesaplamalardan yararlanmıştır.
		Eserleri hiçbir bakım işleminden geçmeden günümüze kadar gelmiştir.
		Mimar Sinan'ın yaptığı yapıtlar dinî, kültürel ve sosyal işlevlere sahiptirler.
		Mimar Sinan mimari tarzı ile kendini ve Türk kültürünü dünyada tanıtmıştır.
		Mimar Sinan'ın eserleri kültürel mirasın korunması sürecinde önemli bir role sahiptir.

Ahlak Bilimci Kınalızâde Ali Efendi

Hazır mıyız?

"Kınalızâde Ali Efendi, çok yönlü bir âlimdir." cümlesindeki çok yönlülük nasıl bir kişilik özelliğidir? Tartışınız.

Kınalızâde Ali Efendi (1510-1572)

Değerli bir âlim, şair ve ahlak bilimci olan Kınalızâde Ali Efendi, 1510 yılında Isparta'da doğmuştur. Dedesi Fatih Sultan Mehmet'e hocalık yapmıştır. Babası da kadılık yapmış, ilim sahibi, edebiyat ve şiirde yetenekli bir şairdir.

İyi bir eğitim ve aile terbiyesi alan Kınalızâde Ali Efendi, ilk tahsilini Isparta'da yaptıktan sonra İstanbul'a gelmiş, akrabası Kazasker Kadri Efendi'nin himayesinde eğitimini sürdürmüştür.

Dönemin önemli hocalarından dersler alıp Kara Salih Efendi ve Çivizâde Muhyiddin Efendi'ye muîd olmuştur. Muîd olarak seçilen kişiler genellikle diğer öğrencilere göre daha başarılı olan öğrencilerdir.

Dönemin şeyhülislamı Ebû's-suûd Efendi Kınalızâde Ali Efendi'nin müderris olarak atanmasını geciktirmiştir. Bunun üzerine şeyhülislamın karşısına çıkarak o dönemde medreselerde okutulan derslerden kendisini imtihan etmesini istemiştir. Cesaret ve bilgisiyle şeyhülislamın takdirini kazanmış, bu olaydan sonra müderrisliğe atanmıştır.

Edirne, Bursa, Kütahya ve İstanbul'da müderrislik yapmıştır. İstanbul'da Rüstem Paşa, Haseki, Sahn-ı Semân ve Süleymaniye medreselerinde eğitim vermiştir. Daha sonraki dönemde Şam, Halep, Kahire, Bursa, Edirne ve İstanbul'da kadılık görevi yapmıştır.

1571'de Anadolu kazaskeri olmuştur. 1572 yılında vefat eden Kınalızâde Ali Efendi Edirne'de Nâzır Çeşme Kabristanı'na defnedilmiştir.

Kınalızâde Ali Efendi kişiliği, ahlaki özellikleri, ilim aşkı ve ilmî seviyesiyle hem yaşadığı dönemde hem de sonrasında saygınlık kazanmış bir âlimdir. Kınalızâde Ali Efendi'nin halim selim kişiliği, az konuşması, gıybet ve dedikodudan hoşlanmaması, kalp kırmaması, cömert bir kişiliğe sahip olması takdirle karşılanan özelliklerindendir. Meclislerde hep ilim ve marifetle meşgul olmuştur. Özellikle tefsir, hadis, fıkıh, felsefe, matematik, güzel söz söyleme ve konuşmada hüner sahibi, bilgili ve erdemli bir insandır. Dinî ilimlerin yanı sıra matematik, astronomi, felsefe, tarih, coğrafya ve cedel (bir düşüncedeki çelişkiler hakkında ilmî tartışma) ile de ilgilenmiş ve bu alanlarda kendini yetiştirmiştir.

Kınalızâde Ali Efendi, Ahlâk-ı Alâî adlı eseriyle hem yaşadığı dönem hem de daha sonraki dönemlerde adından övgüyle söz ettirmiştir (Görsel 3.33). Bu eserini Şam kadılığı döneminde 1563 ile 1565 yılları arasında yazmıştır. Eseri Suriye Beylerbeyi Ali Paşa'ya ithaf etmiş, onun ismiyle bağlantılı olarak esere Ahlâk-ı Alâî adını vermiştir. Ahlâk-ı Alâî; ilk Türkçe ahlak kitabı, Kınalızâde Ali Efendi de ilk Türk ahlak bilimcisi sayılmaktadır. Kınalızâde'ye göre ahlak, nazari hikmet (teorik ahlak) ve ameli hikmet (pratik ahlak) olarak iki temel boyut üzerinden şekillenmektedir. Nazari hikmet daha çok insanın bilgileriyle ilgilidir. Bir başarıyı elde etmek, kişiyi teorik olarak olgunlaştırır. Nazari hikmete göre ilimle varlıkları ve hakikatleri tanımak mümkündür. Ameli hikmet ise bireyin eylem ve faaliyetlerini kapsamaktadır. Ameli hikmete göre davranışları mükemmelleştirmek ve güzelleştirmek için pratik olgunlaşmak gerekir. Kınalızâde, eserini daha çok ameli hikmet (pratik ahlak) üzerinden açıklamaktadır. Eserinde yönetim ve ahlak arasında güçlü bir bağ kurmaktadır. İdeal insanın, ailenin ve devletin nasıl olması gerektiğini anlattığı eserinde, "Ahlak İlmi, Aile Ahlakı ve Devlet Ahlakı" konularını ayrı ayrı değerlendirmiştir.

Görsel 3.33 Ahlâk-ı Alâî

Ahlâk-ı Alâî eseri Mukaddime (Giriş), Ahlak İlmi, Aile Ahlakı ve Devlet Ahlakı bölümlerinden oluşmaktadır.

Mukaddime

- Ahlak felsefesine giren konular,
- Ahlak ilmi ile ilgili terimler,
- Ahlak ilminin faydaları,
- Ameli ve nazari ahlak,
- Ruh ve terbiye meseleleri anlatılmıştır.

Ahlak İlmi

- Bireysel ahlak çerçevesinde huy çeşitleri,
- Faziletler,
- Faziletlerin elde edilmesine engel olan ruh hastalıkları ve tedavileri,
- Dil terbiyesi (konuşma adabı) gibi konular açıklanmıştır.

Aile Ahlakı

- Müslüman Türk ailesinin kuruluşu,
- Aile reisinin görevleri,
- Küçükten büyüğe doğru aile fertlerinin hak, vazife ve sorumlulukları,
- Ailede terbiye usulleri örneklere dayandırılarak anlatılmıştır.

Devlet Ahlakı

- Türk devlet modeli,
- Mülkün korunması ve adaletin hakim kılınması,
- Devlet reisinin özellikleri ve görevleri,
- Devlet adamlarının nasıl seçilmesi gerektiği,
- Devlet-halk ilişkileri,
- Ordunun gücü bu bölümün önemli konularıdır.

Kınalızâde Ali Efendi "Ahlâk-ı Alâî" adlı eserinde devlet yönetiminde muhabbet ve sevginin öneminden sıkça söz etmiştir. Toplumsal düzende insanların bir arada yaşaması ve kaynaşması, birbirine üstün gelme mücadelesini de beraberinde getirmektedir. Kınalızâde Ali Efendi'ye göre bu mücadelenin zararlarından korunmanın iki yolu vardır: Birincisi adalet ve devlet dairesinde tatbik edilen hükümlerin yerine getirilmesidir. İkincisi ise sevgi (muhabbet) yoludur. İkinci yol okumuşlara ve ileri gelenlere mahsus bir yoldur, zira bütün halkın birbirini sevmesi pek mümkün olmayabilir ancak "Sevgi olunca adalet yoluna ihtiyaç kalmaz." Eserde devleti yönetenlerin güçlerini sevgi ve muhabbet yoluyla kullanmaları öğütlenmektedir.

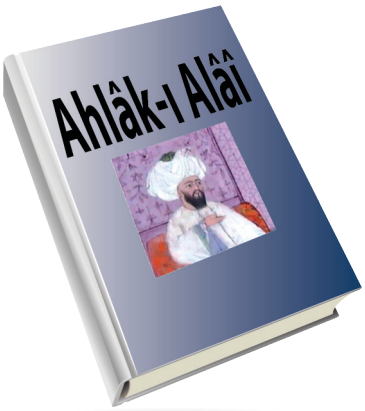

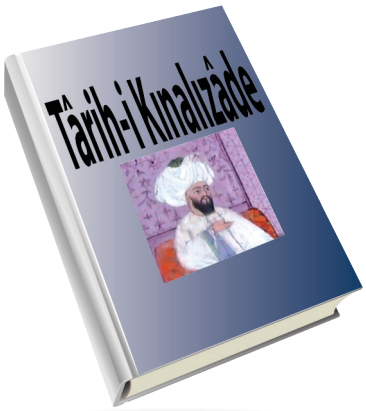

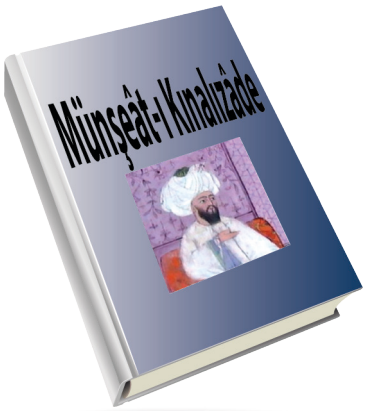

Sıra Sizde

Aşağıda Kınalızâde Ali Efendi'nin dil ile ilgili söylediği sözden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

> **Kişinin güzelliği dilini salmasında değil, tutmasındadır.**
> Kınalızâde Ali Efendi

1. Sözde bahsedilen kişinin güzelliğinden ne kast edilmektedir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

2. Dilini salmak ve dilini tutmak nasıl olur? Düşünceleriniz yazınız.

.....

.....

.....

.....

3. Söze göre hangi kişilik özelliği değerlidir, neden? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

Sıra Sizde

Aşağıdaki şemada Kınalızâde Ali Efendi'nin çok yönlü bir âlim olduğunu gösteren bir şema hazırlanmıştır. Şemayı inceleyiniz. Hangi özellikleriniz sizi çok yönlü yapar, düşünerek boş olan şemayı kendiniz için doldurunuz.

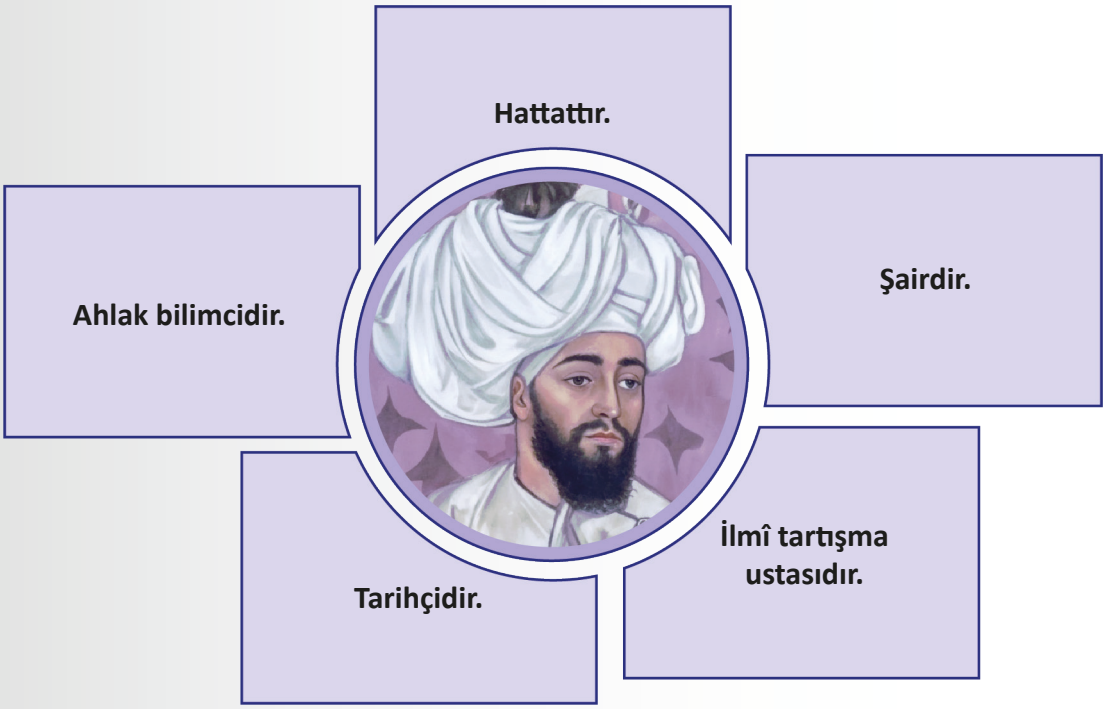

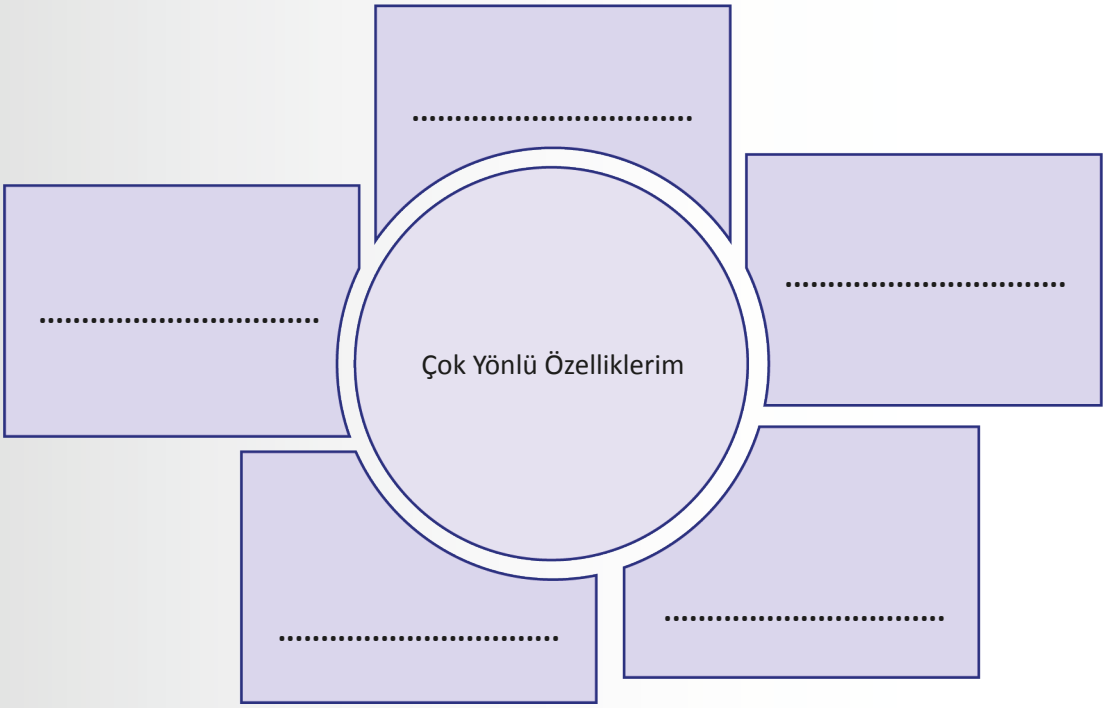

Ünite Değerlendirme

Doğru Yanlış

Aşağıdaki ifadeleri inceleyiniz. İfadeler doğru ise "Doğru", yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

		Doğru	Yanlış
1	Harizmi, Beytü'l Hikme'nin kütüphanesinde görev yapmıştır.	✓	
2	Farabi'nin mantık, gök bilim ve müzik gibi alanlarda çalışmalar yapması onun çok yönlülüğünü gösterir.		
3	Biruni, İslami ilimlerden hadis ve tefsir alanında çalışmalar yapmıştır.		
4	İbni Sina, hastalıkların gözle görülmeyen mikroplardan kaynaklandığını ortaya koyan ilk kişidir.		
5	Cezeri'yi günümüze taşıyan en önemli özelliği Hint rakam sistemini kullanmasıdır.		
6	Uluğ Bey, astronomi alanındaki çalışmalarıyla güneş takviminin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.		
7	Ali Kuşçu astronomi alanında yazdığı "Fethiye" isimli eserini Akkoyunlu Devleti Hükümdarı Uzun Hasan'a sunmuştur.		
8	Mimar Sinan; Osmanlı Devleti'nde saray, hamam, köprü, cami, medrese ve kemer gibi yapıtlar yaparak Türk kültürünün yayılmasını sağlamıştır.		

Boşluk Doldurma

Aşağıdaki cümleleri kutularda verilen ifadelerden uygun olanlarıyla tamamlayınız.

cebir	tefsir	Selimiye	usturlap	Ahlâk-ı Alâî
robot	Süleymaniye	rebap	Muhammediye	astronomi

1. Harizmi ..... alanında yaptığı çalışmalarla bu bilim dalının gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.
2. Farabi'nin icadı olan ..... kemanın atası olarak bilinmektedir.
3. Biruni geliştirdiği ..... ile Güneş'in ve yıldızların konumlarını belirlemeye çalışmıştır.
4. Cezeri'nin yaptığı otomatik makineler bugünkü ..... teknolojisinin temelini oluşturmaktadır.
5. Uluğ Bey'in rasathane yapması onun ..... ile ilgilendiğini göstermektedir.
6. Mimar Sinan'ın Edirne'de yaptığı ..... Camisi UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınmıştır.
7. Kınalızâde Ali Efendi'nin ..... adlı eseri ilk Türkçe ahlak kitabıdır.

Ünite Değerlendirme

Çoktan Seçmeli

1) Aşağıdakilerden hangisi Harizmi'nin bilim alanındaki katkılarından biridir?

A) Güneş Sistemi'ndeki tüm gezegenleri keşfetmiştir.
B) Sıfır rakamını bilim dünyasına kazandırmıştır.
C) Sibernetik biliminin en önemli temsilcisidir.
D) Bilinen ilk Türk takvimini yapmıştır.

2) Felsefe ile ilgilenen ve Muallimi Sani adı ile anılan bilim insanı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Uluğ Bey
B) Farabi
C) İbni Sina
D) Cezeri

3) Tarihimizin en önemli bilim insanlarından biri olan Biruni, birçok bilim dalında çalışmalar yapmış ve yüzden fazla eser meydana getirmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi Biruni'nin çalışma yaptığı bilim dallarından biri değildir?

A) Farmakoloji
B) Coğrafya
C) Matematik
D) Psikoloji

4) Batı'da "Avicenna" olarak tanınan, modern tıbbın temel taşlarını koyan İbni Sina, ortaya koyduğu eserler ve çalışmalarla kültür ve medeniyetimize büyük katkılar sunmuştur.

Aşağıda verilen eserlerden hangisi İbni Sina'nın eserleri arasında yer almaz?

A) Kitabü'ş-Şifa
B) Kitabü'l-Necat
C) Dîvân-ı Hikmet
D) Risale fi-İlmi'l-Ahlak

5) Cezeri'nin temellerini attığı sibernetik bilimiyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

A) İnsansı özelliklerin makinelere yüklenmesini sağlamıştır.
B) Haberleşme, denge kurma ve ayarlama bilimidir.
C) Bilgisayarın ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır.
D) Cebir ve trigonometri alanındaki gelişmelerin önünü açmıştır.

6) Asıl adı Muhammed Taragay'dır. Timur İmparatorluğu'nun dördüncü hükümdarıdır. Astronomi alanında çalışmalar yapmıştır.

Yukarıda sözü edilen Türk-İslam bilim insanı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Uluğ Bey
B) Ali Kuşçu
C) Harizmi
D) Mimar Sinan

7) Ali Kuşçu'nun yaptığı bilimsel çalışmalar;

I. Osmanlı Devleti'nde astronomi biliminin gelişmesini sağlamıştır.
II. Osmanlı Devleti'nde yeni bilim insanlarının yetişmesinin önünü açmıştır.
III. Dinî bilimlerin pozitif bilimlerden daha fazla önem kazanmasını sağlamıştır.

ifadelerinden hangisi ya da hangileri doğrudur?

A) Yalnız I
B) I ve II
C) I ve III
D) I, II ve III

8) Mimar Sinan'ın inşa ettiği yapılar yüzyıllar geçmesine rağmen günümüze kadar ayakta kalmıştır.

Aşağıdakilerden hangisi bu eserlerin günümüze kadar sağlam bir şekilde gelmesinin nedenlerinden biridir?

A) Eserlerini batı mimarisini örnek alarak yapması
B) Yapıtlarında dış görünüşe önem vermesi
C) Yapılarını çok büyük ve yüksek yapmaması
D) Yapıtlarını sağlam bir zemine ve dayanıklı malzemelerle yapması

9) Kınalızâde Ali Efendi, bir düşüncedeki çelişkiler hakkında ilmî tartışma olarak bilinen ..... ilminde birikim sahibidir.

Buna göre yukarıda boş bırakılan yere hangisi gelmelidir?

A) astronomi
B) cedel
C) matematik
D) tefsir

Ek değerlendirme için karekodu okutunuz.

HAYATIN RUHU: KÜLTÜR VE SANAT ÖNDERLERİ

4. ÜNİTE

Ünite içeriği için karekodu okutunuz.

Ünite özeti için karekodu okutunuz.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Dede Korkut'un,
- Kaşgarlı Mahmud'un,
- Nasreddin Hoca'nın,
- Şeyh Hamdullah'ın,
- Bâkî'nin,
- Evliya Çelebi'nin,
- Buhurizade Mustafa Itri'nin,
- Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin,
- Şeker Ahmed Paşa'nın,
- Namık Kemal'in kültür ve medeniyetimize sağladığı katkıları öğreneceğiz.

KONULAR

- Hikâye Anlatıcısı Dede Korkut
- Türk Dilinin Koruyucusu Kaşgarlı Mahmud
- Mizahın Ustası Nasreddin Hoca
- Hattatların Reisi Şeyh Hamdullah
- Şairler Sultanı Bâkî
- Seyyahı Âlem Evliya Çelebi
- Klasik Türk Müziğinin Kurucusu Itri
- Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi
- Şeker Ahmed Paşa
- Vatan Şairi Namık Kemal

Hazır mıyız?

Kültürümüze ait hangi destanları biliyorsunuz?

Dede Korkut (6-7. yüzyıl)

- Dede Korkut; destan, hikâye ve masal anlatımlarında yüceltilmiş, toplum hayatında önemli bir yeri olan yarı efsanevi bir kişidir.
- 6 ve 7. yüzyıllarda yaşamış Köktürkler Dönemi'nde Oğuz yabguları yanında bulunan bir Türk bilgesidir.
- Dede Korkut Türk töresini iyi bilen, hükümdarlara ve halka yol gösteren, öğütler veren bilge bir kişidir.
- Dede Korkut'un anlattığı hikâyeler Dede Korkut Hikâyeleri adı ile kitap hâline getirilmiştir.
- Dede Korkut hikâyelerinde Türk kültüründe var olan adalet, sadakat, cesaret, liderlik gibi özellikler anlatılmış; böylece Türk milletinin kültürel kimliğinin korunmasına katkı sağlamıştır.
- Dede Korkut'un mezarının Bayburt'un Masat köyünde bulunan türbede olduğu düşünülmektedir.

Dede Korkut; halkın sevip saydığı, hikmetli sözler sahibi bilge bir ozandır. Devlet yönetimini ve töreyi bilen, halkın sorunlarına çözüm bulmaya çalışan, geleneksel bir eğitici, yol gösterici ve akıl hocasıdır. İşlediği konuları göçebe bozkır hayatının geleneklerinden almıştır. Hikâyelerinde gündelik hayatta kendine yer bulan doğum, evlenme ve ölüm geleneklerine yansımış özlü sözleri bulunmaktadır. Anlatımlarında müzik aletleri ve ezgiler kullanmıştır (Görsel 4.1). Kopuzuyla insanları eğlendirirken bir yandan da sağlıklı bir toplum için insanlara mesajlar vermiştir. Dede Korkut bu özellikleriyle Türk dünyasının birleştirici özelliklerine sahip en önemli kişilerinden biri olarak bilinmektedir.

Görsel 4.1 Dede Korkut (Temsilî)

Sıra Sizde

Aşağıda Dede Korkut hikâyelerinde yer alan bir metin verilmiştir. Metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplandırınız.

> Korkut Ata Oğuz Kavminin her müşkülünü hallederdi. Her ne iş olsa Korkut Ata'ya danışmayınca yapmazlardı. Her ne ki buyursa kabul ederlerdi. Sözünü tutup tamam ederlerdi.

1. Korkut Ata kimdir? Yazınız.

.....

.....

.....

2. Korkut Ata hangi kişilik özelliklerine sahiptir? Yazınız.

.....

.....

.....

3. Halkın Korkut Ata'nın dediklerini yapmasının sebepleri neler olabilir? Yazınız.

.....

.....

.....

Dede Korkut hikâyeleri, Oğuz Türklerine ait hikâyelerin 15 ve 16. yüzyılda yazıya geçirilmesiyle oluşturulmuş derleme bir eserdir. Bu eser; atasözü, deyim, ağıt gibi sözlü gelenek ürünlerinin yanı sıra eski Türk gelenekleri, inanışları ve törenlerini de içeren zengin bir kaynaktır.

Dede Korkut hikâyelerinin anlatıldığı ilk kitap 1815 yılında Almanya'nın Dresden şehrindeki bir kütüphanede bulunmuştur. "Oğuz Boyunun Diliyle Dedem Korkut" adlı bu kitaba "Dresden nüshası" adı verilmiştir.

Dresden nüshasında yer alan hikâyeler şunlardır:

1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han
2. Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı
3. Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek
4. Kazan Bey Oğlu Oruz Bey'in Tutsak Olduğu
5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul
6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı
7. Kazılık Koca Oğlu Yegenek
8. Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü
9. Begil Oğlu Emren
10. Uşun Koca Oğlu Segrek
11. Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı
12. İç Oğuz Taş Oğuz'a Asi Olup Beyrek Öldüğü

Türkistan'da ortaya çıkan Dede Korkut hikâyeleri yüzyıllar sonra Erzurum ve Kars civarında kaleme alınmıştır. Dede Korkut hikâyelerinde hem Gök Tanrı inancının hem de İslami ögelerin izlerine rastlanmaktadır. Genel olarak Azerbaycan Türkçesinin dil özelliklerini gösteren Dede Korkut hikâyelerinde başta Kıpçak lehçesi olmak üzere diğer Türk boylarının dillerinden ve Moğolcadan geçmiş bazı kelimeler göze çarpmaktadır. Dede Korkut hikâyeleri Türk tarihi, dili, kültürü ve medeniyetine ışık tutması açısından önemli bir kaynaktır. Anonim olarak kaleme alınan bu eserin içeriği Oğuz Türklerinin İslamiyet'i kabulünden hemen sonra yaşadıkları olayları da konu alması bakımından önemlidir. Kitap; Oğuzların yaşam biçimleri, ekonomisi, inançları ve giyim tarzları gibi pek çok konuda bilgi sağlayan bir kaynaktır.

Dede Korkut hikâyelerinin üç adet orijinal nüshası günümüze ulaşmıştır. Bunlardan Dresden nüshası (Görsel 4.2) ve Vatikan nüshası 12 hikâyeden oluşmaktadır. Prof. Dr. Metin Ekici'nin ortaya çıkardığı Türkistan nüshası (Kitab-ı Dede Korkut) ise on üç hikâyeden oluşmaktadır.

Görsel 4.2 16. yüzyıldan kalma el yazması Dede Korkut Kitabı Dresden/Almanya

Dede Korkut hikâyelerin genel özellikleri şunlardır:

Hikâyeler Kuzeydoğu Anadolu dolaylarındaki Müslüman Oğuzların hayatını anlatır.

Türk düşünce ve inancının, dünya görüşünün, Türk töresinin esaslarının yer aldığı önemli bir eserdir.

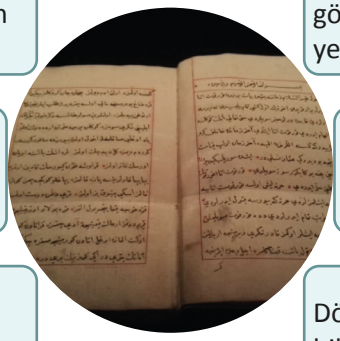

Türklerin konargöçer hayatına ait ipuçları vermektedir.

Dede Korkut hikâyelerinde sosyal hayatın yapı taşı olan aile ve aile içindeki ilişkiler önemlidir.

Dede Korkut hikâyelerinde alp ve bilge insan tipi anlatılmaktadır.

Dönemin sosyal hayatı hakkında bilgiler vermektedir.

Hikâyeler; Türklerin kahramanlık, yiğitlik, cesaret, onur, sadakat ve adalet gibi özelliklerini yansıtır ve bu özelliklerin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlar.

Dede Korkut hikâyeleri diğer Türk destanlarına nazaran daha geniş bir alana yayılmış ve hemen hemen bütün Türk boyları arasında özünü muhafaza ederek anlatılmıştır. Bu nedenle bu hikâyeler âdeta Türk dünyasının nüfus cüzdanı özelliği taşımaktadır. Dede Korkut hikâyeleri farklı coğrafyalarda yaşayan Türklerin ortak hafızasını, millî bilincini, kültürünü, yaşama biçimini ve ahlakını yıllar boyu şekillendirmiş güçlü bir edebi eserdir. Türk milletinin değerlerini, özlemlerini, duygu ve düşüncelerini yansıtan bir yapı bütünlüğüne sahiptir.

Genç kuşaklar, Dede Korkut hikâyeleriyle kendi kültürel kimliklerini daha iyi anlar ve bu mirası geleceğe taşırlar. Bu yönüyle Dede Korkut hikâyeleri geçmişle bugün arasındaki kültürel bağların güçlenmesine, kültürel devamlılığın, aidiyet ve kimlik anlayışının geleceğe taşınmasına katkıda bulunmaktadır.

Günümüzde bu hikâyeler Türkiye, Azerbaycan ve Kazakistan'ı kapsayan geniş bir bölgede sözlü anlatımlar, gösteri sanatları ve müzik eserleri aracılığıyla nesilden nesile aktarılıp yaşatılmaktadır.

Sıra Sizde

Aşağıda Dede Korkut hikâyelerinde geçen ifadeler verilmiştir. Bu ifadelerden ne anlıyorsunuz? Yazınız.

1. Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul atadan görmeyince sofra çekmez.

.....

.....

2. Uruz babasının sözün kırmadı, geri döndü. O zamanda oğullar ataya karşı gelmezdi, oğul atasözünü iki eylemezdi, iki eylese ol oğlanı kabul eylemezlerdi.

.....

.....

3. Konuk gelmeyen ev yıkılsa daha iyidir.

.....

.....

Görsel 4.3 Kız ve erkek çocukların at yarışı (Temsilî)

Dede Korkut hikâyelerinde kadın erkek eşitliğinden sıkça bahsedilmektedir. Buna örnek olarak kız ve erkeklerin atlarıyla yarışmalarını ve ok atmalarını gösterebiliriz (Görsel 4.3). Dede Korkut hikâyelerinde "elma gibi al yanaklar, yay gibi kaşlar" şeklinde yapılan benzetmelerle "Mekânı cennet olsun, Allah namerde muhtaç etmesin." gibi iyi dilekler geçmektedir. Bu benzetmelerin ve dileklerin günümüzde de kullanıldığını düşünürsek yüzyıllar öncesinden kalmış bu eserin kültürümüzle ne kadar iç içe olduğunu daha iyi anlayabiliriz.

Dede Korkut hikâyelerinde anlatılan o dönemdeki Türk sosyal hayatı ile günümüz Türk sosyal hayatı karşılaştırıldığında benzerliklerin olduğu görülmektedir. Dede Korkut hikâyelerine göre ailenin oluşması çeşitli aşamalardan sonra gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki söz kesme ve nişandır. Söz kesme ve nişan merasiminin taşıdığı anlam, evlenmek için kız ile oğlanın ve de ailelerin aralarında bir söz birliği yapmalarına dayanır. Allah'ın emriyle kız, ailesinin büyüklerinden istenir. Daha sonra çiftlere takılan yüzük verilen sözün mührü olur. Söz kesme, nişan ve kınadan sonra düğün merasimi yapılır. Düğün töreni bugün Anadolu'nun pek çok yerinde devam eden geleneklere dayanmaktadır (Görsel 4.4). Davul, zurna gibi düğünlerde sıkça kullanılan müzik aletleri Dede Korkut hikâyelerinde de geçmektedir. Bu da gösteriyor ki Dede Korkut hikâyelerinde bahsedilen kültürel unsular günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Görsel 4.4 Günümüzde de uygulanan kına merasimi

Sıra Sizde

Aşağıda Dede Korkut ve Dede Korkut hikâyeleri ilgili ifadeler verilmiştir. Verilen ifadeler doğru ise "Doğru", yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

Doğru [ ] [X] Yanlış

Oğuz Devleti'nin en önemli hükümdarıdır.

Doğru [ ] [ ] Yanlış

Türklerde önemli bir masal anlatıcısıdır.

Doğru [ ] [ ] Yanlış

Bilge kişiliği ve tecrübeleriyle insanlara yol göstermiştir.

Doğru [ ] [ ] Yanlış

Hikâyelerde sıklıkla Arapça ve Farsça sözcükler kullanılmıştır.

Doğru [ ] [ ] Yanlış

Hikâyelerinde kahramanlık, cesaret, sadakat gibi değerleri işlemiştir.

Doğru [ ] [ ] Yanlış

Hikâyeleri Türk milletinin kültürel kimliğinin korunmasına katkı sağlamıştır.

Doğru [ ] [ ] Yanlış

Hikâyelerinde kadınların sosyal hayattaki konumlarına yer vermiştir.

Doğru [ ] [ ] Yanlış

Halkın büyük saygı duyduğu bilge bir kişidir.

Doğru [ ] [ ] Yanlış

Hikâyelerinde Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecindeki olaylar anlatılmıştır.

Doğru [ ] [ ] Yanlış

Hikâyelerinde Türklerin konargöçer yaşamına dair bilgiler vermiştir.

Hazır mıyız?

Dilimizin millî kimliğimizin şekillenmesi, korunması ve gelecek nesillere aktarılmasındaki önemi nedir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Kaşgarlı Mahmud (1008-1085)

- Kaşgarlı Mahmud 1008 yılında günümüzde Kırgızistan sınırları içerisinde bulunan Barsgan şehrinde doğmuştur. Dönemin kültür merkezi olan Kaşgar şehrinde yetişmiş olması bu büyük dil bilgininin "Kaşgarlı" adıyla anılmasını sağlamıştır.
- İslam dinini seçen ilk Türk kağanı Karahanlı Devleti Hükümdarı Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın soyundan gelmektedir. Babası da Karahanlı soyundan Barsgan emiri Hüseyin bin Muhammed Çağrı Tigin'dir.
- Türk dünyasının ilk lügati (sözlük) olarak kabul edilen "Dîvânü Lugâti't-Türk" ismli eseri hazırlamıştır.
- Kaşgarlı Mahmud'un hazırladığı "Dîvânü Lugâti't-Türk" sadece Türk diliyle ilgili bir kaynak değildir. Aynı zamanda Türk toplumunun yaşam tarzı, kültürel değerleri, coğrafyası ve sosyal ilişkileri hakkında da önemli bilgiler sunan çok değerli bir kaynak olma özelliğine sahiptir.
- Türk toplumuyla ilgili çalışmalar yapan Kaşgarlı Mahmud, Türkoloji (Türklük) biliminin kurucusu kabul edilmektedir.
- Ömrünün son yıllarında Kaşgar yakınlarındaki Opal köyünde müderrislik yapmış, 1085 yılında vefat etmiştir.

Kültürü oluşturan unsurlardan biri olan dil, kültürün korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan en önemli araçtır. Dil, toplumsal iletişimi sağladığı gibi geçmişle gelecek arasındaki bağlantıları sağlayan bir köprü görevi de üstlenmektedir. Millî kimliği güçlü toplumlar kültürel değerlerine sahip çıkar ve bu değerleri gelecek kuşaklara aktarır. Türkçe; binlerce yıldır varlığını koruyan, millî kültürümüzün devamlılığını sağlayan, dünyanın en çok konuşulan dillerinden biridir. Dilimizin korunması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında çok sayıda insanın büyük hizmet ve emekleri olmuştur. Yaptığı çalışmalarla dilimizin korunarak gelişmesine çok büyük katkılar sağlayan isimlerden biri de Kaşgarlı Mahmud'dur.

Türklerin en güzel konuşanı, en açık anlatanı, en iyi eğitim göreni, soyca en köklüsü ve en başarılı kargı atanı olmakla övünen Kaşgarlı Mahmud; eserinde Türk topluluklarının yaşadığı bütün şehirleri ve bölgeleri dolaştığını yazmaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un eserinde verdiği bilgilerden hareketle onun Türkçenin söz varlığı üzerine çok ayrıntılı bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Döneminin Türk yazı dillerini çok iyi bilmesi; Türk topluluklarından derlediği sözlerin anlamlarını, türlerini, çeşitli özelliklerini de bildiğini göstermektedir. Ayrıca Türk dilinin eski söz varlığından da haberdar olması, Kaşgarlı Mahmud'un çok iyi bir dil öğrenimi gördüğünü ve kendisini bu konuda yetiştirdiğini ortaya koymaktadır.

Kaşgar'da meydana gelen siyasi gelişmeler Kaşgarlı Mahmud'un ailesini kaybetmesine neden olmuştur. Bu nedenle Kaşgar'dan ayrılmak zorunda kalan Kaşgarlı Mahmud, Türk illerini dolaşmaya başlamıştır. On beş yıl boyunca at ve deve sırtında Türk boylarının yaşadığı coğrafyaları gezerek Türk boyları hakkında çok değerli bilgiler toplamıştır (Görsel 4.5).

Görsel 4.5 Kaşgarlı Mahmud'un gezdiği Türk illeri

Sıra Sizde

Kaşgarlı Mahmud'un Türk illerini gezmesi, kültür ve medeniyetimize hangi katkıları sağlamış olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Türk dünyasıyla ilgili topladığı bilgileri kaleme aldığı "Dîvânü Lugâti't-Türk" adlı eserini 1072 yılında yazmaya başlamış ve 1074 yılında eserin yazımını tamamlamıştır. Eserini dönemin halifesi Muktedî Biemrillâh'a sunmuştur (Görsel 4.6).

Görsel 4.6 Dîvânü Lugâti't-Türk

Dîvânü Lugâti'tTürk'ün daha ilk satırlarında eserini Halife Muktedî Biemrillah'a sunmasıyla ilgili "Bana sonsuz bir ün, bitmez tükenmez bir kaynak sağlaması dileğiyle bu kitabı yazdım ve Allah'a sığınarak adını Dîvânü Lugâti't-Türk koydum. Kutsal Peygamber'in postunda oturan, Haşimî soyundan ve Abbasoğullarından gelen, halife Ebü'l-Kasım Abdullah ibn Muhammedü'l-Muktedi Biemrillah katına armağan ettim." ifadelerini kullanmıştır.

Dîvânü Lugâti't-Türk, Türk dilinin ilk ansiklopedik sözlüğüdür. Kaşgarlı Mahmud bu sözlüğü yazabilmek için o dönemde Türk dünyasını adım adım dolaşmış pek çok not almış, dil ile ilgili bilgi toplamıştır. Topladığı bu bilgileri düzenleyip bir sözlük hâline getirmiştir. Bu eserin bugün elde bulunan tek nüshası Fatih Millet Kütüphanesi, Arapça Yazmalar Bölümü'nde bulunmaktadır (Görsel 4.7). Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lugâti't-Türk dışında bir de Türk dil bilgisi kitabı yazdığı bilinmektedir. Türk Dil Bilgisi ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler içerdiği bilinen bu kitap ne yazık ki günümüze kadar ulaşamamıştır.

Görsel 4.7 Dîvânü Lugâti't-Türk Fatih Millet Kütüphanesi/İstanbul

Kaşgarlı Mahmud; Türklerin İslamiyet'e geçiş sürecinin devam ettiği, İslam dininin etkilerinin toplum yaşamının her alanında görülmeye başladığı bir dönemde yaşamıştır. Türkler bu dönemde yeni bir din ve medeniyetle tanışmıştır. Bu yeni medeniyetin ana dili olan Arapça, kısa zamanda Türklerin yaşadığı coğrafyalarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Buhara, Semerkant ve Kaşgar gibi Türk illeri İslam kültürünün önemli merkezleri durumuna gelmiştir. Türkçenin dışında buralarda Arapça ve Farsça eserler de yazılmıştır. Öyle ki Türk dili ve kültürü Arapça ve İslam kültürüyle karşı karşıya gelip rekabete girmiştir.

Bu dönemde dinî bakımdan Abbasi halifesine bağlı olan İslam âlemi siyasi bakımdan Türklerin üstünlüğünü kabul etmiştir. Söz konusu gerçeğin farkında olan Kaşgarlı Mahmud; Araplara Türk dilini öğretmek istemiş, istemekle kalmamış Türkçenin Arapça kadar zengin ve köklü bir dil olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Türk dilinin zengin bir dil olduğunu savunan Kaşgarlı Mahmud, Türkçeyi Arapça ile yarışabilecek ölçü ve kıymette görmüştür. Bu durumu ortaya koyabilmek için on beş yıl boyunca Türk illerini dolaşıp dil, edebiyat ve kültür alanında elde ettiği bilgileri derlemiştir. Kaşgarlı Mahmud'un derlediği bu bilgiler Türkçenin Arapça ile yarışabilecek zenginlikte olduğunun göstergesidir. Kaşgarlı Mahmud'a göre haktan ayrılmayan Türkler Allah tarafından hak üzerine kuvvetlendirilmiştir. Türkler yönetimi altındaki milletleri kötülüklerden korumuştur. Ayrıca Kaşgarlı Mahmud'a göre insanlar, Türk milletine derdini anlatabilmek ve Türkler sayesinde istediklerine kavuşabilmek için Türk dilini öğrenmeleri gerekmektedir.

Dîvânü Lugâti't-Türk sadece bir sözlük değil, Türk edebiyatındaki pek çok türün (sav, sagu, ağıt, efsane vb.) ilk örneklerinin yer aldığı kaynak niteliğinde bir eserdir. Eserde Türklerin yaşadığı coğrafyada bulunan bitki, hayvan ve yer adları da yer almaktadır. Eser, Türk kültürüne ait gelenek görenek ve inançların anlatıldığı bir kültür kitabıdır. Eserde ilk Türk dünyası haritasının yer alması, eserin coğrafi bir kaynak olma özelliğine de sahip olduğunu göstermektedir (Görsel 4.8). Haritada Türklerin yerleşim alanları ayrıntısıyla gösterildiği gibi aynı bölgede Türklerle ilişki içerisinde olan yabancı ülkeler ve topluluklar da belirtilmiştir. Hatta ilk kez Japonya bu harita üzerinde gösterilmiştir. Kaşgarlı Mahmud; eserde yeri geldikçe gramer (dil bilgisi) konularına da değinmiş, dolaştığı Türk illerindeki ağız ve lehçe farklılıklarını incelemeye çalışmıştır. Türkçenin lehçeleri arasındaki ses farklılıklarına değinen Kaşgarlı Mahmud'un sunduğu dilsel deliller bugünkü araştırmalara da ışık tutmaktadır.

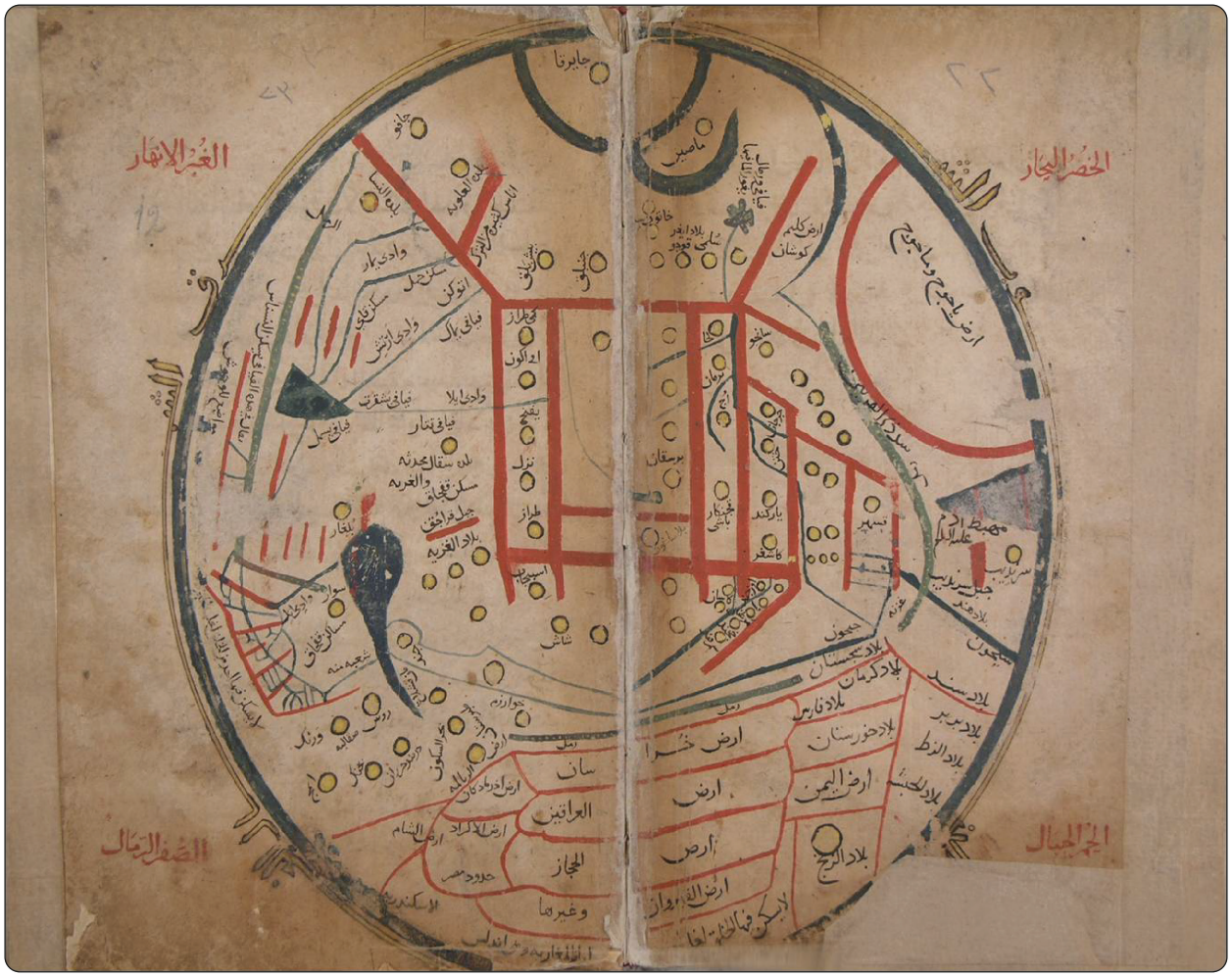

Görsel 4.8 Kaşgarlı Mahmud'un "Dîvânü Lugâti't-Türk" kitabında yer alan harita

Ula bolsa yol azmas, bilig bolsa söz yazmas
(Yol işareti olursa yol şaşırılmaz, akıl olursa söz yanılmaz.)
Alplar birle uruşma, begler birle turuşma
(Alpler ile vuruşma, beğlere karşı durma.)
Keñeşlig bilig üdreşür,keñeşsiz bilig opraşur
(Danışan akıl gelişir, danışmayan akıl yıpranır.)
Kurug yıgaç egilmes/kurmış kiriş tügülmes
(Kuru ağaç eğilmez, kurulmuş kiriş düğümlenmez.)
Tay atatsa at tınur/ogul eredse ata tınur
(Tay at olunca at dinlenir, oğul er olunca baba dinlenir.)

Sıra Sizde

Türkçeyi yabancı dillerin etkisinden koruyabilmek için neler yapılmalıdır? Düşüncelerinizi kompozisyon şeklinde yazınız.

Sıra Sizde

Dilimizi korumanın ve geliştirmenin yollarından biri de konuşma ve yazı dilinde yabancı kökenli kelimeler yerine Türkçe kelimeler kullanmaktır.

Aşağıda dilimiz yabancı dillerden geçmiş sözcükler yer almaktadır. Bu sözcüklerin Türkçe karşılığını bularak ilgili alanlara yazınız. Daha sonra bulduğunuz sözcüğü cümlede kullanınız.

Kelime	Türkçesi
organizasyon	.....

.....

Kelime	Türkçesi
full	.....

.....

Kelime	Türkçesi
kriter	.....

.....

Kelime	Türkçesi
jenerasyon	.....

.....

Kelime	Türkçesi
versiyon	.....

.....

Kelime	Türkçesi
global	.....

.....

Kelime	Türkçesi
dizayn	.....

.....

Hazır mıyız?

Nasreddin Hoca denilince aklınıza ilk neler gelmektedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Nasreddin Hoca (1208-1284)

Türk-İslam kültürünün büyük bilgesi ve mizah ustası olan Nasreddin Hoca, 1208 yılında Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı adı sonradan Nasreddin Hoca olarak değiştirilen Hortu köyünde doğmuştur.

İlk eğitimini din görevlisi olan babasından alan Nasreddin Hoca, daha sonra Sivrihisar ve Konya medreselerinde öğrenim görmüştür. Köyünde ve Sivrihisar'da imamlık ve vaizlik yapmış, bilgisini artırmak amacıyla Akşehir'e gitmiştir.

Devrinin tanınmış bilgin ve arif kişileri olan Seyyid Mahmut Hayrani, Seyyid Hacı İbrahim Veli gibi şahsiyetlerden dersler almıştır. Asli görevi imamlık olmasına rağmen kâtiplik, müderrislik, kadılık ve mahkemelerde bilirkişilik yapmıştır.

Nasreddin Hoca; hazır cevaplılığı, mizahi anlayışı, felsefi bakış açısı, basit ve sade anlatımı, eleştirel düşünmeyi teşvik etmesi gibi özellikleriyle tanınmıştır. Yaşadığı dönemin toplumsal sorunlarını nükteli bir şekilde dile getirerek halkın sesi olmuştur.

Fıkralarının ana teması, doğruluk, dürüstlük, zekâ ve adalettir. Fıkralarında Anadolu insanının zekâ ve mizah anlayışını yansıtmaktadır. Güncelliğini günümüzde de koruyan fıkraları birçok dile çevrilmiştir.

Türk dünyasının en ünlü mizah temsilcilerinden biri olan Nasreddin Hoca, 1284 yılında 76 yaşında Akşehir'de vefat etmiştir.

Nasreddin Hoca, Türk dünyasının en ünlü mizah temsilcisidir. Halkın ortak düşünce gücünü, zekâsını, aklını ve sağduyusunu temsil etmiştir. Fıkralarında Anadolu halkının yaşamını sevgi, yergi, övgü,kuralların katılığı karşısında çok ince ve iğneli bir söyleyişle dile getirmiştir. Fıkraları hakaret içermeyen, güldürücü, düşündürücü, şaşırtıcı, abartma, incitmeden eğitme gibi özellikler göstermektedir. Nasreddin Hoca fıkralarında bilge, açıkgöz, uysal, vurdumduymaz, utangaç, atak, şaşkın gibi farklı niteliklere bürünmüştür. Nasreddin Hoca'nın fıkralarındaki bu ögeler Anadolu insanının belli olaylar karşısındaki tutumunu yansıtmaktadır.

Sözden doğan mizahın durumdan doğan mizahtan fazla oluşu onun fıkralarının diğer bir özelliğidir. Nasreddin Hoca, fıkralarında belli bir dönemi değil Anadolu halkının genel yaşamını dile getirmiştir.

Hoca, bir gün eşeğe yüzü arkaya bakacak şekilde ters binmiş.
Bu durumu görenler:
— Hoca, eşeğe ters binmişsin.
Hoca:
— Hayır, eşeğe ters binmedim, eşeğin yönü ters.

Nasreddin Hoca; toplumda yaşanan sorunları mizahi bir anlayışla dile getirmiş, eğlendirirken eğitmeyi amaç edinmiştir.

Bir gün yemeğe davet edilen Nasreddin Hoca, her gün giydiği ve çok da gösterişli olmayan giysileriyle davet yerine gitmiş. Ancak davet edildiği evde bütün davetlilerin en gösterişli giysileriyle geldiğini görmüş. Üstüne üstlük yemek sırasında kimse de Hoca'yı tanıyıp ikramda bulunmamış. Hoca evine koşmuş, işlemeli kürkünü giyip tekrar davet yerine dönmüş. Bu kez ev sahipleri Hoca'yı en rahat yere oturtup en güzel yemekleri hocaya ikram etmişler. Herkes yemeğe başlamasını beklerken Hoca kürkünü yemeğe bandırıp şöyle demiş:

— Ye kürküm ye! Bu ikram benim için değil, senin içinmiş.

Sıra Sizde

Aşağıdaki Nasreddin Hoca fıkrasını okuyunuz. Fıkra ile ilgili soruyu cevaplayınız.

KAFASINI UNUTMASIN

Nasreddin Hoca, Akşehir'in zenginlerinden birinin köşküne ziyarete gitmiş. Nasreddin Hoca'yı kapıda karşılayan hizmetçi, efendisinin evde olmadığı konusunda diretince Nasreddin Hoca şöyle demiş:
— Efendine söyle, bir daha evden çıkarken pencerenin kenarında kafasını unutmasın!

1. Köşk sahibinin davranışı hangi değerlerimizle uyuşmamaktadır? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

2. Nasrettin Hoca'nın yerinde olsaydınız nasıl davranırdınız? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Nasreddin Hoca'nın fıkralarında insanların davranışlarına ve toplumsal olaylara eleştirel bir bakış açısı vardır. Bu bakış açısı ev, sokak, aile, toplum, iş hayatı, din, yargı sistemi, ekonomi, otorite ve dostluk gibi hayatın her safhasını ilgilendiren konulara yönelmiştir. Nasreddin Hoca; birey ve toplumu her yönüyle iyi tanımış, toplumda gördüğü aksaklıkları düzeltmek için halka öğütler vermiş, insanları düşünmeye sevk etmiştir. Onun toplumsal sorunları dile getirirken sorulara karşılık verdiği "Parayı veren düdüğü çalar, bindiği dalı kesmek, ipe un sermek" gibi ifadeleri deyimleşmiştir.

Nasreddin Hoca, fıkralarında tutarlı bir dünya görüşü olan bir halk insanıdır. O, insanı önce güldürmekte sonra da düşündürmektedir. Onun sözlerinde bir hikmet, davranışlarında ise ders alınacak bir durum vardır. Nasreddin Hoca'nın değeri kendisine sorulan sorulara verdiği cevapların inceliğiyle ilgilidir. Bu özelliğiyle Hoca, Türk milletinin kıvrak zekâsının ve anlayışının temsilcisi olmuştur. Toplumsal sorunları dile getirirken sıkıcı, didaktik bir üslup yerine nükteli ve mizahi bir üslup kullanmıştır.

KİM DAHA BÜYÜK

Hoca'ya sormuşlar:

—Padişah mı büyük, yoksa çiftçi mi?

Hoca:

—Çiftçi büyük elbet, demiş ve eklemiş:

—Çünkü çiftçi buğday yetiştirip vermezse padişah açlıktan ölür.

Nasreddin Hoca bir mantık hocası tutarlılığıyla, bir gülmece ustasının keskin nükteleriyle (espri, şaka) özelde Anadolu insanına, genelde ise bütün dünya insanlarına yaşama sanatının inceliklerini sunmuştur. Fıkralarında her zaman doğruluk ve dürüstlükten yana olan Nasreddin Hoca, haksızlığa karşı gelmekten ve doğruyu savunmaktan çekinmemiştir.

Türk mizahı söz konusu olunca 13. yüzyılın kuşkusuz en önemli ismi Nasreddin Hoca'dır. Anlayışlı, nüktedan ve keskin bir zekâya sahip olan Nasreddin Hoca'nın toplumsal sorunları mizahi bir anlayışla dile getirmesi onu ve fıkralarını çok geniş bir coğrafyada tanınmasını sağlamış, fıkraları evrensel nitelik kazanmıştır (Görsel 4.9).

Görsel 4.9 Nasreddin Hoca heykeli Akşehir / Konya

Türk-İslam dünyasında tanınan, sevilen bir halk düşünürü olan Nasreddin Hoca millî kültürümüzün en önemli şahsiyetlerindendir. O; Azerbaycan'da Molla Nasreddin, Kazakistan'da Koja Nasreddin ve Özbekistan'da Nasreddin Efendi olarak bilinmektedir. Onun fıkraları doğu ve batı ülkelerindeki fıkralarda işlenen konulara göre daha güncel konuları içermektedir.

HELVA

Bir gün Hoca'nın canı helva çekmiş ama parası da yokmuş. Bakkala giden Hoca yutkunarak:

—Bakkalbaşı, sende un var mı?

—Var.

—Yağ ile şeker de var mı?

—Onlar da var.

—Bre birader, ne duruyorsun öyleyse, helva yapıp yesene!

Anadolu'da yayılan Nasreddin Hoca fıkralarının Türk-İslam kültürüne ait zekânın bir ürünü olduğu kabul edilmektedir. Bu durum onu İslam dünyasının ortak kahramanı yapmıştır. Türkistan'dan Kafkasya'ya, İran'dan Azerbaycan'a, Arabistan'dan Türkiye, Mısır ve Akdeniz kıyılarına, Tunus, Kırım ve Kazakistan'a kadar her yerde Hoca'nın izlerini görmek mümkündür. Daha önce Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde olan Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Hırvatistan, Yunanistan ve Arnavutluk'ta da Nasreddin Hoca fıkralarına yaygın biçimde rastlanmaktadır.

Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği; 2022 yılında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan ve Özbekistan adına UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir (Görsel 4.10)

Görsel 4.10 Nasreddin Hoca'nın Göle Maya Çalmasını Tasvir Eden Etkinlik

Nasreddin Hoca fıkraları yalnızca Türk toplumunu değil farklı kültürel yapıya sahip toplulukları da etkilemiştir. Bu topluluklarda yapılan sohbetler zaman zaman Nasreddin Hoca fıkralarıyla zenginleşmiştir. Günlük konuşmalarında onun nüktelerine yer vermişlerdir.

Nasreddin Hoca fıkraları günlük hayatta herhangi bir düşünceyi örnek vererek güçlendirmek, karşısındakini ona inandırmak ya da bir durumu açıklamak için herkes tarafından kolaylıkla anlatılmaktadır. Bu fıkralar nesilden nesile, dilden dile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Anlatım alanı da sürekli genişlemiş, dünya somut olmayan kültürel miras listesinde saygın bir yer edinmeyi başarmıştır. Bu başarının altında yatan temel neden fıkraların kültürel sürdürülebilirlik özelliğinin çok belirgin oluşudur.

Nasreddin Hoca fıkraları günümüzde sinemacı, radyo ve televizyon programcısı, karikatürist ve reklam şirketlerinin sık sık başvurdukları tükenmez kaynak olma özelliğine sahiptir. Çünkü Nasreddin Hoca'nın fıkralarında işlediği ev, sokak, aile, toplum, iş hayatı, din, yargı sistemi, ekonomi, otorite, dostluk gibi olay ve olgular günümüzde de devam eden benzer toplumsal konulardır.

Sıra Sizde

Aşağıda verilen Nasreddin Hoca fıkrasını okuyunuz, fıkranın altındaki soruları cevaplayınız.

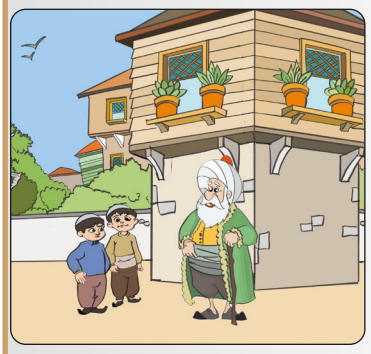

Bir gün Nasreddin Hoca pazara giderken mahallenin çocukları Hoca'nın etrafını sarmış. Hepsi birer düdük ısmarlamış ama Hoca'ya para veren olmamış.

Hoca çocuklara "Peki, olur." şeklinde olumlu cevap vermiş.

Çocuklardan yalnız biri, elindeki parayı Hoca'ya uzatmış ve şunları söylemiş:

— Nasreddin Hoca bu parayla bana bir düdük getirir misin?

Hoca akşama doğru pazardan dönmüş. Yolunu bekleyen çocuklar hemen Hoca'nın etrafını sararak düdüklerini istemişler.

Nasreddin Hoca, cebinden bir düdük çıkarıp kendisine para veren çocuğa uzatmış.

Öteki çocuklar da bağırmaya başlamışlar:

— Ya, bizim düdükler nerede Nasreddin Hoca?

Nasreddin Hoca'nın cevabı kısa ve anlamlı olmuş:

— Parayı veren düdüğü çalar.

1. **Fıkrada verilmek istenen mesaj nedir? Yazınız.**

.....

.....

.....

.....

2. **Fıkrada işlenen konu günümüzde meydana gelen hangi toplumsal olaylarla benzerlik göstermektedir? Yazınız.**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Sıra Sizde

Aşağıda Nasreddin Hoca'ya ait fıkralar verilmiştir. Bu fıkralarda eksik bırakılan yerleri hem fıkraların akışına uygun hem de kendi mizah anlayışınıza uygun şekilde tamamlayınız.

ANAHTAR

Nasrettin Hoca, bir gün anahtarını kaybetmiş. Bahçede döne döne anahtarını arıyormuş. Hanımı sormuş:

—Hoca, anahtarı nerede düşürdün?

—Aaaa hanım, ... hiç arar mıyım!

BEN UYUYORUM

Bir gün Nasrettin Hoca şehre gidip bir arkadaşıyla handa kalmış. Gece yarısı arkadaşı sormuş:

—Hocam, uyudunuz mu?

—Buyurun bir şey mi var?

—Biraz borç para isteyeyim demiştim. Nasrettin Hoca derhal horlamaya başlayıp:

—..... demiş.

NEREYE

Nasrettin Hoca günün birinde eşeği Karakaçan'a binmiş. Fakat bir türlü eşeğe hakim olamıyormuş. Yolda birisi sormuş:

—Böyle nereye Nasrettin Hoca?

—.....

TURŞUCU

Nasrettin Hoca turşuculuk yapıyormuş.

—Haydi turşucu geldi, turşucuuuu... diye bağırdığında eşeği anırıyormuş.

Durum birkaç defa tekrarlanınca Nasrettin Hoca, Karakaçan'ın kulağına eğilmiş:

—Yeter aaa!....., demiş.

Hazır mıyız?

Güzel yazı yazmak sizce bir yetenek midir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Şeyh Hamdullah (1436-1520)

- Osmanlı hat sanatının kurucusu, bütün hattatların öncüsü, okçuların şeyhi ünvanlarıyla tanınan Şeyh Hamdullah 1436'da Amasya'da dünyaya gelmiştir.
- Çocuk yaşlardan itibaren iyi bir eğitim görmüş, dinî ve edebî ilimleri devrin meşhur bilgini Şehzade Bayezid'in de hocası olan Hatip Kasım Efendi'den almıştır.
- Hat sanatının beşiği kabul edilen Amasya'da dönemin önde gelen hat üstatlarından Hayreddin Mar'aşî'den dersler almış sahip olduğu güzel yazı yazma yeteneğini geliştirmiştir.
- Amasya sancağında vali olan Şehzade Bayezid'e hat dersleri vermiştir. Şehzade Bayezid tahta çıkınca Şeyh Hamdullah'ı ve ailesini İstanbul'a davet etmiştir. Şeyh Hamdullah bu dönemde II. Bayezid'in özel kâtibi olmuş aynı zamanda saray hizmetlilerine hocalık yapmıştır.
- Kur'an-ı Kerim'i elle yazma çalışmaları yapan Şeyh Hamdullah, haftada iki gün saray dışında isteyen kişilere hat sanatını öğretme çalışmalarında bulunmuştur. Osmanlı Dönemi'ne ait birçok önemli eseri hat yazısıyla çoğaltması, Türk-İslam kültürünün korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamıştır.
- Kanuni Sultan Süleyman, Kur'an-ı Kerim'i elle yazmasını istemiş fakat Şeyh Hamdullah'ın ömrü bu isteği karşılamaya yetmemiş, 1520 yılında vefat etmiştir.

Hüsn-i hat ya da hat sanatı Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalarak güzel bir şekilde yazma sanatıdır (Görsel 4.11). Hat sanatıyla uğraşan kişilere hattat denir. Hat sanatı kâğıt, taş, ahşap, kumaş gibi farklı malzemelerin üzerine uygulanabilmektedir. Arap harfleriyle meydana getirilen yazıların karakter ve estetik bir kimlik kazanması IX. yüzyılda başlamıştır. Bu tarihten itibaren hat sanatı belli esaslara bağlanmış ve hat sanatının temel kuralları oluşturulmuştur. 13. yüzyıla doğru sülüs, nesih, reyhani, muhakkak, tevki ve rika adıyla altı çeşit yazı stili oluşturulmuştur. Türklerin hat sanatıyla ilgisi İslamiyet'i kabul etmeleriyle başlamıştır. Anadolu'daki en erken hat sanatı örnekleri, Selçuklu Dönemi'ndedir. Hat sanatı Osmanlı Dönemi'nde büyük bir ilerleme sağlamış ve bu alanda dikkat çekici örnekler verilmiştir. "Kur'an-ı Kerim Mekke'de indi, Kahire'de okundu ve İstanbul'da yazıldı." sözü Osmanlıların hat sanatına verdikleri önemi ortaya koymaktadır.

Görsel 4.11 Hat sanatı

Hat sanatı, usta çırak ilişkisi içinde günümüze aktarılan geleneksel bir sanattır. Bir hattatın yetişmesi yıllar isteyen; sabır, azim ve gayret gerektiren uzun bir süreçtir. Hat sanatının kendine has bir geometrisi vardır. Hat sanatında her yazı karakterine göre ölçü sistemi değişmektedir. Hat sanatı eğitiminde harfler, harflerin ölçüsü ve birleştirilmesi, hat için gereken malzemelerin yapısı gibi eğitimler verilmektedir.

Osmanlı hat ekolünün oluşmasında ve bu ekolün günümüze kadar hükmünü sürdürmesinde Şeyh Hamdullah'ın etkisi büyüktür. II. Bayezid, Şeyh Hamdullah'tan Osmanlılara has bir yazı tarzı geliştirmesini istemiştir. Bunun üzerine Şeyh Hamdullah, uzun bir süre inzivaya çekilmiş, Yâkût el Müsta'sımî'ye ait eserleri incelemiş, bu eserlerdeki en güzel harf ve kelimelerle ilgili çalışmalar yapmıştır. Yaptığı çalışmaların ışığında kendi adıyla anılan Şeyh Hamdullah yazı ekolünü temellendirmiştir. Osmanlı Türk hat sanatındaki köklü değişim ve dönüşümün de öncüsü olmuştur. Murakka ve kıta olarak pek çok eser veren Şeyh Hamdullah, kıta formunun Osmanlı zevkine uygun ölçü ve şeklini ortaya koymuştur (Görsel 4.12). Kendisinden sonra gelen bütün hattatlar Şeyh Hamdullah'ın kıtalarındaki ebat, şekil ve metin hatta kâğıt rengine varıncaya kadar onu taklit etmiştir. Şeyh Hamdullah Osmanlı hat sanatına kazandırdıkları ve kendinden sonra gelen hattatlara öncülük etmesi nedeniyle Reîsü'l-hattâtîn (Hattatların Reisi) olarak anılmaktadır.

Görsel 4.12 Şeyh Hamdullah'a ait hat örneği

Mimaride süsleme unsurlarından biri de celi tekniğidir. Celi, hat sanatında her yazı türünün iri ve kalın yazılma şekline verilen isimdir. Celi bir yazı türü değil, bir yazının özelliğini belirtir. Örneğin İstanbul'un Firuz Ağa Camisi'nin kitabesinde Şeyh Hamdullah'ın celîsi yer almaktadır (Görsel 4.13).

Görsel 4.13 Şeyh Hamdullah'ın hattıyla Firuzağa Camisi'nin kitabesi

Sıra Sizde

Aşağıdaki metni okuyunuz. Metnin altındaki soruları cevaplayınız.

Şeyh Hamdullah'ın sanat hayatında Amasya ve İstanbul olmak üzere iki dönem vardır. Yâkūt üslubunun hâkim olduğu başlangıç devri yazılarını Amasya'da, kendi üslubunu ortaya koyduğu eserlerini ise İstanbul'da vermiştir. Topkapı Sarayı Müzesi, Süleymaniye Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde onun eserlerini görmek mümkündür.

1. Şeyh Hamdullah'ın hat çalışmalarının iki döneme ayrılmasındaki sebep nedir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Şeyh Hamdullah'a ait eserlerle ilgili bir araştırma yapınız. Araştırmanızda elde ettiğiniz bilgileri sunu şeklinde hazırlayıp arkadaşlarınızla paylaşınız. Sunumunuzda neler yapacağınızı kısaca yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Sıra Sizde

Aşağıda Şeyh Hamdullah ile ilgili hazırlanan sarmal bulmacayı çözünüz.

1. Şeyh Hamdullah'ın ilgilendiği spor dalıdır.
2. Şeyh Hamdullah'ın hat sanatındaki lakabıdır.
3. Hat sanatında her yazı türünün iri ve kalın yazılma şeklidir.
4. Şeyh Hamdullah'ın doğduğu yerdir.
5. Şeyh Hamdullah'ın eser verdiği alandır.
6. Şeyh Hamdullah'ın Amasya'da hat eğitimi verdiği şehzadedir.
7. Kendi üslubunu oluşturduğu şehirdir.

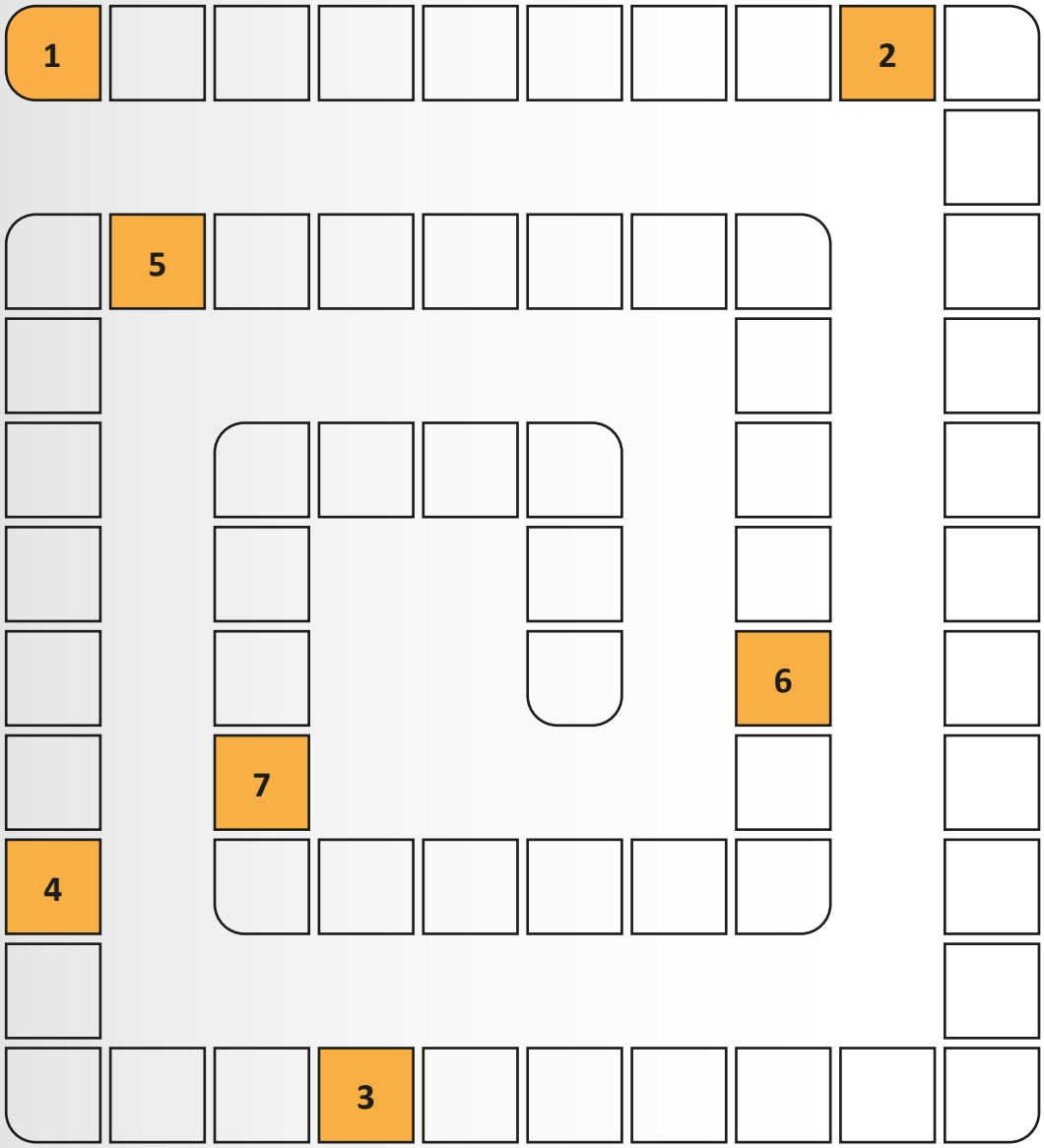

Hazır mıyız?

"Şairler sultanı" ifadesinden ne anlıyorsunuz? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Bâkî (1526-1600)

- Divan edebiyatında verdiği eserlerle tanınan Bâkî, 1526 yılında İstanbul'da doğmuştur.
- Asıl adı Abdülbaki Mahmud'dur. Şairler sultanı anlamına gelen "Sultan'üş Şuara" ünvanını almıştır.
- Karamanlı Ahmed ve Karamanlı Mehmed efendilerden dersler almış, hocası Mehmet Efendi için yazdığı "Sümbül Kasidesi" ile ününü artırmıştır.
- Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümü üzerine duyduğu üzüntüyü "Kanuni Mersiyesi" ile dile getirmiştir.
- Kadılık, Süleymaniye Müderrisliği, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur.
- 7 Nisan 1600'de vefat eden Bâkî'nin mezarı Edirnekapı'nın dışında Eyüp Sultan'a giden yol üzerinde La'li Efendi Çeşmesi yakınındadır.

16. yüzyıl edebiyat tarihi açısından oldukça zengin bir dönemdir. Bu dönemde birçok şair yetişmiştir. Bu dönemin önemli şâirlerinin başında Bâkî gelmektedir. Bugün de bir atasözü gibi tekrarlanan

"Âvâzeyi bu âleme Davud gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş"
(Yüksek sesini bu âleme Davut gibi sal
Çünkü bu gök kubbede baki kalan ancak hoş bir seda imiş)

mısralarının şairi Bâkî, Türk edebiyatının en büyük şairleri arasında kabul edilmektedir.

Neşeli, hoş sohbet, hırslı, nüktedan bir kişiliğe sahip olan Bâkî; dönemin ileri gelenlerine karşı takındığı tutum ve davranışlar nedeniyle zaman zaman zor durumlara düşmüştür. Özel hayatında serbest ve anlayışlı bir kişiliği olan Bâkî, kadılık yaptığı makamda asla adaletten ödün vermemiştir. Şahsi mührüne "Dünya geçicidir, vefa yoktur. Her şey gibi Bâkî de geçicidir." anlamındaki beytini yazdıran şair, hükümlerinde adaletten ayrılmamasıyla dikkati çekmiştir.

Divan edebiyatında şiire şekil ve muhteva açısından birçok yenilik getirdiği için hayattayken şairler sultanı anlamına gelen "Sultanü'ş Şuarâ" ünvanını almıştır. Türk edebiyatında birçok önemli şairin yetiştiği bu dönemde Bâkî şiirleriyle bu şairlerin hepsini gölgede bırakmıştır. Bâkî'nin ve şiirlerinin özelliklerini birlikte inceleyelim. .

1. Daha çok kaside ve gazel türünde şiirler yazmıştır.
2. Şiirlerindeki dil dönemine göre oldukça sadedir.
3. Edebî sanatları ustalıkla kullanmıştır.
4. Şiirlerinde tasavvufa değil, dünyevi aşka önem vermiştir.
5. Mersiye, methiye ve fahriyelerinde içten ve abartısız bir anlatım kullanmıştır.
6. Eserlerinde geleneğe bağlı kalan şair, şiirlerine akıcılık getirmiştir.
7. Şiirlerinde yer yer İstanbul'daki toplum hayatının izlerini bulmak mümkündür.
8. Şiirlerini en ince ayrıntısıyla işlediği için Bâkî'ye "sözün kuyumcusu" da denilmiştir.
9. Şiirlerinde İslam inancı ve değerleri önemli bir yer tutar.
10. Şiirlerinde etkileyici ve akılda kalıcı ifadeler kullanmıştır.

Bâkî birçok alanda eser yazmıştır. Asıl ününü gazelleriyle kazanan şair, yer yer padişaha kasideler de sunmuştur. Şiirlerinin yer aldığı divanını Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde hazırlamıştır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümü üzerine bir mersiye yazmıştır. Mersiye; Arap, Fars ve Türk edebiyatında özellikle ölen bir kişinin yiğitliğini, cömertliğini, iyiliğini, yaptıklarını övmek ve ölümünden duyulan acıyı dile getirmek için yazılan şiirlerdir. Bâkî de Kanuni Sultan Süleyman'a duyduğu saygı ve özlemi mersiyesi ile dile getirmiştir. Eserde Kanuni Sultan Süleyman'ın başarılarını, adaletini ve hükümet anlayışını anlatmış ve padişahın büyüklüğünü övmüştür. Ayrıca eserde Arapça ve Farsça kelimeler çok olduğundan eserin dili ağırdır. Kanuni Mersiyesi Bâkî Divanı'nın en önemli parçalarından biridir.

Kanuni Mersiyesi'nin İlk İki Beyti

Ey pây-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm u neng
Tâ key hevâ-yı meşgale-i dehr-i bî-direng
An ol güni ki âhır olup nev-bahâr-ı 'ömr
Berg-i hazâne dönse gerek rûy-ı lâle-reng

Beyitlerin günümüz Türkçesine çevirisi şu şekildedir:
Ey, ayağı şan şöhret endişesi tuzağına bağlı kişi;
bu, dursuz duraksız dünyanın işleri ile uğraşma sevdası daha ne kadar sürecek?
Ömür ilkbaharının sona erip de lâle (gibi kırmızı) renkli yanakların,
Sonbahar yaprağı (gibi sapsarı) bir hâle döneceği o günü aklından çıkarma!

Bâkî'nin eserlerinden bazılarını birlikte inceleyelim.

Bâkî Dîvânı

Şairin en önemli eseridir. Eser, Kanuni Sultan Süleyman'a sunulan bir kasideyle başlar. Bâkî, bu eserini Kanuni Sultan Süleyman'ın isteğiyle onun sağlığında oluşturmuştur. Daha sonra yazdığı şiirleri de esere ilave edilmiştir. Eserin Türkiye ve dışında yaklaşık yüz nüshası bulunmaktadır.

Fazail ül-Cihad

Muhyiddin Ahmed bin İbrâhim'in Arapça olarak yazdığı eserinin Türkçeye çevirisidir. Eserin konusu İslam dininde cihat ve gazanın fazilet ve esasları üzerinedir. Müslümanları cihada davet eden bu eser, 1567 yılında tamamlanarak Sokullu Mehmed Paşa'ya sunulmuştur.

Fazail-i Mekke

Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın isteğiyle yaptığı bir çeviridir. Bâkî bu eserini 1579'da Mekke kadılığı yaptığı dönemde tamamlamıştır. Eserde Mekke tarihinden ve bazı Osmanlı padişahlarının Mekke'de yaptırdığı eserlerden bahsedilmektedir.

Me'âlimüll-yakîn fî sîreti Seyyidi'l-Mürselîn

Sokullu Mehmed Paşa'nın isteği üzerine yazdığı bir siyer kitabıdır. İmam Kastalânî'nin Hz. Muhammed hakkında yazdığı kitabını temel almıştır. 1579 yılında tamamlanan bu eser İstanbul'da iki cilt hâlinde basılmıştır.

Sıra Sizde

Aşağıda Bâkî ile ilgili ifadeler verilmiştir. Verilen ifadeler doğru ise "Doğru", yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

Doğru	Yanlış	
	X	Masal anlatıcılarının piri olarak bilinmektedir.
		En önemli eseri Sümbül Kasidesi'dir.
		Dönemine göre sade bir Türkçe kullanmıştır.
		Mekke'nin tarihinden bahseden eseri Fazail-i Mekke'dir.
		Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümü üzerine mersiye yazmıştır.
		Gazel, kaside gibi şiir türlerinde eserler vermiştir.
		Tasavvuf alanında eserler vermesi ile ünlenmiştir.
		Şiirlerinde Osmanlı toplum hayatına dair ögelere de yer vermiştir.
		Batı edebiyatının etkisinde kalmıştır.
		Mekke'de şeyhülislamlık görevinde bulunmuştur.

Hazır mıyız?

Yurt içi veya yurt dışına yaptığınız seyahatlerinizde gördüklerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Evliya Çelebi (1611-1685)

- Türk ve dünya tarihinin en büyük gezgini (seyyah) ve en büyük seyahat kitabının yazarı olan Evliya Çelebi, 25 Mart 1611'de İstanbul'da doğmuştur.
- Evliya Çelebi'nin babasının saraydaki etkili ve tanınmış şahsiyetlerden biri olması ona iyi bir eğitim alma imkânı sağlamıştır.
- Şeyhülislam Hamid Efendi Medresesinde yedi yıl eğitim almıştır. Müderris Ahfeş Efendi'den ders alan Evliya Çelebi, Derviş Ömer Efendi'den de musiki eğitimi alarak kendisini musiki alanında da yetiştirmiştir. Arapça, Farsça ve Rumca öğrenmiştir.
- Rüyasında Hz. Peygamber'i görmenin heyecanı ve mahcubiyetiyle "Şefaat Ya Resulallah" diyecekken "Seyahat Ya Resulallah" dediğini ve bu sebepten seyahat etmeye başladığını dile getirmiştir.
- Seyahatleri yaklaşık 51 yıl sürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeki üç kıta, yedi iklim, on sekiz devlet ve yaklaşık yirmi beş milyon kilometre karelik bir coğrafyada dolaşarak hazırladığı Seyahatname adlı eseri Türk ve dünya kültürüne miras bırakmıştır.
- Yazmış olduğu "Seyahatname" eseriyle Türk milletinin kültürel kimliğinin korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılmasına değerli katkılar sunan Evliya Çelebi 1685 yılında vefat etmiştir.

Evliya Çelebi'nin kültür tarihimizin paha biçilemez bilgi hazinelerinden biri olan Seyahatname adlı eserini birlikte inceleyelim.

Seyahatname, Osmanlı medeniyetini ve kültürel birikimini en iyi yansıtan kaynaklardan biridir. Evliya Çelebi, gezip gördüğü yerlerde öncelikle o yerin yöneticilerinden bilgiler almış, bölgenin kayıtlarını incelemiştir. Gezdiği yörenin insanlarıyla görüşüp onlardan bilgiler edinmiş, bunlara ilave olarak kendisi bizzat gezip görerek edindiği bilgileri tek tek kaleme almıştır. Seyahatleri sırasında dolaştığı yerleri, yolculuğu sırasında başından geçen olayları, gittiği ülkelerle ilgili gözlemlerini ve kendisine anlatılanları akıcı bir dille yazıya dökmüştür (Görsel 4.14).

Görsel 4.14 Evliya Çelebi'nin seyahatlerini gösteren bir minyatür

Eserlerinde gezdiği, gördüğü yerlerde konuşulan dillerle ilgili bilgiler vermiş; gezdiği yörenin konuşma biçimlerini, söz varlığını, nüktelerini, şarkılarını anlatmıştır. Seyahatnamesi ile yaklaşık dört yüzyıl öncesi Türkçesinin ağızlarını, şivelerini bizlere ulaştırmıştır. Dönemin Türkçesini yalnız yazı dili olarak değil yöreden yöreye, şehirden şehire değişen ses, biçim ve söz varlığı özellikleriyle aktarmıştır. Kimi zaman gittiği yöredeki insanların kullandığı sözcükleri onların konuşma biçimleriyle kaydetmiş; sözcüklerin, yer adlarının anlamlarını ve nereden çıktığını açıklamaya çalışmıştır.

Görsel 4.15 Matrak sporu ile ilgili minyatür (Temsilî)

Evliya Çelebi, eserinde yaşadığı dönemde meydana gelen siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal olaylarla ilgili bilgiler vererek yaşadığı döneme ışık tutmuştur. Yaşanan olayları sadece yöneticilerin değil halkın düşünce ve görüşlerine de yer vererek anlatmıştır. Osmanlı Devleti'nin yaptığı pek çok askerî sefere katılarak bu seferlerle ilgili çok değerli bilgiler vermiştir.

Seyahatname 'de Türk kültürünü oluşturan dil, din, tarih, mimari, sanat, müzik, el sanatları, yiyecekler, spor, gelenek ve görenek gibi pek çok unsurla ilgili bilgilere ulaşmak da mümkündür (Görsel 4.15). Ayrıca Seyahatname'de gezdiği yerlerin iklimi, coğrafi özellikleri, yetiştirilen tarım ürünleri, halkın sosyal ve ekonomik hayatıyla ilgili de çok değerli bilgiler vermiştir.

Seyahatname, günümüze taşıdığı bilgilerle Türk milletinin kültürel kimliğinin korunmasında çok önemli bir role sahiptir.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi 10 ciltten oluşmaktadır. Ciltlerde sırasıyla yer alan bölümler şunlardır:

Ek bilgi için karekodu okutunuz.

Sıra Sizde

Yaptığınız seyahatlerde edindiğiniz izlenimlerinizin yer aldığı bir seyahatname günlüğü oluşturunuz. Oluşturduğunuz seyahatname günlüğünde yer verdiğiniz bilgileri ilgili alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Sıra Sizde

Aşağıda Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı eserinden bir bölüm verilmiştir. Verilen metni okuyunuz, metnin altındaki soruları cevaplayınız.

Bu şehir bir dere içinde bulunduğundan 4 yerde ağaç köprü vardır. 47 adet un değirmenleri var ki her biri gece gündüz çark-ı felek gibi dönmededir. Bu şehir gerçi böyle dere içine kurulmuştur, ama suyu ve havası ömür artırıcı ve ılımandır. Yedi çeşit kirazı olur. Bunlardan hoş, sulu, iri, yemesi hoş ve kırmızı Nif kirazı derler bir kirazı var ki her tanesi keklik yumurtası kadar vardır. İnciri, narı, üzümü, limonu, turuncu, servi ve çınarı meşhurdur. Tire ipliği tabir ettikleri beyaz iplik bu şehre mahsustur, başka diyarlarda olmak ihtimali yoktur. Tüccarlar bütün beldelere bundan nice bin yük iplik götürürler. Bütün zengin, yoksul halkının işi ve kazançları bu ipliktir.

1. Metinde geçen yerleşim yerinin adı nedir, bu yer hangi ilimizin sınırları içindedir? Yazınız.

.....

2. Yerleşim yerinde nasıl bir iklim görülmektedir? Yazınız.

.....

3. Yerleşim yerinde hangi tarım ürünleri yetiştirilmektedir? Yazınız.

.....

.....

.....

4. Yerleşim yerinde yaşayan halkın başlıca geçim kaynağı nedir? Yazınız.

.....

5. Metinde yer alan bilgileri dikkate aldığımızda Seyahatname'nin Türk tarihi ve kültürü açısından taşıdığı önemi nedir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Hazır mıyız?

Sizce Osmanlı Dönemi'nde hangi müzik aletleri kullanılmış olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Itri (1640-1712)

- Asıl adı Mustafa olan Buhurizade Mustafa Itri, doğum tarihi kesin olmamakla birlikte 1640 yılında İstanbul'da doğduğu düşünülmektedir.
- Ailesi buhur (tütsü) ticareti yapığı için ona "Buhurizade" lakabı verilmiştir. Şiirlerinde ise "Itri" takma adını kullanmıştır.
- Müzik, edebiyat ve hat alanlarında dönemin önemli hocalarından dersler almıştır. Gençliğinden itibaren uzun süre devrin en önemli müzik okulu olan Yeni Kapı Mevlevîhânesine devam etmiştir.
- Sultan IV. Mehmet zamanında Başhanende icra heyeti şefi, esirciler kethûdalığı ve uzun yıllar Enderun Mektebinde müzik öğretmenliği yapmıştır.
- Geleneksel Türk müziğinin en büyük bestekârlarından biri olan Buhurizade Mustafa Itri; Türk müziğine yeni form, yapı ve besteler kazandırarak Türk musikisinin zenginliğini artırmıştır.
- 1712 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. 2012 yılı UNESCO tarafından Buhurizade Mustafa Itri Efendi'yi anma yılı olarak ilan edilmiştir.

Klasik Türk müziğinin kurucusu sayılan Buhurizade Mustafa Itri, yeni beste tarzlarıyla melodik yapılar geliştirerek Türk musikisinin zenginliğini ortaya çıkarmıştır.

Buhurizade Mustafa Itri'nin bestelerinin melodi zenginliği çok güçlüdür. Türk müziğinin hemen her formunda eser vermiştir. Başlıca şu formlarda eser vermiştir:

- Peşrev
- Saz semaisi
- Kâr
- Beste
- Semai
- Ayin
- Na't
- Durak
- Tevşih
- Tekbir
- Sala
- İlahi

Mustafa Itri, bestelerini kendine has klasik Türk müziği olarak isimlendirilen bir üslupla oluşturmuştur. Klasik üslupta eser veren birçok besteci ondan etkilenmiştir. Abdülkadir Merâgi ve İsmail Dede Efendi ile birlikte Türk müziğinin gelişimini yönlendiren üç önemli besteciden biridir.

Bayram ve teravih namazları, mevlit merasimleri gibi dinî uygulamalarda "Salat-ı Ümmiye" okunmaktadır. Günümüzde en yaygın olarak söylenen Salat-ı Ümmiye'nin bestecisi Buhurizade Mustafa Itri'dir.

SALAT-I ÜMMİYE

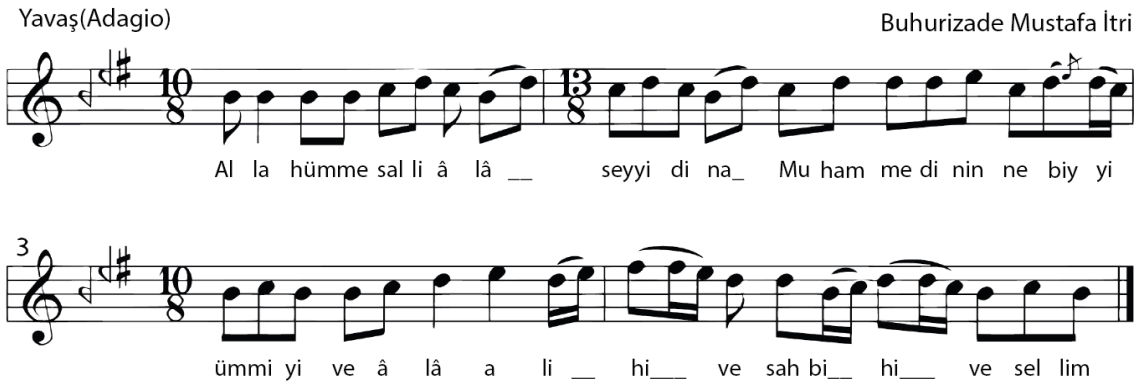

Buhurizade Mustafa Itri'nin bestesi

Müzik alanındaki eserleri ve çalışmalarıyla Türk kültürünün gelişmesine ve gelecek nesillere aktarılmasına büyük bir katkı sunan Buhurizade Mustafa Itri'nin günümüze ulaşan eserleri şunlardır:

- Bayram namazlarında toplu olarak okunan Segâh Kurban Bayramı tekbiri
- Kutsal emanetlerin ziyareti sırasında okunan Segâh Salât-ı Ümmiye
- Segâh Ayin-i Şerif-i Mevlevi
- Nühüft Peşrevi
- Nühüft Saz Semaisi
- Acem Yürük Semai
- Acem-Aşiran Yürük Semai
- Beyâti Peşrevi
- Rehâvi Peşrevi
- Bestenigâr Beste
- Beyâti Beste,
- Buselik Beste
- Mâhûr Beste,
- Segâh Yürük Semai
- Mâye Cum'a Salâtı
- Dilkeş-Hâveran Gece Alâsı

Teravih namazı sırasında makam değiştirme ve müezzinlerin camilerdeki çeşitli uygulamaları ilk kez Mustafa Itri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamaların günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Buhurizade Mustafa Itri'nin müzik alanında yaptığı çalışmalar sadece yaşadığı dönemi değil kendinden sonraki dönemleri de etkilemiştir.

Bine yakın bestesinin olduğu düşünülen Mustafa Itri'nin günümüze uluşan kırk iki bestesi vardır. Müziğin dışında şiir ve hat sanatıyla da ilgilenen Mustafa Itri, "talik" denen bir yazı türü üzerinde çalışmış, bu alanda verdiği eserlerle de tanınmıştır.

Devrinin en mükemmel hanendelerinden (ses sanatçısı) biri olan Buhurizade Mustafa Itri, usul (ritim)-makam bilgisi, notaları seslendirme yeteneğiyle herkesi kendisine hayran bırakmıştır. Dokuz-on kişinin icra edebileceği bir faslı (konser) tek başına icra edebilmesi onun bu alandaki ustalığının bir göstergesidir. Hayatı boyunca birçok öğrenci yetiştirmiştir. Yetiştirdiği bu öğrenciler Türk müziğinin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamıştır.

Buhurizade Mustafa Itri'de ve yetiştirdiği öğrencilerinde hiçbir şekilde alışılmış ezgi örneklerine rastlanmaz. Onun bestelerinde taklit edilemeyen benzersiz kelimeler ve uygulamalar görülmektedir. Ezgilerini dar bir ses alanı içinde kalmaktan kurtarmış, usul ve makam zenginliği ile ezgilerinin güncel kalmasını sağlamıştır. Bu sayede Buhurizade Mustafa Itri'nin müzikteki ünü günümüze kadar ulaşmıştır.

Sıra Sizde

1 Ocak 2009 tarihinden itibaren tedavüle giren E9 Emisyon grubu kâğıt paraların arka yüzlerinde önemli bilim ve sanat insanlarının resimleri bulunmaktadır. 100 Türk lirası banknotlarında Buhurizade Mustafa Itri'nin resmi yer almaktadır. Sizce 100 Türk lirası banknotlarına onun resminin konulmasının sebepleri nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Sıra Sizde

Aşağıda Buhurizade Mustafa Itri ile ilgili ifadeler verilmiştir. Verilen ifadeler doğru ise "Doğru", yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

Doğru	Yanlış	
✔		Klasik Türk müziğinin en önemli bestekârlarından biridir.
		Birçok farklı müzik türünde eser bestelemiştir.
		Eserleri birçok sanatçı tarafından yorumlanmıştır.
		Eserleri UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır.
		Eserlerinde orta ve yakın doğu müziklerinin etkisi görülmektedir.
		Salat-ı Ümmiye'nin bestecisidir.
		Günümüzde 100 Türk lirasının arka yüzeyinde onun resmi bulunmaktadır.
		Talik yazı çeşidini bulan Buhurizade Mustafa Itri'dir.
		Yetiştirdiği öğrencilerle Türk müziğinin gelecek kuşaklara aktarılmasında rol oynamıştır.
		"Şairler Sultanı" olarak bilinmektedir.

Hazır mıyız?

Musiki ne demektir? Türk musikisi denince aklınıza kimler gelmektedir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

İsmail Dede Efendi (1778-1846)

- Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi, 9 Ocak 1778'te İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Kurban Bayramı'nın ilk gününde dünyaya geldiğinden ona "İsmail" adı verilmiştir.
- Babası İstanbul'daki Acemoğlu Hamamı'nı işlettiği için ona hamamcı oğlu anlamına gelen "Hamâmîzâde" lakabı verilmiştir.
- İlk eğitimini Çamaşırcı Mektebinde almıştır. Bu mektepte sesinin güzelliği ve musikideki yeteneği sebebiyle kendisine "ilahicibaşılık" görevi verilmiştir.
- Önemli bir bestekâr olan Uncuzâde Mehmed Efendi, onun kabiliyetini fark etmiş ve ona evinde musiki dersleri vermeye başlamıştır. Uncuzâde Mehmed Efendi'den yedi yıl eğitim almış, bu eğitim onun musiki alanında ilerlemesini sağlamıştır.
- Mevlevilik çilesini tamamlayarak "Dede" ünvanını almaya hak kazanmıştır. Çilede olduğu dönemde yaptığı bir beste padişah tarafından duyulmuş ve saraya davet edilmiştir. Böylece Yenikapı Dergâhında musiki meşkine başlamış, haftada iki defa saray fasıllarına ses sanatkârı olarak katılmıştır. Sarayda müezzin başılığa kadar yükselmiştir.
- Hacca gittiği dönemde Mekke'de kolera salgınına yakalanmış ve 1846 yılında Kurban Bayramı'nın birinci günü vefat etmiştir.

Türk musikisi tarihine iz bırakan büyük bestecilerimizden biri olan Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin hayatı zorluklarla geçmiştir. Hayatının bir döneminde art arda annesini ve üç çocuğunu kaybetmesi onu derinden etkilemiş; bu acı, üzüntü ve zorluklarla geçen dönemde musikiye yönelen sanatçı birçok beste yapmıştır. II. Mahmut Dönemi'nde sarayda yüksek görevlerden biri olan müezzin başılığa getirilmiştir. Kendisini çok takdir eden Padişah II. Mahmut, Dede Efendi'ye yalnızca devlet adamlarına verilen bir nişan vermiş ve Ahırkapı'da da ona bir konak bağışlamıştır. II. Mahmut'un saltanatı boyunca devrin en gözde bestekârı olmuştur. Değerli bestekârımız İsmail Dede Efendi'nin günümüzde de anısını yaşatmak için İstanbul Fatih'teki evi Türkiye Târihi Evleri Koruma Derneği tarafından restore edilmiştir (Görsel 4.16). Şehzadebaşı'nda bir caddeye de Dede Efendi adı verilmiştir.

Görsel 4.16 İsmail Dede Efendi'nin evi/İstanbul

Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi, 19. yüzyılın en büyük bestekârlarından biri olarak gösterilmektedir. Sesinin güzelliği ve yaptığı bestelerle oluşturduğu ünü günümüze kadar ulaşmıştır. Yaşamı boyunca 500'den fazla eser bestelemiştir. Eserlerinde akıcı bir ezgi çeşitliliği oluşturmuştur. Türk musikisinin ayin, durak, tevşih, savt, ilahi, peşrev, saz semaisi, kâr, karçe, kar-ı natık, murabba, semai, şarkı, türkü, köçekçe gibi dinî ve din dışı sahadaki hemen her formunda eserler vermiştir. Usta bestekârın hac esnasında bestelediği, sözleri Yunus Emre'ye ait "Yürük değirmenler gibi dönerler" dizesiyle başlayan şehnaz ilahisi onun son eseri olmuştur.

Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin Türk musikisine kazandırdığı makamlar şunlardır:

- Arabankürdî
- Hicaz buselik
- Sababuselik
- Sultaniyegâh

Gelenekten uzaklaşmadan yeni arayışlar içinde olan Dede Efendi'nin bestelerinde dikkati çeken en önemli özellik klasik üslubunu korumuş olmasıdır. Bu anlayışla Türk musikisinin özünü korurken gelişmesine de öncülük etmiştir.

Sıra Sizde

Aşağıdaki metni okuyunuz, metinle ilgili soruyu cevaplayınız.

"Zülfündedir benim baht-ı siyahım
Sende kaldı gece, gündüz nigahım
İncitirmiş seni meğer ki ahım
Seni sevdim odur benim günahım"

Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin ilk bestesi olduğu düşünülen "Zülfündedir benim baht-ı siyahım" isimli şarkısı, İstanbul'un müzikle ilgili çevrelerinde büyük ilgi toplamıştır. Dönemin hükümdarı aynı zamanda meşhur bir bestekârı olan III. Selim bu eseri duyunca çok etkilenmiş ve onu saraya davet etmiştir.

İsmail Dede Efendi'nin ilk eseriyle büyük bir yankı uyandırmasının sebebi ne olabilir? Tartışınız.

.....
.....
.....
.....

Türk müzikolojisinin kurucusu ve öncü isimlerinden olan müzikolog, bestekar ve neyzen Rauf Yekta Bey, İsmail Dede Efendi'nin bestekârlığıyla ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

"…Dede Efendi'nin eserleri üslup açısından oldukça asil ve kibardır. Büyük bestekârımızın ustalığında her şeyden önce göze çarpan özellik, Türk musikisinde Itrilerin ve buna benzer ustaların gayreti ile yüzyıllardan beri gelişmiş olan geleneksel biçim ve tavrın titiz bir koruyucusu olmasıdır. Bununla birlikte Dede Efendi'nin bu özelliği eserlerini, kendinden öncekilerin gösteremediği yeniliklerle süsleyerek bestelemesine engel olamamıştır. Hiç çekinmeden söyleyebiliriz ki son yüzyılda 19. yüzyılda yetişen Türk bestekârları içinde Dede Efendi derecesinde hem klasik üsluba bütünü ile sadık kalmış hem de bu üslubun kaide ve şartlarından dışarı çıkmamak kaydı ile yeni nağmeler bulmakta ve yenilikçi eser ortaya koymayı başarmış bir bestekâr daha gösterilemez. Bir de şurası dikkat çekicidir ki Dede Efendi bazı bestekârlarımız gibi daha çok yalnız bir tür eserin bestelenmesinde ihtisas sahibi olan ustalardan değildir."

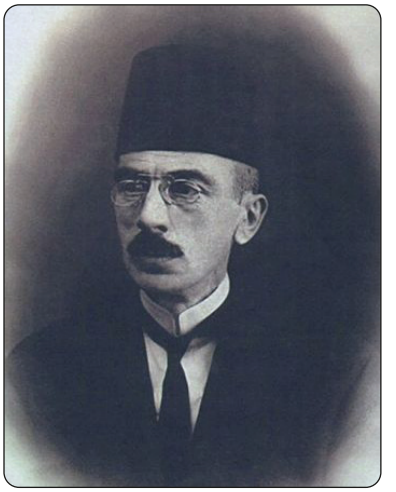

Görsel 4.17 Rauf Yekta Bey (1871-1935)

Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi, Osmanlı tarihinin en bunalımlı dönemlerinden birinde yaşamıştır. Birçok farklı ögeyi eserlerinde kaynaştırmayı başarmıştır. Şarkı, ayin, kâr, ilahi, durak, savt, tevşih, murabba, peşrev ve semai gibi her formda bestelenmiş sanatsal değeri yüksek eserlerinden bazıları şunlardır:

- Hüzzam, Saba, Ferahfeza Mevlevi ayinleri
- Suzidil durak (Ayağı tozunu sürme çekelden gözüme)
- Rastkar-ı nev (Gözümde daim hayal-i canan)
- Hicaz nakış beste (Ey çeşm-i ahu hicr ile tenhalara saldın beni)
- Bayati beste (Bir goncafemin yaresi vardır ciğerimde)
- Ferahfeza beste (Ey kaş-ı keman tir-i müjen canıma geçti)
- Ferahnak beste (Figan eder yine bülbül, bahar görmüştür)
- Mahur beste (Ey gonca-dehen har-ı elem canıma geçti)

Sıra Sizde

Aşağıdaki metni okuyunuz, metnin altındaki soruları cevaplayınız.

Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin bestelediği, en güçlü eserlerinden biri "Hicaz Nakış'bestesidir.

"Ey çeşm-i ahu hicr ile tenhalara saldın beni
Çün nafe bağrım hun edip sahralara saldın beni
Ey kamet-i serv-i semen salınmada ellerle sen
Haşrolamam dedikçe ben ferdalara saldın beni"

Bu bestesiyle büyük bir yankı uyandıran sanatçı saraya çağrılmış, haftada iki gün hükümdarın huzurunda düzenlenen küme fasıllarına hanende olarak katılmıştır. Sanatçı bu dönemde Enderun mektebinde hocalık yapmaya başlamıştır.

1. **Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin bestelediği "Hicaz Nakış" bestesini dinleyiniz. Sizde ne gibi duygular uyandırdığını sınıfta paylaşınız.**
2. **Eserin büyük yankı uyandırmasının nedenleri neler olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.**
3. **Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin hocalık yaparak yeni öğrenciler yetiştirmiş olmasının kültürümüze sağladığı katkılar nelerdir? Düşüncelerinizi paylaşınız.**

Sıra Sizde

Aşağıda yer alan metni okuyarak verilen görseli inceleyiniz. Görselin altında yer alan soruları cevaplayınız.

Türk edebiyatının ünlü şairlerinden biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar bir yazısında Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'den şu şekilde bahsetmiştir:

"... Hamâmîzâde Dede Efendi'nin yetişmesinde etkili olan asıl mektep Yenikapı Mevlevihanesi olmuştur. Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi musikiyi yüksek ve kökleri daha derinde bir gelenekten öğrenmekle kalmamış, kişiliğinin özünü de buradan almıştır."

1. **Metne göre Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin yetişmesindeki önemli unsur nedir? Yazınız.**

.....

.....

.....

.....

2. **Mevlevilik, Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'yi hangi yönlerden etkilemiştir? Düşüncelerinizi yazınız.**

.....

.....

.....

.....

3. **Görselden hareketle Mevlevilik ile musiki arasında nasıl bir ilişki vardır? Düşüncelerinizi yazınız.**

.....

.....

.....

.....

Ünlü Ressam Şeker Ahmed Paşa

Hazır mıyız?

Osmanlı Devleti'nde ilk resim sergisinin Avrupa'ya göre daha geç açılmasının sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Şeker Ahmed Paşa (1841-1907)

- Şeker Ahmed Paşa, 1841 yılında İstanbul'da doğmuştur.
- Asıl adı Ahmed Ali'dir. Nahif bir kişiliğe sahip olmasından dolayı Tıbbiye Mektebindeki hocasının "Şeker" lakabını vermesi ile Şeker Ahmed Paşa olarak anılmıştır.
- Sultan Abdülaziz tarafından resim eğitimi için Paris'e gönderilmiş burada yedi yıl Gerome (Jerum) ve Boulanger (Bulanjeyr) atölyelerinde çalışmıştır.
- 1873'te Sultanahmet'te açtığı sergi, Türk resim sanatında bir sanatçının kendi adına açtığı ilk resim sergisi olmuştur.
- Natürmort çalışmaları ile ünlüdür. Çiçek, meyve ve sebzeleri gerçekçi bir şekilde tasvir etmiştir.
- Şeker Ahmed Paşa 1907 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Sokullu Mehmet Paşa Türbesi'ne defnedilmiştir.

Tıbbiye Mektebinde tıp eğitimi alan Şeker Ahmed Paşa daha sonra Harp Mektebinde eğitimine devam etmiştir. Askerî okulda aldığı anatomi ve perspektif dersleri onun resim eğitiminin temelini oluşturmuştur.

Şeker Ahmed Paşa'nın resim yapma yeteneği Sultan Abdülaziz'in ilgisini çekmiş, devlet desteğiyle resim eğitimi alması için Paris Güzel Sanatlar Akademisine gönderilmiştir. Paris'te desen, perspektif ve anatomi dersleri dışında edebiyat, sanat tarihi ve genel tarih dersleri de alan Şeker Ahmed Paşa bu alanlardaki birikimlerini eserlerine yansıtmıştır. Yaptığı doğa ve manzara resimleriyle dikkatleri üzerine çekmiştir (Görsel 4.18). 1867 Uluslararası Paris Sergisi için çizdiği Sultan Abdülaziz'in kara kalem portresi padişah tarafından da takdir edilmiştir. Bu dönemde Paris'te açılan resim sergilerinde sanatçının eserleri sergilenmiş ve herkes tarafından çok beğenilmiştir. Bu eserlerin sergilenmesiyle okuldaki eğitim sürecini başarıyla tamamladığı kabul edilmiş ve ödül olarak Roma'ya eğitim alması için gönderilmiştir.

Görsel 4.18 Şeker Ahmed Paşa'nın Koyunlu Manzara resmi/Ankara Resim ve Heykel Müzesi

Şeker Ahmed Paşa 1871 yılında yurda dönmüş, İstanbul'da yüzbaşı rütbesi ile Mekteb-i Tıbbiyede resim öğretmeni olarak çalışmaya başlamıştır. Daha sonraki yıllarda Zeyrek Kaptan İbrahim Paşa Mekâtib-i Rüştiyesinde ve Sultanahmet Sanayi Mektebinde öğretmenlik yapmıştır. Öğretmenlik yaptığı bu dönemde resim sergisi açmak için uzun bir süre çalışma yapmış ve 27 Nisan 1873'te ilk resim sergisini açmıştır. Bu dönemde yaptığı çalışmalarda manzara resimlerinden uzaklaşmış, daha çok natürmort (cansız varlıkların resmedilmesi) eserler vermiştir.

Sanayi-i Nefise Mektebinin (Güzel Sanatlar Akademisi) kurulmasında emeği geçen kişilerden biridir. Sanatçı çağdaş Türk resim sanatının temel taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Yaşadığı dönemdeki siyasi ve sosyal olaylarla ilgilenmemiş, eserlerinde doğaya yer vermiştir. Doğa ile ilgili tablolarında ışık-gölge dağılımını ve renklerin uyumunu büyük bir ustalıkla gerçekleştirmiştir.

Hayatı boyunca çeşitli görevler üstlenen sanatçıya 60 adet nişan ve madalya verilmiştir (Görsel 4.19). Bu nişan ve madalyalardan 48'ini yabancı ülkelerden almıştır. Paris'te bulunduğu sürede neo klasik üslubu benimseyen Boulanger (Bulanjeyr) ve Gérôme (Jerum) gibi doğa bilimci sanatçıların atölyelerinde çalışmış olmasına karşın 1830-1870 yılları arasında etkin olan Barbizon Okulu sanatçılarına ilgi duymuştur. Bu yüzden tabiatta, açık havada yapılan eserler ortaya koymuştur. Şeker Ahmed Paşa; Paris'te aldığı eğitim, gezdiği müzeler, gördüğü eserler sayesinde kendine özgü bir sanat geliştirmiştir. Batı'dan aldığı resim eğitimini geleneksel minyatür sanatındaki kompozisyon şeması içinde uygulamıştır.

Görsel 4.19 Şeker Ahmed Paşa'nın nişanlarını taşıdığı resmî üniforması

19. yüzyıl geleneksel Osmanlı betimleme sanatı minyatürden yeni bir betimleme yöntemi natüralist (doğacı) üsluba geçişin yaşandığı bir süreçtir. Bu yüzyıla ait duvar resimlerinde minyatür ve Batılı estetik biçimleri bazen bir arada bazen ayrı ayrı kullanılmıştır. Bu da Osmanlı resminin kendine özgü yapısını vurgulamaktadır. Şeker Ahmet Paşa da aldığı eğitimle geleneksel minyatür tarzından Batılı tarza geçişte büyük bir rol oynamıştır. Batılı resim anlayışını Osmanlı minyatür anlayışıyla harmanlamış ve kendine özgü bir resim anlayışı geliştirmiştir.

Şeker Ahmed Paşa, daha çok natürmort çalışmalarıyla tanınmıştır. Eserlerinde özellikle ayva, nar, portakal ve incir gibi küçük boyutlu meyvelerle kompozisyon oluşturmuştur. Minyatür sanatında olduğu gibi eserlerinde çizdiği meyveleri genellikle üst üste göstermiştir. Meyvelerin birbirlerinin üzerine düşen gölgeleri ile de ön arka plan ilişkisini sağlamaya çalışmıştır (Görsel 4.20). Şeker Ahmed Paşa'nın resimleri Batılı anlayışın taklidinden ziyade bir sentezi ifade etmektedir. Eserlerinde Latin ve Arap harflerini kullanarak oluşturduğu iki farklı imza kullanmış ayrıca eserlerinde miladi ve rumi tarihe birlikte yer vermiştir.

Görsel 4.20 Şeker Ahmed Paşa'ya ait natürmort çalışma

Şeker Ahmed Paşa'nın resimlerinin önemli bir bölümü Millî Saraylar Resim Müzesi, İstanbul ve Ankara resim heykel müzeleri ile Sakıp Sabancı Müzesinde sergilenmektedir. Şeker Ahmed Paşa'nın başlıca eserleri şunlardır:

- Karpuz Dilimli ve Üzümlü Natürmort
- Ağaçlar Arasında Karaca
- Manolya ve Meyveler
- Talim Yapan Erler
- Manzara
- Tepe Üzerindeki Kale
- Yelkenliler
- Ormanda Geyik
- Narlar ve Ayvalar Tablosu

Sıra Sizde

Şeker Ahmed Paşa'nın peyzaj ve natürmort eserlerinden oluşan bir takvim veya poster oluşturarak arkadaşlarınıza sununuz.

Sıra Sizde

Aşağıda Şeker Ahmet Paşa ile ilgili ifadeler verilmiştir. Verilen ifadeler doğru ise "Doğru", yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

Doğru ✔ Yanlış

Resimlerinde ışık ve gölge oyunlarını ustalıkla kullanmıştır.

Doğru Yanlış

Çiçek, meyve ve sebzeleri gerçekçi bir şekilde tasvir etmiştir.

Doğru Yanlış

Tablolarında meyvelere yer verdiği için "Şeker" lakabı verilmiştir.

Doğru Yanlış

Türk resim tarihinde bir sanatçının kendi adına açtığı ilk resim sergisini açmıştır.

Doğru Yanlış

Batı tarzında resimler yerine minyatüre yönelmiştir.

Doğru Yanlış

Karpuz, portakal gibi meyvelerden natürmort eserler ortaya çıkarmıştır.

Doğru Yanlış

Devlet desteğiyle Avrupa'da resim eğitimi almıştır.

Doğru Yanlış

Yaptığı eserler Osmanlı Padişahı Abdülaziz tarafından beğenilmiştir.

Doğru Yanlış

Türk musikisi alanındaki önemli bestecilerimizden biridir.

Doğru Yanlış

Resimde kendine özgü bir üslup oluşturmuştur.

Hazır mıyız?

Namık Kemal'e "Vatan şairi" denilmesinin nedenleri neler olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Namık Kemal (1840-1888)

- Türk edebiyatı ve düşünce hayatında "vatan ve hürriyet şairi" olarak tanınan Namık Kemal, 21 Aralık 1840'ta Tekirdağ'da dünyaya gelmiştir.
- Asıl adı Mehmet Kemal'dir. Babası, Osmanlı Devleti'nde çeşitli devlet hizmetlerinde bulunan Mustafa Asım Bey'dir.
- Küçük yaşta annesini kaybeden Namık Kemal, çocukluğunu Tekirdağ valisi olan dedesi Abdüllatif Paşa'nın yanında geçirmiştir. Afyon Müftüsü Buharalı Hacı Velid Efendi'den eğitim almış, Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir.
- Dedesinin 1853'te Kars Kaymakamlığına tayin edilmesiyle Kars'a gitmiştir. Kars'ta kaldığı bir buçuk yılda Karslı şair ve müderris Vaizzade Seyid Mehmet Hamid Efendi'den tasavvuf ilmi ve divan edebiyatı eğitimi almıştır.
- Dedesinin Sofya Kaymakamlığına atanması üzerine dedesiyle Sofya'ya gitmiştir. Dedesinin arkadaşı şair Binbaşı Eşref Bey, Namık Kemal'in şiirlerini okumuş ve çok beğenmiştir. Binbaşı Eşref Bey, mahlas (takma isim) olarak ona "Namık" ismini vermiştir.
- Fikirleri ve eserleriyle kültür tarihimizde derin izler bırakan Namık Kemal, Mustafa Kemal Atatürk'ün duygu ve düşünce yapısının şekillenmesinde etkili olmuştur. 2 Aralık 1888'de hayatını kaybetmiştir.

Namık Kemal 1857 yılında Bab-ı Ali Tercüme Odasında kâtip olarak çalışmaya başlamıştır. Bu dönemde fikir dünyasının oluşmasında etkili olan önemli düşünür ve sanatçılarla tanışma imkânı bulmuştur. Edebiyatta Batılılaşmanın ilk adımlarını atan İbrahim Şinasi ile tanışarak "hak, millet, vatan, hürriyet, adalet, eşitlik, millet meclisi" gibi kavramları daha sık kullanmaya başlamıştır. Şinasi'nin çıkardığı Tasvir-i Efkar gazetesinde fıkra ve tercüme yazıları kaleme almıştır (Görsel 4.21).

Şinasi'nin 1865'te Fransa'ya gitmesi üzerine Tasvir-i Efkar gazetesini tek başına çıkarmaya başlamıştır. Kuruluşu 1865'e dayanan ve daha sonra Yeni Osmanlılar Cemiyeti adıyla ortaya çıkan "İttifak-ı Hamiyet" adlı derneğe katılmıştır. Tasvir-i Efkâr gazetesinde hükümeti eleştiren yazılar yazmış, Yeni Osmanlılar Cemiyetinin görüşleri doğrultusunda yayınlar yapmış, bu nedenle gazete 1867'de kapatılmıştır. Bu dönemde Namık Kemal, İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Erzurum'a vali yardımcısı olarak atanmıştır ancak bu göreve gitmeyi erteleyerek Mustafa Fazıl Paşa'nın çağrısı üzerine Ziya Paşa'yla birlikte Paris'e gitmiştir. Bir süre sonra Fransız hükümeti Namık Kemal'in de içinde yer aldığı Genç Osmanlılar Cemiyetinin üyelerinin Fransa'yı terk etmesini istemiştir.

تصویر افکار

Görsel 4.21 Tasvir-i Efkar gazetesi

Bunun üzerine Namık Kemal ve arkadaşları Londra'ya geçerek Londra'da Muhbir ve Hürriyet gazetelerini çıkarmaya başlamıştır (Görsel 4.22).

1- ANNEE. N. 1. LE MUKHBIR 31 AOUT. 1867.

BUREAU DU MUKHBIR

Chez M. BENDER

Chez MAISON-NEUVE

مخبر

Görsel 4.22 Muhbir Gazetesi Londra baskısı 1. sayı

Çeşitli nedenlerden ve anlaşmazlıklardan dolayı 1870'te Londra'dan İstanbul'a dönmüştür. Ebüzziya Tevfik Bey'le 1872'de İbret gazetesini çıkaran Namık Kemal'in, muhalif yazılar yazdığı için gazetesi kapatılmış ve mutasarrıf (vali) olarak Gelibolu'ya atanmıştır. Usta yazar burada "Vatan Yahut Silistre" oyunu ile "Evrak-ı Perişan" adlı eserini yazmıştır. Kısa bir süre sonra Gelibolu'daki görevinden alınmış ve 1873'te İstanbul'a dönmüştür. Vatan Yahut Silistre adlı tiyatro eseri İstanbul'da sahneye konmuştur. Eserin halk üzerinde büyük bir etki oluşturması Osmanlı hükümetini rahatsız etmiştir. Namık Kemal, hükümetin aldığı bir kararla 1873'te Magosa'ya (Kıbrıs) sürgün edilmiştir. Namık Kemal'in otuz sekiz ay süren sürgün hayatı 30 Mayıs 1876 tarihinde sona ermiş, 19 Haziran 1876'da İstanbul'a dönmüştür.

Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin hazırlanması için kurulan heyetin içinde yer almıştır. Hazırlanan anayasa, 1876'da meşrutiyetin ilanıyla yürürlüğe girmiş fakat kısa bir süre sonra padişah, Rusya ile başlayan savaşı (93 Harbi) bahane ederek anayasayı uygulamadan kaldırmıştır.

Kanun-i Esasi'nin kaldırılmasından sonra anayasayı hazırlayanların İstanbul'dan uzaklaştırılması kararı verimiştir. Bu karar doğrultusunda Namık Kemal 1877 yılında Midilli Adası'nda yaşamaya mahkûm edilmiştir. Midilli Adası'nda iki buçuk yıl geçiren yazar, 1879 yılında yine padişahın emriyle adaya vali olarak görevlendirilmiştir. Adada kaldığı sürede hem devlet işlerini yakından takip etmiş hem de adada yaşayan Türklerin sorunlarına çözümler üretmeye çalışmıştır. Ayrıca edebiyat ve tarih alanındaki çalışmalarına da aralıksız devam etmiştir.

Harita 4.1 Namık Kemal'in bulunduğu yerler

Zatürre hastalığına yakalanan ünlü yazar 2 Aralık 1888'de hayatını kaybetmiştir. Vasiyeti üzerine cenazesi Gelibolu'daki "Rumeli Fatihi" olarak bilinen Süleyman Paşa'nın türbesinin bahçesine defnedilmiştir (Görsel 4.23).

Görsel 4.23 Namık Kemal'in mezarı Gelibolu/Çanakkale

Namık Kemal yazdığı eserlerle toplumda millî duygu ve heyecanın artmasında, toplumun yeni fikir ve kavramlarla tanışmasında büyük bir rol oynamıştır. Bu sebeple kendisine "Vatan Şairi" denilmiştir. Millî ve İslami değerlerini koruyan Namık Kemal, Batılılaşma fikrini benimsemiştir. Türk toplumunun ihtiyaç duyduğu sosyal, siyasal, ekonomik, hukuk, kültürel ve eğitim gibi temel konularla ilgilenmiştir. Eserlerinde bu konulara yer vererek toplumu bilgilendirmeye çalışmıştır. Gazete, roman ve tiyatro yazarlığı yanında Türk şiirine başta "vatan, hürriyet, millet" olmak üzere "hak, hukuk, adalet, eşitlik, kardeşlik" gibi yeni temalar ve yeni fikirler taşıyan şair olmuştur. Ayrıca sanatın toplum için yapılmasını, mutlaka topluma fayda sağlaması gerektiği fikrini savunmuştur.

Namık Kemal'in en çok eser verdiği türlerden biri tiyatrodur. Tiyatroyu "en faydalı bir eğlence" aracı olarak kabul etmiştir. O, tiyatroyu toplumu değiştirici etkisinden dolayı edebî türlerin en üstünde görmüş, medeniyetlerin ilerlemesinde tiyatronun etkisinin çok büyük olduğunu ileri sürmüştür. Namık Kemal, tiyatro eserlerinin çoğunda bir davaya inanmış insan tipini canlandırmaya çalışmıştır. Kahramanlarını şahsi menfaatleri için değil, sosyal meseleler ve vatanı uğruna kendilerini feda eden kahramanlardan seçmiştir. Namık Kemal'in kendi ideal insan tiplerini canlandırdığı ve hayattayken oynanan tek tiyatro eseri Vatan Yahut Silistre'dir. Kırım Savaşı'nı konu alan eserde Silistre Kalesi'nin (Bulgaristan'ın kuzeyinde) kurtarılması için Türk askerin gösterdiği büyük fedakârlıklar ve kahramanlıklar anlatılmaktadır. Namık Kemal Vatan Yahut Silistre eserinde vatan kavramı üzerinde durmuş, vatana sahip çıkmanın ve vatan sevgisinin değerine vurgu yapmıştır (Görsel 4.24). Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre eserinin dışında sosyal, ekonomik ve tarihî olayları anlattığı Gülnihal, Akif Bey, Zavallı Çocuk ve Celaleddin Harzemşah adlı tiyatro eserleri de bulunmaktadır.

Görsel 4.24 Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre adlı tiyatro eserinden bir sahne

Namık Kemal tiyatro eserlerinin dışında Türk edebiyatının ilk tarihî romanı olan "Cezmi" ve ilk edebî romanı olan "İntibah" eserlerini de kaleme almıştır (Görsel 4.25). İntibah adlı romanını 1873-1875 yılları arasında sürgünde bulunduğu Magosa'da yazmıştır. İntibah romanında iyi bir eğitim görmüş ancak hayatın gerçekleri konusunda tecrübesiz olan Ali Bey'in karşılaştığı olaylar ve yaşadığı zorluklar anlatılmaktadır.

Namık Kemal Cezmi romanını Midilli Adası'nda yazmıştır. Romanda dürüst, ahlâklı ve fazilet sahibi bir sipahi olan Cezmi ve Kırım şehzadesi Adil Giray'ın hikâyesi işlenmiştir.

Namık Kemal hayatı boyunca vatan sevgisiyle hareket etmiştir. Vatana ve millete zarar verebilecek her türlü düşünce ve davranışa yazdığı eserlerle karşı koymaya çalışmıştır. Vatanın ve milletin en küçük bir sıkıntı yaşaması onu derinden üzmüştür. Özellikle yazdığı şiirlerinde vatanın karşılaştığı tehlikelere dikkat çekerek vatan evlatlarını bu tehlikelere karşı uyarmaya çalışmıştır.

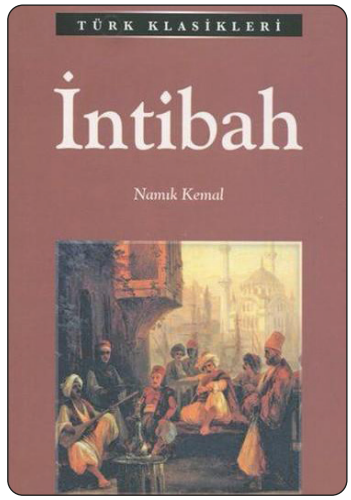

Görsel 4.25 Namık Kemal'in İntibah romanı

Namık Kemal'in vatan sevgisiyle ilgili duygularını dile getirdiği "Vatan Şarkısı" şiirinin bir kıtasını inceleyelim.

VATAN ŞARKISI'NDAN

Ey vatan, hasretini ıyd-i visâl eyle bize	(Ey vatan, hasretini kavuşma bayramı eyle bize)
Bâri rü'yâda görün arz-ı cemâl eyle bize	(Bari rüyada bize güzel yüzünü göster.)
Sütünü, ni'metini gayrı helâl eyle bize	(Sütünü, nimetini bize helal et.)
Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini	(Vatanın bağrına düşman hançerini dayadı.)
Yoğimiş kurtaracak bahtı kara mâderini	(Talihsiz annesini -vatanını- kurtaracak yokmuş.)

Sıra Sizde

Namık Kemal'in "Vücudun mayası vatandır." cümlesinden hareketle "vatanın değeri ve vatan sevgisi" konulu bir kompozisyon yazınız.

Sıra Sizde

Namık Kemal ile ilgili öğrendiğiniz bilgilerden faydalanarak aşağıdaki diyagramı doldurunuz.

Namık Kemal'e "Vatan Şairi" Denmesinin Sebebi

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Namık Kemal'in Görev Yaptığı Gazeteler

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Namık Kemal'in Türk Şiirine Getirdiği Yeni Kavramlar

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Namık Kemal'in Eserleri

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Ünite Değerlendirme

Doğru Yanlış

Aşağıdaki ifadeleri inceleyiniz. İfadeler doğru ise "Doğru", yanlış ise "Yanlış" bölümündeki kutuyu örnekteki gibi işaretleyiniz.

		Doğru	Yanlış
1	Dede Korkut hikâyeleri, Türk milletinin kültürel kimliğinin korunmasına katkı sağlamaktadır.	✓	
2	Nasreddin Hoca hem halk ozanı hem de en ünlü bir saz ustasıdır.		
3	Arap harfleriyle estetik ölçülere bağlı kalarak güzel yazı yazma sanatına hat sanatı denir.		
4	Evliya Çelebi, seyahatnamesinde gezdiği yerlerin kültürel özelliklerinden çok ekonomik faaliyetleriyle ilgili bilgilere yer vermiştir.		
5	Buhurizade Mustafa Itri, kültür ve medeniyetimize müzik alanında katkı sunmuştur.		
6	Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi "Dede" ünvanını Mevlevilik çilesini tamamlayarak almıştır.		
7	Şeker Ahmed Paşa, astronomi alanında yaptığı çalışmalarla bilinmektedir.		
8	Namık Kemal, sanatın toplum için yapılması gerektiği düşüncesini savunmuştur.		

Boşluk Doldurma

Aşağıdaki cümleleri kutularda verilen ifadelerden uygun olanlarıyla tamamlayınız.

Nasreddin Hoca	Kaşgarlı Mahmud	Bâkî	Şeyh Hamdullah	müzik
minyatür	Türk musikisi	Türk kültürü	resim	vatan

1. Türk dilinin ilk ansiklopedik sözlüğü olan Dîvânü Lugâti't-Türk ..... tarafından hazırlanmıştır.
2. Anadolu'da yayılan ..... fıkraları Türk halkının mizahi yaklaşımını yansıtmaktadır.
3. Osmanlı Türk hat sanatının öncüsü ..... hattatların reisi olarak anılmaktadır.
4. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi ..... için büyük bir bilgi kaynağı olma özelliğine sahiptir.
5. Buhurizade Mustafa Itri, uzun yıllar Enderun'da ..... öğretmenliği yaptıktan sonra saraydan ayrılmıştır.
6. Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi, yeni makamlarla ..... tarihine iz bırakan büyük bestecilerimizden biridir.
7. Namık Kemal, eserlerinde ..... kavramını halka anlatmaya çalışmıştır.

Ünite Değerlendirme

Çoktan Seçmeli

1) Aşağıdakilerden hangisi Dede Korkut hikâyelerinde adı sıkça geçen kişilerden biri değildir?

A) Bamsı Beyrek
B) Boğaç Han
C) Deli Dumrul
D) Osman Bey

2) Nasreddin Hoca, fıkralarında hayatın her safhasını ilgilendiren konulara yönelmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi Nasreddin Hoca'nın fıkralarında işlediği konulardan biri değildir?

A) Dostluk ilişkileri
B) Yöneticilerin görevleri
C) Aile ve komşuluk ilişkileri
D) Toplumda gördüğü aksak yönler

3) Sultan II. Bayezid Amasya sancağında vali iken Şeyh Hamdullah'tan hat dersleri almıştır. Tahta çıktıktan sonra Şeyh Hamdullah'ı ailesiyle birlikte İstanbul'a davet etmiş ve sarayında çalışması için gerekli ortamı sağlamıştır.

Buna göre aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Osmanlı hat sanatı II. Bayezid Dönemi'nde başlamıştır.
B) II. Bayezid Dönemi'nden sonra hat sanatı unutulmaya yüz tutmuştur.
C) Osmanlı yöneticileri sanata ve sanatçıya önem vermişlerdir.
D) Şeyh Hamdullah, kendinden sonraki sanatçıların öncüsü olmuştur.

4) Şairlerin Sultanı ünvanı ile bilinen Kanuni Sultan Süleyman için mersiye hazırlayan divan edebiyatı şairimiz aşağıdakilerden hangisidir?

A) Bâki
B) Dede Korkut
C) Evliya Çelebi
D) Şeker Ahmed Paşa

5) Osmanlı Devleti'nde ilk resim sergisini açan ressam aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ali Kuşçu
B) Abidin Dino
C) İbrahim Çallı
D) Şeker Ahmed Paşa

6) Buhurizade Mustafa Itri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Yalnız edebiyatla uğraşmamış ebru sanatı ve oymacılıkla da ilgilenmiştir.
B) Müzikteki ünü Selçuklu Dönemi'nde artarak günümüze kadar sürmüştür.
C) Orta ve yakın doğu müzikleri yerine klasik Türk müziği olarak isimlendirilen, Osmanlı-Türk üslubunu kullanmıştır.
D) Gençliğinden itibaren eğitimine uzun süre devrinin en önemli müzik okulu olan Enderunda devam etmiştir.

7) Sultaniyegâh, araban-kürdi, hicazbuselik, saba-buselik gibi makamları Türk müziğine kazandırmıştır. Tevşih, murabba, peşrev, semai gibi hemen her formda besteler yapmıştır.

Kültür ve medeniyetimize bu katkıları sağlayan sanatçı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Şeyh Hamdullah
B) Şeker Ahmed Paşa
C) Kınalızâde Ali
D) Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi

8) Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Kültürel kimliğimizin korunması ve geliştirilmesine katkı sağlamıştır.
B) Devlet yönetimi ile ilgili önemli bilgiler sunmuştur.
C) Toplumsal sorunlara çözüm yolları tavsiye etmiştir.
D) Türk kültürünün diğer kültürlerden üstün olduğunu ortaya koymuştur.

9) Namık Kemal tiyatro, edebiyat, tarih ve siyaset gibi birçok alanda eser kaleme almıştır.

Aşağıdakilerden hangisi Namık Kemal'in tiyatro alanındaki eserlerinden biridir?

A) Cezmi
B) İntibah
C) Muhbir
D) Vatan Yahut Silistre

Ek değerlendirme için karekodu okutunuz.

SÖZLÜK

A

ahenk: Bir arada uyumlu olma, düzenlilik, uyum.
âlim: Çok bilen kimse, bilim insanı.
alp: İslamiyet öncesi Türklerde kahramanlık belirtmek amacı ile kullanılan bir sıfat.
aidiyet: Toplum veya çevre tarafından kabul edilmek, bulunduğu ortamın bir parçası olduğunu hissetmek.
anatomi: İnsan, hayvan ve bitkilerin yapısını ve organlarının birbiriyle olan ilgilerini inceleyen bilim.
anonim: Yazanı, yapanı, söyleyeni bilinmeyen.
antik: İlk Çağda'ki uygarlıklarla, özellikle eski Yunan ve Roma uygarlıkları ile ilgili olan.
arabankürdî: Klasik Türk müziğinde araban makamı ile kürdi dörtlüsünün bir arada kullanılmasıyla oluşan birleşik bir makam.
asabiyet: Aynı soydan gelenlerin veya bir başka sebeple aralarında yakınlık bulunanların muhaliflere karşı birlikte hareket etmelerini sağlayan dayanışma duygusu.
astronom: Gök bilimci, Dünya'nın kapsamı dışındaki belirli bir soru veya alan üzerine çalışan astronomi alanında uzmanlaşmış bilim insanı.
atabey: Eski Türk devletlerinde şehzadelerin eğitimi veya bağımsız olarak bir eyaletin yönetimi ile görevli vezir.
avaze: Ses, yüksek sesle bağırma.
ayin: Sema törenlerinde çalınıp söylenen çeşitli makamları içinde barındıran beste, ayini şerif.

B

baksı: Eski Türklerde masal anlatıcılarına verilen isim, ozan.
bayındır: Gelişip güzelleşmesi, hayat şartlarının uygun duruma getirilmesi için üzerinde çalışılmış olan, bakımlı, imar edilmiş.
benlik: Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey.
bestekâr: Besteci, beste yapan kimse.
beyit: Anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası.
bindallı: Çoğunlukla mor kadife üzerine sırma ile kabartma dal, yaprak ve çiçek işlenmiş, uzun kollu, boyu yere kadar uzanan, önü açık giysi.
boylam: Yeryüzündeki herhangi bir noktanın meridyen çemberiyle başlangıç olarak alınan Greenwich Gözlemevi'nin meridyen çemberi arasındaki açı değeri.

C

cebir: Artı ve eksi gerçek sayılarla, bunların yerini tutan harfler yardımıyla nicelikler arasında genel bağlantılar kuran matematik kolu.
celi: Açık, aşikâr olan; parlak, cilalı olan; celi yazı.
cepken: Kolları yırtmaçlı ve uzun, işlemeli bir tür kısa, yakasız üst giysisi.
cihat: Müslümanların din uğruna yaptıkları mücadele.

Ç

çakşır: Paça bölümü diz üstünde veya diz altında kalan bir tür erkek şalvarı.
çarık: İşlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı.
çelebi: Bektaşi ve Mevlevi pirlerinin en büyüklerine verilen ünvan; görgülü, terbiyeli, olgun kimse.

D

değer: Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi ögelerin bütünü.
dergâh: Bir tarikattan olan kimselerin toplanıp birlikte tapındıkları, törenler düzenledikleri, barındıkları yer.
devşirme: Asker yetiştirilmek üzere Yeniçeri Ocağı'na alınacak çocukları seçip toplama işi.
dirayetli: Becerikli, herhangi bir duruma karşı dayanıklı ya da sabırlı olma.

E

efkar: Fikirler, düşünceler.
enlem: Yerküre üzerindeki herhangi bir nokta ile Ekvator arasındaki yayın açı değeri.
etnoloji: Irk bilimi.

F

fahriye: Divan edebiyatında şairlerin kendi özelliklerinden övünerek söz ettikleri manzume veya manzumenin bir bölümü.
farmakoloji: İlaç bilimi.
fazilet: Erdem, insanın iyilik yapmasını ve kötülükten uzak durmasını sağlayan ruhî yetenekler için kullanılan bir ahlâk terimi.
fedakârlık: Çıkar gözetmeksizin hiçbir karşılık beklemeden her şeyiyle yardım etmek.
ferace: Kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi.
fıkıh: İslam hukukunda ana kaynaklardan yararlanılarak konulmuş din ve dünya işleri ile ilgili kuralların bütünü.
filoloji: Dili ve yazılı belgeleri dil ve tarih açısından inceleme, dil bilimi.
filozof: Felsefe ile uğraşan ve felsefenin gelişmesine katkıda bulunan kimse, felsefeci.

G

gaza: İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş.
gazel: Divan edebiyatında 5-10 beyit arasında değişen, ilk beytinin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerinin ikinci dizeleri birinci beyitle uyaklı, genellikle lirik konularda yazılan nazım biçimi.
gönül eri: Anlayışlı, açık yürekli, güvenilir kimse.

H

hafız: Kur'an'ı Kerim'i bütünüyle ezbere bilen kimse.
hamiyet: Bir insanın kendi yurdunu, ulusunu ve ailesini koruma çabası.
harabe: Yıkılmış veya yıkılmaya yüz tutmuş yapı.
hiddet: Öfke.
hüdevandigâr: Hükümdar anlamına gelen ünvan.
hüner: Beceri isteyen ustalık, beceriklilik.

İ

icazetname: Yapılan herhangi bir iş için verilen onay belgesi, diploma.
idrak etmek: Akıl erdirmek, anlamak, kavramak.
ihtilal: Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim.
il: Devlet.
ilm-i Hey'e: İslâm bilim tarihinde astronomi karşılığında kullanılan terim.
ikametgâh: Bir kimsenin oturduğu, konutunun bulunduğu yer, bulunulan yer.
imtihan: Güç, direnme, dayanışma gerektiren, sonucunda deneyim kazandıran zor bir durum, sınav.
irfan: Bilme, anlama, sezme.
irşad: Doğru yolu gösterme, uyarma.
itikat: İnanç.
İttifak: Bağlaşma, birlik.

K

kadı: Mahkemelerde davalara bakan kişi, hâkim.
kaftan: Çoğu ipekten yapılan bir tür uzun, süslü üst giysisi.
kâmil: Olgun, bilgili, ağırbaşlı, mükemmel.
kanaatkâr: Azla ve elindeki ile yetinen; kanık, kanaatli, yetingen.
kaside: On beş beyitten az olmayan, bütün beyitlerin ikinci dizeleri en baştaki beyit ile uyaklı olan ve çoğu kez büyükleri övmek için yazılan divan edebiyatı şiir türü.
karakter: Bir kimsenin veya bir insan grubunun tutumu, duygulanma ve davranış biçimi.
kelam: Başta Allah'ın varlığı, birliği, peygamberlik ve ahiret olmak üzere İslamiyet'in ana ilkelerini konu edinen bilim.
kin: Birine karşı duyulan öç alma isteği, garaz.
kitabe: Yazıt, anıtsal bir eserin üzerine tanıtım ve bilgilendirme amaçlı yazı.
kopuz: Ozanların çaldığı telli Türk sazı.
krater: Bir gök cismine bir diğer gök cisminin çarpması sonucu yüzeyde oluşan çöküntüye verilen ad.
kuşak: Bele sarılan uzun ve enli kumaş, nesil, jenerasyon.

L

lügat: Sözlük.
literatür: Herhangi bir bilim dalında yazılmış olan yazıların, yapıtların tümü.

M

mahcubiyet: Utangaçlık.
mahiyet: Nitelik, öz, asıl, esas.
marifet: Herhangi bir işi yapmada ustalık. Allah ve O'nun sıfatları, fiilleri, isimleri ve tecellileri hakkında mânevî tecrübeyle doğrudan elde edilen bilgi, gerçeği bilme.
medrese: Müslüman ülkelerde orta ve yükseköğretimin yapıldığı eğitim kurumlarının genel adı.
mest etme: Kendinden geçirmek.
meşk: Yazı veya müzikte alışmak ve öğrenmek için yapılan çalışma, el alıştırması. Yazı veya müzik dersi.
metafizik: Duyularımızla algılayamadığımız varlıkların sebeplerini ve temellerini araştıran felsefe.
methiye: Bir kimseyi ya da bir şeyi övmek için yazılmış şiir.
mısra: Dize, şiirde her bir satıra verilen isim.
mintan: Yakasız, uzun kollu erkek gömleği.
muhbir: Yasa dışı olan bir durumu yetkili makamlara bildiren kimse; ihbarcı, haber ulaştırıcı, haber veren kimse.
muhteva: içerik.
murabba: Dört dizeli bentlerden oluşan divan edebiyatı şiiri.
mushaf: Kur'an. Kur'an'ın kitap hâlindeki şekline verilen isim.
musiki: Müzik.
mutasavvıf: Tasavvufi hayat tarzını benimseyen ve bu yolla Hakk'ın yakınlığını kazanmaya çalışan kişi.
müderris: Medresede veya büyük camilerde ders veren bilgin.
müezzin: Namaz vakitlerini bildirmek için ezan okuyan din görevlisi.
müfred: Diğer beyitlerle anlamca ilişkisi bulunmayan, bu nedenle tek başına okunduğunda da anlamlı gelen beyitlere verilen isim.
mürit: Bir tarikat şeyhine bağlanarak ondan tasavvufun yollarını öğrenen, onun doğrultusunda ilerleyen kimse.
mütevazı: Gösterişsiz ya da alçak gönüllü olma durumu.

N

nefis: Öz varlık, kişilik.
nesil: Kuşak.
nesnel: Nesne ile ilgili, nesneye ilişkin, objektif, tarafsız.
neveser: Klasik Türk müziğinde birleşik bir makam.
nüfuzlu: Sözü geçer, istediğini yaptıran, makamı yüksek.
nüktedan: Esprili, güldüren.
nüsha: Birbirinin tıpkısı olan yazılı şeylerin her biri.

Ö

özgü: Aynı cinsten başka hiçbir türde veya bireyde rastlanılmayan.

P

peşrev: Klasik Türk müziğinde faslın giriş taksiminden sonra şarkıdan önce çalınan parça.
peyzaj: Bir yerin doğal görünüşü, bir tür çevre ve şehircilik çalışmaları.

piknometre: Özgül ağırlığı ölçmeye yarayan alet.

R

rasathane: Gezegenlerin, yıldızların, gök cisimlerinin ve meteorların günlük hareketlerini izlemek amacıyla yapılan yer, gözlem evi.
refakat: Arkadaşlık etme, birlikte bulunma.
restorasyon: Eski bir yapıda bozulmuş, yıkılmış olan yerleri, bölümleri aslını bozmayacak bir biçimde onarma.
risâle: Kitapçık. Edebî mektuplar ve belli konularda küçük hacimli eserler için kullanılan terim.
ritüel: Bir din veya inanç sistemine ait ibadet, ayin, merasim ve bu sırada uyulması gereken kurallar.
rubai: Divan edebiyatında dört dizeden oluşan ve belirli aruz kalıpları ile yazılan şiir.

S

sababuselik: Klasik Türk müziğinde bir birleşik makam.
sada: Ses.
sanî: Sıralamada ikinci olan.
sav: İddia, tez, atasözü.
saz semaisi: Klasik Türk müziğinde faslın en son çalınan sözsüz parçası.
sebat: Bir işi sonuna değin sürdürme.
selsebil: Yüzey alanının mümkün olan en geniş şekilde düzenlendiği, serinleme ya da dekoratif amaçlarla kullanılan bir tür çeşme.
semahane: Mevlevi tekkelerinde dervişlerin sema yaptıkları özel bölüm.
semai: Klasik Türk müziğinde iki basit usulden biri.
semâniye medresesi: Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde inşa edilen medreselerin ortak adı.
seyyah: Gezgin.
sibernetik: İnsani müdahaleye gerek duymadan, dış dünyanın gereksinimlerine göre kendinin yenileyip kendisine verilen görevleri yerine getirip amacına göre hareket etmesini sağlayan yapay veya biyolojik sistemlerin kontrol ve haberleşmesi üzerinde yoğunlaşan bilim dalı; güdüm bilimi.
sikke: Madenî para.
silüet: Bir şeyin yalnız kenar çizgileriyle beliren görüntüsü, gölge.
sinüs: Birim bir çember üzerine taşınmış bir yayın ucunun ve bu yaya karşılık olan merkez açısının koordinatı.
siyer: Hz. Muhammed'in hayatını inceleyen bilim.
skolastik: İnanç ve bilgiyi kiliseyle, özellikle Aristoteles'in bilimsel sistemini uyumlu bir biçimde birleştirmeye çalışan Orta Çağ felsefesi.
sultaniyegâh: Klasik Türk müziği makamlarından biri.
sükûnet: Huzurlu, rahat olma; sükûn. Dinme, yatışma.

Ş

şadırvan: Genellikle cami avlularında abdest almak için yapılan, çevresindeki musluklardan ve ortasındaki fıskiyeden su akan, üzeri kubbeli veya açık havuz.
şahsiyet: Kişilik.
şalvar: Genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan, geniş bir pantolon türü.
şathiyat: Ciddi bir düşünceyi, konuyu, şaka ve alay yollu anlatmak için yazılmış deyişler.
şefaat: Birinin suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için o kimseyle Allah arasında peygamberin yaptığı aracılık.
şefkat: Acıyarak veya koruyarak sevme, sevecenlik.
şerh: Açıklama, bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap.
şeyh: Tarikat kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış kimse. Ahi teşkilatında ve loncalarda bir esnaf birliğinin başı durumundaki kimse.

T

tahsil: Öğrenim.
tanjant: Başka bir çizgiye, eğriye veya yüzeye dokunan fakat onu kesmeyen çizgi, eğri veya yüzey.
tanzim: Düzenleme, düzen verme, yoluna koyma.
tarikat: Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Tanrı'ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri.
tasavvuf: Kur'an'da önerilen ve peygamberin hayatında uygulamaları görülen hayat tarzını yaşama gayreti.
tefsir: Kur'an'ın ayetlerini açıklayarak görüşler ileri sürme ve bunları yazma.
tekke: Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer.
teolojik: Tanrı bilimiyle ilgili.
terci-i bend: Divan edebiyatında uyakları başka başka olan birkaç bentten oluşan ve her bendin sonunda tekrarlanan bir beyit bulunan manzume biçimi.
terkib-i bend: Farklı uyaklara sahip birkaç bentten meydana gelen ve bentlerinin sonunda uyakları aynı birer beyte sahip olan Divan edebiyatı şiir biçimi.
teşhir: Sergileme.
tevazu: Gösterişsizlik, yalınlık.
tevşih: Süslemek, düzenlemek.
töre: Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü.
tövbe: İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme.
trigonometri: Üçgenleri hesaplamayı konu edinen matematik kolu.

U

ufuk düzlemi: Göz hizasından geçen ve o yerin çekül doğrultusuna dik olan düzlem.

Ü

üç etek: Genellikle köylü kadınlarının giydiği üç ayrı etekten oluşmuş özel bir giysi.

üslup: Bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi; biçem, tarz, stil.

V

vaaz: Cami, mescit gibi yerlerde vaizlerin yaptığı, genellikle öğüt niteliği taşıyan dinî konuşma.
vakfiye: Bir vakfın kurucusu tarafından düzenlenen vakfın işleyişiyle ilgili resmî belge.
varis: Birinin mirasçısı durumundaki kimse, kendisine miras düşen kimse.
veli: Bilge, arif ve hikmet sahibi insan. Çoğulu evliya.

Y

yelek: Kolsuz, önü açık veya düğmeli üst giysisi.
yemeni: Taban kısmında manda veya sığır derisi, astarında koyun derisi kullanılan, ökçesiz, tamamen dikişli, hafif bir tür ayakkabı, kadın baş örtüsü.

Z

zaviyat: Açılar.
zaviye: Küçük tekke.

Cevap anahtarı için karekodu okutunuz.

Genel ağ kaynakçası ve görsel kaynakça için karekodu okutunuz.

ROMANYA
Bükreş
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
Edirne
Kırklareli
Sinop
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
ACARA Ö.C.
Artvin
Ardahan
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
YUNANİSTAN
Tekirdağ
İstanbul
Samsun
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Kars
Erivan
MARMARA DENİZİ
Kocaeli
Düzce
Karabük
Yalova
Sakarya
Bolu
Çankırı
Amasya
Gümüşhane
Bayburt
Gökçeada
Çanakkale
Bursa
Bilecik
Çorum
Tokat
Iğdır
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
Balıkesir
Ankara
Erzincan
Erzurum
Ağrı
EGE DENİZİ
Eskişehir
Kırıkkale
Yozgat
Sivas
Kütahya
Kırşehir
Tunceli
Bingöl
Muş
Manisa
Afyonkarahisar
Elazığ
Bitlis
Van
Atina
Uşak
İzmir
Kayseri
Nevşehir
Malatya
Aksaray
Aydın
Diyarbakır
Siirt
Konya
Adıyaman
Batman
Hakkâri
Denizli
Isparta
Niğde
Kahramanmaraş
Şırnak
Burdur
Mardin
Muğla
İ R A N
Karaman
Osmaniye
Gaziantep
Şanlıurfa
Antalya
Adana
Kilis
Mersin
Hatay
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
S U R İ Y E
I R A K
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
A K D E N İ Z
Bağdat
Şam
L İ B Y A
Tel Aviv
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
İSRAİL
M I S I R
Süveyş K.
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elazığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400
Km

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1,000 1,500 2,000 Km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE IS
KARADAĞ KD
KOSOVA KS
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SR
RUSYA FEDERASYONU
TÜRKİYE
KAZAKİSTAN
MOĞOLİSTAN
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
SAHA (YAKUT) C.
TUVA C.
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Hazar Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi
Kızıldeniz